

Jirka Vierimaa

MONILAJINEN VUOROVAIKUTUS KOIRA- AVUSTEISESSA FYSIOTERAPIASSA

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta
Sosiologia
Pro gradu -tutkielma
Syyskuu 2020

TIIVISTELMÄ

Jirka Vierimaa: Monilajinen vuorovaikutus koira-avusteisessa fysioterapiassa
Pro gradu -tutkielma
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatutkimuksen tutkinto-ohjelma
Sosiologia
Syyskuu 2020

Tässä pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan monilajista vuorovaikutusta eläinavusteisessa terapiassa. Tutkielma sijoittuu yhteiskunta- ja kulttuuritieteellisen eläintutkimuksen kentälle. Tutkielmassa vastataan seuraaviin kysymyksiin: ”Millaista ihmisen ja ei-inhimillisen eläimen välinen vuorovaikutus on koira-avusteisessa fysioterapiassa?”, ”Mihin erontekoihin ihmisen ja eläimen välinen eronteko yhdistyy ei-inhimillisten eläinten ihmisten kanssa ja heitä varten tekemässä eläintyössä?” ja ”Miten koira-avusteisessa fysioterapiassa olevien me-identiteettien muuttumista voidaan mallintaa?”

Eläinavusteinen terapia on uusi ja vasta vakiintumassa oleva toimintamuoto sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä kasvatuksessa. Eläinavusteinen terapia perustuu ajatukseen ihmisen ja ei-inhimillisen eläimen välisestä siteestä, jolla on ihmiselle mielihyvää tuottavia sekä hyvinvointia ja sosiaalisuutta edistäviä vaikutuksia. Eläinavusteista terapiaa toteuttavat terveydenhuollon ammattihenkilöt, joiden toiminta on suunniteltua ja strukturoitua.

Menetelmänä tutkielmassa on monilajinen etnografia. Tutkimusaineisto kerättiin osallistuvan havainnoinnin ja haastattelun keinoin. Osallistuin koira-avusteisen fysioterapian kuntoutuskertoihin, kirjoitin kenttäpäiväkirjaa ja toteutin kuntoutuskerroista erillisen fysioterapeutin haastattelun. Vastaan tutkimuskysymyksiin kenttäpäiväkirjasta, videolitteraateista ja litteroidusta haastattelusta muodostuvan tutkimusaineiston avulla.

Tutkielma osoittaa, että monilajinen vuorovaikutus perustuu kuntoutuskoirille ennalta opetettuihin taitoihin. Kuntoutujat hyödyntävät kuntoutuskoirien taitoja omassa harjoittelussaan fysioterapeuttien orientaatioiden ja harjoiteltujen kontaktin muodostamisen tapojen avulla. Lisäksi tutkielmassa tuodaan esiin, miten kuntoutuskoirien kouluttaminen eläintyöhön vahvistaa niiden autonomiaa. Autonomialla on keskeinen rooli kuntoutujien ja kuntoutuskoirien välisten mukavuusalueiden muodostumisessa: niiden kautta kuntoutujat luovat me-identiteettejä kuntoutuskoirien kanssa oman kuntoutuksensa tueksi.

Avainsanat: yhteiskuntatieteellinen eläintutkimus, ihmisen ja eläimen välinen vuorovaikutus, monilajinen etnografia, eläinavusteinen terapia

Tämän julkaisun alkuperäisyys on tarkastettu Turnitin Originality Check –ohjelmalla.

Sisällysluettelo

1	Johdanto	1
2	Yhteiskunta- ja kulttuuritieteellinen eläintutkimus	3
3	Teoreettinen viitekehys ja tutkimuskysymykset	10
3.1	Kontaktialue.....	11
3.2	Monilajisen työelämän keskeiset käsitteet.....	13
3.3	Tutkimuskysymykset.....	16
4	Tutkimusmenetelmä ja -aineisto	17
4.1	Monilajinen etnografia.....	17
4.2	Aineiston kuvaus	18
4.3	Eläintyöstä etnografisesti kirjoittaminen	21
5	Orientaatiot monilajisen vuorovaikutuksen taustalla	24
5.1	Tehtäväorientaatio	25
5.2	Kontaktiorientaatio	27
5.3	Liikettä orientaatioiden välillä.....	31
6	Kontaktialueen reunoilla	35
6.1	Palkkioiden avulla kontaktiin	35
6.2	Kontakti kuntoutuskoirien taitoja hyödyntäen.....	38
6.3	Hiljaisen ohjaamisen avulla muodostettu kontakti	42
6.4	Kuntoutuskoirien autonomian näkökulmia.....	45
6.5	Kontaktialueen reunalta	53
7	Kontaktin silmässä	56
7.1	Jaetussa mielentilassa kohti kontaktialuetta	56
7.2	Terapeuttinen villiintyminen	61
8	Lopuksi.....	66
	Kirjallisuusluettelo.....	68

1 Johdanto

Tämä tutkimus käsittelee eläinavusteista terapiaa monilajisen vuorovaikutuksen näkökulmasta ja sijoittuu yhteiskunta- ja kulttuuritieteellisen eläintutkimuksen monitieteiselle kentälle. Eläinavusteisella terapialla tarkoitetaan esimerkiksi koiran tai hevosen osallistumista terapeutin ja asiakkaan väliseen vuorovaikutukseen muun muassa fysioterapiassa, psykoterapiassa, toimintaterapiassa ja puheterapiassa. Tarkastelen tutkimuksessa koira-avusteista fysioterapiaa monilajisen etnografian keinoin. Aineistona on osallistuvan havainnoinnin avulla kerätty materiaali, johon kuuluu kenttäpäiväkirja, videomateriaali fysioterapeuttisista harjoitteista sekä terapeutin haastattelu. Tutkimuskysymyksiä ovat: Millaista monilajinen vuorovaikutus on koira-avusteisessa fysioterapiassa? Mihin erontekoihin ihmisen ja eläimen välinen eronteko yhdistyy koira-avusteisen fysioterapian aikana? Miten koira-avusteisessa fysioterapiassa olevien me-identiteettien muuttumista voidaan mallintaa?

Eläinavusteinen terapia perustuu ajatukseen ihmisen ja ei-inhimillisen eläimen välisestä siteestä, jolla on ihmisen hyvinvointia edistävä vaikutus. Eläinavusteinen terapia on suhteellisen uusi ja vasta vakiintumassa oleva laajaan eläinavusteisten menetelmien kirjoon kuuluva toimintamuoto sosiaali- ja terveydenhuollossa sekä kasvatuksessa. Eläinavusteisissa menetelmissä toiminta ei-inhimillisten eläinten kanssa nähdään ihmisen sosiaalisuutta edistävänä, rentouttavana ja mielihyvää tuovana. (Hautamäki & Ramadan & Ranta & Haapala & Suomela-Markkanen 2018, 5.) Eläinavusteisessa terapiassa toiminta ei-inhimillisten eläinten kanssa on osa ihmisen kuntoutus- tai hoitosuunnitelmaa ja sen tavoitteellista toteuttamista (Nimer & Lundahl, 2007). Eläinavusteisen terapian toteuttaja on terveydenhuollon ammattihenkilö, jonka toiminta on suunnitelmallista ja strukturoitua (Hautamäki ym. 2018, 6). Tämä tutkimus käsittelee koira-avusteista fysioterapiaa, joka on yksi eläinavusteisen terapian toteuttamistapa. Koira-avusteisessa fysioterapiassa käyville kuntoutujille tehdään yksilölliset harjoitteluohjelmat fyysisen toimintakyvyn parantamiseksi ja harjoitteluohjelmaa toteutetaan tehtäviin jo ennalta koulutettujen kuntoutuskoirien kanssa. Koira-avusteisuuden avulla fysioterapeuttisessa harjoittelussa voidaan keskittyä erilaisiin liikkeisiin ja harjoitteisiin kuin yleensä on tapana.

Luvussa 2 käyn läpi, millainen yhteiskunta- ja kulttuuritieteellinen eläintutkimus on monitieteisenä ja -menetelmäisenä tutkimusalana ja millaisia sosiologiset lähestymistavat ovat sen piirissä olleet.

Tutkimuksen teoreettinen viitekehys esitellään kolmannessa luvussa, aloittaen kontaktialueen (engl. *contact zone*) käsitteestä ja esittelemällä sen jälkeen monilajisen työelämän kannalta keskeiset käsitteet (Green 2006, 170; Haraway 2008, 216–217). Luku 4 käsittelee monilajista etnografiaa tutkimusmenetelmänä. Sillä tarkoitetaan 2000-luvun alussa muodostunutta antropologisen tutkimuksen metodia ja tieteellisen kirjoittamisen genreä, jonka avulla tavoitellaan ei-inhimillisten eläinten nostamista toimijoiksi ihmisen rinnalla (ks. Kirksey & Helmreich 2010; Van Dooren 2016). Menetelmäluvussa kuvaillaan myös tutkimuksen aineistoa ja sen keräämisen yksityiskohtia sekä ei-inhimillisistä eläimistä etnografisesti kirjoittamista (ks. Lykke 2010, 195–196).

Luvuissa 5 ja 6 esitellään tutkimuksen tuloksia fysioterapeuttien orientaatioiden ja niihin perustuvien monilajisen kontaktin muodostamisen tapojen kautta. Luvussa 7 mallinnetaan tutkimuksen monilajista vuorovaikutusta kolmivaiheisen prosessin avulla. Viimeinen, kahdeksas luku, sisältää tutkimuksen johtopäätöksiä.

2 Yhteiskunta- ja kulttuuritieteellinen eläintutkimus

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteellinen eläintutkimus (engl. *Human–Animal Studies*, lyh. *HAS*) on kansainvälisesti vakiintunut, monitieteinen ja monimenetelmäinen tutkimusala, jota yhdistää teoreettisten ja menetelmällisten lähestymistapojen sijaan ennen kaikkea tutkimuskohde: ihmisen ja eläimen välinen *suhde* (Kaarlenkaski & Ung-Lanki 2013, 7). Merkityksiltään laajenevaa yhteiskuntaa tarkasteleva ja jatkuvassa liikkeessä olevaa vuorovaikutusta tutkiva kenttä eroaa siten esimerkiksi etologiasta ja eläinfilosofiasta kokonaan omaksi alueekseen (ks. DeMello 2012; Weil 2012; Pedersen 2014). Yhteiskunta- ja kulttuuritieteellinen eläintutkimus on muodostunut osana sosiaali- ja ihmistieteissä viime vuosikymmeninä tapahtunutta eläinkäännteeksi kutsuttua muutosta, jolla tarkoitetaan tutkijoiden uudenlaista kiinnostusta ihmisten ja muiden eläinten välisten monimutkaisten ja -ulotteisten suhteiden tutkimiseen (Wilkie 2015, 326). *HAS*in kanssa rinnakkainen tutkimuskenttä on kriittinen eläintutkimus (engl. *Critical Animal Studies*, lyh. *CAS*). Kriittisessä eläintutkimuksessa tutkitaan *HAS*in tavoin esimerkiksi eläimen kategoriaa, mutta voimakkaammin eläinten oikeuksiin ja eläinoikeusliikkeeseen painottaen. Menetelmällisesti *CAS*in tutkimusalalla voidaan ammentaa 1970-luvulta alkaneesta feministisestä naisen tai feminiinisen kategorioiden tutkimusperinteestä. (DeMello 2012, 20.) Sosiologinen mielikuvitus on *HAS*in parissa hyvin keskeisessä roolissa, sillä ei-inhimillisiä eläimiä ja niihin liittyviä sosiaalisia konstruktioita pyritään ymmärtämään yhteiskunnan ja kulttuurin konteksteissa suhteiden ja vuorovaikutuksen kautta (em. 22).

Tutkimukseni sijoittuu yhteiskunta- ja kulttuuritieteellisen eläintutkimuksen monitieteiselle kentälle pyrkien ymmärtämään koira-avusteisessa fysioterapiassa käytettyjen kuntoutuskoirien työssä käyttämisen merkityksiä, motivaatioita ja seurauksia. Monilajinen kontribuutio on erityisen tarpeellista sosiologisessa työelämässä tapahtuvan vuorovaikutuksen tutkimuksessa. Ihmisten ja ei-inhimillisten eläinten välisissä suhteissa muodostuvia merkityksenantoja ja niiden seurauksia voidaan tutkia sekä materiaalistien suhteiden kautta että kontekstiherkästi. Tällöin ei-inhimilliset eläimet voidaan myös nähdä ihmisten työelämässä aktiivisina toimijoina. Ihmisten ja ei-inhimillisten eläinten vuorovaikutusta tutkivalle sosiologialle tyypillisten empiiristen kysymysten muodostaminen myös poikkeaa luonnontieteellisestä tutkimuksesta, sillä sosiologit eivät pyri ensi tilassa vastaamaan, millaisia tietyt eläimet lajinsa edustajina ovat, miten ne käyttäytyvät tai miten niitä tulisi kohdella. Tutkimuksessani ihmisen ja ei-inhimillisen eläimen välinen vuorovaikutus tapahtuu sellaisissa työelämän paikoissa, joissa identiteetit luodaan yhdessä ja biografiat kietoutuvat toisiinsa, joissa

hierarkkiset valtasuhteet ovat toistuvasti epäselviä ja joissa materiaalisten ja merkityssuhteiden vuorovaikutus on jatkuva.

Monitieteisessä ihmisen ja eläimen vuorovaikutuksen tutkimuksessa ihmistieteellisen tutkimuksen suurten kahtiajakojen pohdinnassa tukeudutaan usein Bruno Latourin ajatteluun (ks. Latour 2006, 161; Haraway 2008, 9–10; Tuomivaara 2018, 48). Tieteentutkimuksen näkökulmasta luonnon ja kulttuurin, ihmisten ja muiden eläinten sekä inhimillisen ja ei-inhimillisen on nähty määrittävän paradoksaalisesti toistensa vastakohtien kautta. Tällöin menneisyys vastaanotetaan annettuna ja nykyhetkeä konstruoidaan jatkuvasti, jolloin suuret kartesiolaiset kahtiajaot ovat lähtökohtaisesti toisiaan rakentavia hybridejä ja vain kuvitteellisesti toisensa ulkopuolelleen sulkevia maailmoja. Myös sosiologian kehittymistä on pohdittu koskien sen muuttamista yksiaänisestä historiastaan kohti moniäänisempää, ja -lajisempaa, tulevaisuutta. Vaikka tiedontuotannon tutkimista kutsuttaisiin tieteen ja teknologian sosiologiaksi, sitä ei tulisi ymmärtää instrumentaalisenä, kalkyloivana ja niiden lisäksi marginaalisena ajattelutapana, joka koskettaisi yksinomaan poliittista päätöksentekoa. (Latour 2006, 3–4.) Tuomivaaran (2018) ajattelun tavoin sosiologisessa tutkimuksessa voitaisiin tavoitella reduktionistisen ajattelutavan purkamista eli olla kiinnostuneita ihmisen ja ei-inhimillisen eläimen välisestä tilanteisesta vuorovaikutuksesta ja sen seurauksista sellaisenaan. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteellisen eläintutkimuksen sisäinen ja ihmiskeskeisyyttä käsittelevä kritiikki koskee esimerkiksi luonnon ja sosiaalisen yhdistämisen puutetta sekä dikotomian uusintamista. Siksi yhteiskunta- ja kulttuuritieteellisen eläintutkimuksen on voitu väittää olevan kiinnostunut enemmän ihmisen eläimyydestä kuin ei-inhimillisistä eläimistä sellaisenaan tai yksittäisinä toimijoina ihmisen rinnalla. (York & Longo 2017, 35.) Ei-inhimilliset eläimet ovat jääneet ihmistieteissä sokeaan pisteeseen, yhdeksi homogeeniseksi ryhmäksi erotettuna ihmisistä (Weil 2012, 20). Sosiaalitieteiden on katsottu jääneen biologisen determinismin vuoksi jälkeen luonnontieteistä, eivätkä ne ole vielä liittäneet ajantasaista luonnontieteellistä tietoa osaksi tutkimustaan (Tuomivaara 2018, 38). Sosiologian osallistuminen ihmisen ja ei-inhimillisten eläinten välisen vuorovaikutuksen tutkimiseen voi olla laaja-alaisempaa, jos luonnontieteellinen tutkimustieto ja -menetelmät yhdistetään sosiaalitieteellisen ajattelun teoreettiseen viitekehykseen tunnistaen lähestymistapojen erot ja mahdollisuudet niiden välisten rajojen ylittämiseen. Etnoetologiaksikin kutsutun lähestymistavan avulla voidaan saavuttaa kontekstiherkkyys ja ymmärtää lokalisoituneita asenteita, uskomuksia ja kokemuksia monilajisesti. (ks. Parathian & McLennan & Hill & Frazão-Moreira & Hockings 2018.)

Sosiologisessa tutkimuskirjallisuudessa on pyritty selvittämään ja ymmärtämään ihmisten ja muiden eläinten välistä vuorovaikutusta ja eläinten asemaa ihmisten yhteiskunnissa. Muutamia

tutkimusalueita mainitakseni sosiologit ovat olleet kiinnostuneita ihmisten suhteista kumppanieläimiin, eläimistä sosiaalisina ongelmina, eläinten hyvinvoinnista ja oikeuksista sekä eläimistä ja työstä (ks. Hatch 2007; Hamilton & Taylor 2013; Malone, Selby & Longo 2014; Coulter 2016; Porter 2018). Keskeisenä ajatuksena sosiologisessa eläintutkimuksessa ovat olleet ihmisten ja ei-inhimillisten eläinten väliset suhteet, joille annetaan erilaisia merkityksiä. Yhteiskunta- ja kulttuuritieteellisessä eläintutkimuksessa on esitetty myös kritiikkiä sosiaalitieteissä vallitsevaa eläinten näkymättömyyttä kohtaan. Jotta tutkimusta voitaisiin edistää tulevaisuudessa, sosiaalitieteellisten kontribuutioiden tulisi olla niin teoreettisesti, käsitteellisesti kuin metodologisesti vahvempia. (Sanders 1993; DeMello 2012; Weil 2012; Coulter 2016; Parathian & McLennan & Hill & Frazão-Moreira & Hockings 2018; Tuomivaara 2018.) Historiallisemmin katsottuna ihmisten kiintymys ei-inhimillisiin eläimiin sekä sen vaikutus ihmisten prososiaaliseen käyttäytymiseen ja empatiaan ovat saaneet kasvavaa huomiota vasta viimeisimpien vuosikymmenten aikana (Irvine 2012). Aiempien käsitysten avulla ei-inhimillisistä eläimistä oli piirretty tieteellistä kuvaa mielettöminä, tunteettomina, ilman minuutta olevina ja vain ulkoiseen ärsytykseen reagoivina luonnon olentoina (Sanders 2003, 406). Sosiologien osallistuminen monitieteiseen yhteiskuntatieteelliseen eläintutkimukseen voisi tarkoittaa laajemmaksi rakentuvaa ymmärrystä siitä, millainen maailma on ja millaisia uusia sosiologisia kysymyksiä voimme muodostaa materiaalisissa suhteissa aktuaalisten eläinten kanssa (York & Longo 2017). Konventionaalisemmin ajatellen *sosiaalisen* uudelleen ajattelemisen johtaa loogisesti kartesiolaisen dualismin purkautumiseen, jossa kumppanieläimet tuodaan luonnosta sosiaalisen piiriin ja jossa niille annetaan persoonaa kuvaavia merkityksiä. Nämä merkitykset muodostavat käsitystä kumppanieläimistä yksilöllisinä toimijoina vuorovaikutuksessa niiden tosiasiallisten seikkojen ohella, että ne vaikuttavat inhimillisten identiteettien muuttumiseen ja ettei niiden lähtökohtaisesti tarvitse jakaa ymmärrystä kielestä ihmisten kanssa. Kumppanieläimille annetut ja niiden kanssa muodostuvat merkitykset ovat siten sosiologisen huomion arvoinen tutkimuskohde. (ks. Sanders 1993; Hatch 2007; Taylor 2007; Irvine 2012; Aisher & Damoradan 2016; Tuomivaara 2018.)

Ihmisen ja ei-inhimillisten eläinten välistä lähentymistä ja etääntymistä on käsitelty sosiologisessa kirjallisuudessa monin erilaisin tavoin (ks. Sanders 1993, 2003; Latour 2006; Hamilton & Taylor 2013; Coulter 2016; Tuomivaara 2018). Sosiologinen kiinnostus ei-inhimillisiä eläimiä kohtaan voi muodostua esimerkiksi siitä lähtökohdasta, että ihminen muodostaa hyvin merkittäviä, intensiivisiä ja emotionaalisia yhteyksiä kumppanieläinten ja sosiaalisen identiteettinsä välille. Keskenään erilaisten biologisten lajien välinen intensiivinen keskinäisriippuvuus muodostaa esimerkiksi vuorottaista ja synkronoitua pari-identiteettien varaan rakentuvaa sosiaalista toimintaa (Sanders

1993, 221–222; 2003, 411–412.) Biologisesti eri lajia edustavien yksilöiden voidaan katsoa tällä hetkellä jo jakavan elinympäristönsä. Ihmisten sosiologista suhdetta ei-inhimillisiin eläimiin voidaan pitää merkittävänä oman itseymmärryksemme kannalta. Binääriset kahtiajaot ihmisten ja eläinten, inhimillisen ja ei- inhimillisen elämän sekä luonnon ja yhteiskunnan tai kulttuurin välillä ovat siten enemmän samojen jatkumoiden eri kohdissa kuin polarisoituneina yksittäisten janojen vastakkaisissa päissä. (Tuomivaara 2018, 35– 36.) Ihmisten ja ei-inhimillisten eläinten lähentymiseen pyrkivässä ihminen–eläin-kahtiajaon rekonstruktiossa toiseuden pohdinta nousee toistuvasti esille. Ei-inhimillisten eläinten ja niiden positioiden määrittelemisessä käytetään samanlaisia binäärisiä vastakohtia kuin ihmisten välisessä toiseuden tuottamisessa. Toiseuden myötä muodostuu myös eriarvoisuus ja mahdollisuus hyväksikäyttöön, joka koskettaa niin toisia ihmisiä kuin ei-inhimillisiä eläimiä. Eläimen toiseuden määrittelemisen ja ihminen–eläin-kahtiajaon yhdistäminen muihin klassisiin dikotomioihin, kuten subjektin ja objektin, ihmisen ja luonnon, luonnon ja kulttuurin, villin ja kesyn, hyvän ja pahan, koulutetun ja kouluttamattoman, kyvykkään ja ei-kyvykkään tai legitimoidun ja ei-legitimoidun välillä, ovat kuitenkin jääneet sosiologiassa toistaiseksi hyvin vähäiselle huomiolle. (Sanders 1993, 210–211; Birke 2008, 119; Haraway 2008, 28; Hamilton & Taylor 2013, 173; Halberstam 2014, 142; Aisher & Damodaran 2016, 297; Tuomivaara 2018, 37– 38; Wlodarczyk 2018, 88.)

Työn sosiologian näkökulmasta ei-inhimilliset eläimet muuttavat inhimillisiä työkuultuureja ja ei-inhimillisten eläinten merkitystä tulisikin tarkastella yksittäisten näkökulmien sijaan jatkuvassa vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa (Hamilton & Taylor 2013). Ei-inhimillisten eläinten suhteita ihmisiin työelämässä on tutkittu työn sosiologiassa tavallisemmin ihmiskeskeisesti kuin monilajisesti eli kiinnostuen työstä itsessään sivuuttaen ei-inhimillisten eläinten aktiivisen osallistumisen siihen. Työelämän tutkimuksessa ihmistä ei yleisesti ottaen ole huomioitu yhtenä biologisena lajina muiden joukossa. Sen vuoksi ihmisten työskentely ei-inhimillisten eläinten parissa tai ihmisen kiinnittyminen laajempaan olemassaolon ja selviytymisen verkostoon on jäänyt lähtökohtaisesti pimentoon. Ihmisten työn analyysi pysähtyy usein ihmisiin ja näin ollen myös empatia on rajoittunut vain ihmisten välille. Kendra Coulter korostaa eläinten kanssa tehdyn työn ja laajemmin työelämän tutkimuksen poliittisen luonteen tarkastelemista monilajisesta kulmasta juuri aiemman tutkimuksen ihmiskeskeisyyden vuoksi. (Coulter 2016, 22.) Coulterin luoma sateenvarjomainen eläintyön (engl. *animal work*) käsite jakautuu kolmeen luokkaan tiivistäen ei-inhimillisten eläinten tavat osallistua ihmisten työelämään. Ne tekevät työtä ihmisten kanssa, ihmisiä varten tai ihmiset niitä varten. Coulter tarkentaa eläintyön jaottelua kolmeen osaan: 1) eläinten olemassaolollaan itseä ja muita varten tekemään työhön, 2) eläinten vapaaehtoiseen muita varten tekemään työhön ja 3) eläinten ihmisiä

varten tekemään ja ihmisten ohjaamaan työhön taloudellisen voiton tavoitteluun ja sitä tavoittelematta työskentelemiseen perustuvissa konteksteissa (em. 60). Eläinavusteinen terapia ja eläinten kanssa toteutettu kuntoutustyö kuuluvat viimeisenä mainittuun alaluokkaan (em. 97). Kutsun tutkielmassani koira-avusteista fysioterapiaa eläinten ihmisten kanssa ja heitä varten tekemäksi eläintyöksi. Tutkimuksessani koira-avusteisen fysioterapian työparit osallistuivat eläintyöhön ihmisten järjestämässä ja ihmisiä varten tehdyssä voittoa tavoittelevassa kuntoutustyön kontekstissa. Yhteiskuntatutkimuksen parissa uudeksi työksi kutsutaan tunnusmerkeiltään esimerkiksi tilapäistä, affektiivista ja subjektivoitua työtä. Hoivapalvelut ovat eräs esimerkki uuden työn instituutioista. (Julkunen 2008, 16–18.) Uuden työn tekijöitä koskevat erilaiset vaatimukset affektiivisuuden lisäksi esimerkiksi sosiaalisesta sensitiivisyydestä ja vuorovaikutuskyvystä (em. 144–145). Mainitut vaatimukset ulottuvat myös tutkielmani eläintyön kategorian koira-avusteisen fysioterapian eläintyöläisiin. Terapeutit pyrkivät kuntoutuskoirien ja kuntoutujien välisten aktiivisten harjoitteiden avulla suunnitelmallisesti parantamaan kuntoutujien fyysistä toimintakykyä ja oman toiminnan reflektointia.

Eläinten ihmisten kanssa ja heitä varten tekemä työ herättää kysymyksen biologisten lajien erilaisina ilmenevistä intresseistä. Luen Coulterin näkökulmaa eläintyöhön siten, että hän tarkastelee monilajisuuden politiikkaa intersektionaalisen lähestymistavan kautta. Sen perusteella eläinten kanssa tehty työ kehystyy mahdollisuuksiltaan myös eläimiä varten tehdyksi työksi eli hyväksi niin ihmisille kuin muille eläimille. Tällaista työtä hän kutsuu inhimilliseksi työksi (engl. *humane job*). (Coulter 2016, 3.) Inhimillisen työn tavoittelussa intersektionaalisen lähestymistavan avulla merkitsevimmäksi eroksi nimetään biologinen laji. Eläinfilosofisen tulokulman keskeisenä lähtökohtana voidaan pitää spesismiä (engl. *speciesism*), jolla tarkoitetaan ihmisen arvokkaiden kokemusten ja intressien asettamista muiden biologisten lajien kokemusten ja intressien edelle. Spesismi määritellään yleisesti biologiseen lajiin perustuvana syrjimisellä korostaen ihmisen ja ihmiselämän arvokkuutta. Spesismin läheisemmässä määrittelyssä tulee kuitenkin huomioida, etteivät kaikkien biologisten lajien tarpeet ja intressit ole identtisiä ja toisiaan vastaavia. (Zamir 2007, 12–13.) Eläinavusteista terapiaa on käsitelty esimerkiksi eläinfilosofian parissa antispesismin kautta esimerkiksi pohtimalla eläinten käyttämisen ja hyväksikäytön välisiä rajoja. Zamirin mukaan eläinavusteisessa terapiassa on potentiaalia tuomaan työssä käytettävä biologinen ei-ihmislaji elämään sen hyvinvointi huomioiden. Lopulta kyse on siitä, kenen tai keiden hyvinvoinnin ja intressien näkökulmista ei-inhimillisten eläinten käyttämistä ihmisten työelämässä tarkastellaan ja oikeutetaan. Ilman minkäänlaista suhdetta ihmisiin domestikoituneita ja eläinavusteisessa terapiassa tyypillisimmin käytettyjä biologisia lajeja, kuten koira tai hevosta, ei edes olisi. (em. 89–92.)

Ei-inhimillisten eläinten ja ihmisten välisen vuorovaikutuksen suhteesta ihmisille asetettujen kuntoutustavoitteiden saavuttamiseen ei ole juurikaan julkaistu käytännönläheistä akateemista tutkimusta. Eläinavusteisella terapialla on kuitenkin havaittu olevan laajoja ja yleistettäviä myönteisiä vaikutuksia kuntoutujien terveyteen ja hyvinvointiin (ks. Nimer & Lundahl 2007; Kamioka & Okada & Tsutani & Park & Okuizumi & Handa & Oshio & Park & Kitayuguchi & Abe & Honda & Mutoh 2014). Vaikuttavuustutkimukseen voidaan suhtautua myös kriittisellä otteella huomioiden, etteivät ei-inhimilliset eläimet voi olla ainoastaan ja tehokkuuteensa perustuen ihmisten terapiassa hyväksikäytetty resurssi (ks. Zamir 2006). Tuoreimpien julkaisujen joukossa on esimerkki ajattelutavasta, joka voi johtaa yhteisten intressien lähempään tarkasteluun. Eläinavusteisuudessa käytettyjen ei-inhimillisten eläinten ei tulisi leimautua tuottamattomiksi yksilöiksi, jotka joutuvat tuottamattomuutensa vuoksi teuraalle. Ei-inhimillisiin eläimiin samastuminen osoittautuu koiraavusteisen fysioterapian kuntoutustavoitteiden kannalta tärkeäksi, sillä eläimen roolilla on havaittu olevan vaikutuksia kuntoutujien minäkuvan aktivoitumiseen eri tavoin. Näin ollen erityisinä luontokohteina pidettyjen ei-inhimillisten eläinten rooli tulisi irrottaa kokonaan tuotantovaateista. (Salonen 2020, 13–14.)

Sosiologiassa on tehty viimeisten vuosikymmenten aikana etnografista kenttätyötä, minkä avulla sosiologinen tieto eläinten vaikutuksesta ihmisten työelämään on ohjannut tarkastelemaan eläinten kanssa tehtyä työtä monilajistuvien menetelmin ja ymmärtämään työkuulttuurien muodostumista yhdessä ei-inhimillisten eläinten kanssa (ks. Hamilton & Taylor 2013; Malone, Selby & Longo 2014; Coulter 2016). Ajattelutapojen ja tutkimusmenetelmien muutoksessa sosiologinen tiedontuotanto voi ammentaa myös filosofisesta näkökulmasta. Esimerkiksi aiemmin vain ihmisille kuuluneen subjektiviteetin uudelleen käsitteellistämiseen voidaan tuoda filosofista näkökantaa luonnontieteellisen sijaan. Tällöin ei pyritä redusoimaan kulttuuria luontoon tai selittämään luontoa kulttuurin rajoittajana, vaan etsimään tapoja, joiden kautta materiaalinen ja elämää ylläpitävä luonto tuottaa ja elävöittää kulttuuria (Grosz 2005, 43–44). Groszin ajattelussa esiintyy Latourin tavoin ajan liikkeeseen kiinnittyvä näkökanta, jonka avulla voimme muuttaa omaa menneisyyttämme, nykyhetkeämme ja tulevaisuuttamme. Kielellisten, symbolisten, merkitysten ja materiaalisen kokemisen väliset kahtiajaot tulevat näin ollen olemaan yksi suurista ja muuttuvista dikotomioista monilajisessa yhteiskuntatieteellisessä tutkimuksessa. Tällaista tavoitetta lähestyttäessä voidaan mukailta myös luonnontieteellisempää näkökantaa. Sekä konteksteihin että ympäristöihin kuuluvat biologiset lajit voidaan linkittää ihmiskulttuurien sisään rikastamaan niitä. (Haraway 2016, 30–31.)

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteellisessä eläintutkimuksessa kehitetään jatkuvasti uudenlaisia tapoja tutkia lajienvälisiä suhteita ja vuorovaikutusta. Ei-inhimilliset eläimet voidaan esimerkiksi nähdä ihmisille merkityksellisinä toisina ja ne voivat sijoittua ihmisen ja luonnon väliin (Haraway 2003, 7–8; 2008, 42). Niiden kanssa voidaan myös vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon ymmärtämällä lokaalien lippulaivalajien laajempaa yhteiskunnallista merkitystä (ks. Malone, Selby & Longo 2014). Ei-inhimillisten eläinten käyttämistä luonnonvaroina voidaan kyseenalaistaa biodiversiteetin katoamiseen ja pandemioihin liittyvinä kulttuurisina ongelmina. Samoin niiden avulla voidaan muodostaa uudenlaisia käsityksiä luontokulttuureista jo jaetuissa elinympäristöissä (Kirksey & Helmreich 2010, 553; Aisher & Damodaran 2016, 301; Tuomivaara 2018, 35).

HAS yhdistää eri alojen tutkijoita esimerkiksi tekemällä ei-inhimilliset eläimet sosiologisesti näkyviksi niiden ihmisten kanssa jakaman vuorovaikutuksen kautta ja painottamalla niiden persoonallisuuksien merkityksiä yksilöllisesti kokemisessa (Sanders 2003; Hatch 2007). Ihmistieteilijöitä on myös kannustettu kysymään etnografisesti ja luontokulttuurikriittisesti, mitä ihmiselle ja ihmisten työkuultuureille tapahtuu vuorovaikutuksessa muiden biologisten lajien kanssa (Kirksey & Helmreich 2010; Hamilton & Taylor 2013). Suhdettamme muihin lajeihin on käsitelty myös tarkastelemalla, millaiset emotionaaliset kontaktin hetket toisten kanssa jättävät meihin jälkensä sekä pohtimalla millaista monilajista oikeudenmukaisuutta muiden lajien ihmisille outo ja inhimillisiä normeja rikkova käyttäytyminen voi muodostaa (Ahmed 2014; Weaver 2015). Näiden lähtökohtien avulla on pohdittu myös työelämän monilajisen tulevaisuuden näkökulmia esimerkiksi jäsentelemällä eläintyön inhimillisiä olosuhteita (Coulter 2016).

Monilajisuuden yhteydessä on olennaista ajatella, miten voimme tietää toisista ilman niiden aktiivista osallistumista tiedontuotantoon ja miten monilajinen sosiaalitieteellinen tutkimus voi ylittää ihmiskeskeisyyden ja tieteenalojen välisiä rajoja (Swanson 2017; Parathian ym. 2018). Erilajisten yksilöiden ruumiiden hyvinvoinnin ja toisistaan eriävien intressien huomioiminen vuorovaikutuksessa myös yhdistää ihmisen ja eläimen välisen eronteon muihin dikotomioihin (Porter 2018; Tuomivaara 2018). Näiden monien näkökulmien lisäksi tutkijat ovat pohtineet, miten he itse osallistuvat ja kietoutuvat etenkin ei-inhimillisten eläinten tutkimisessa etnografisesti niiden haavoittuviin elämiin ja epävarmuuksiin (Latimer & López Gómez 2019). Lisäksi on huomioitu, ettei ihmisille lopputulemiltaan hyvällä sekä mielen ja ruumiin erottamisen resilienttiin olemukseen perustuvalla eläintutkimuksella lopulta voida oikeuttaa ei-inhimillistä kärsimystä. Ihmisten ja domestikoituneiden eläinlajien välinen suhde on muodostunut intiimiksi oman kieleemme kautta. (Haraway 2008, 72; Motamedi Fraser 2019.)

3 Teoreettinen viitekehys ja tutkimuskysymykset

Ollessamme vuorovaikutuksessa ei-inhimillisten eläinten kanssa puheemme tai tekojemme kautta, ne ”puhuvat” ja vuoroillaan vaikuttavat myös meihin. Ne saavat meidät seuraamaan itseään ja tuntemaan olomme jopa kiusalliseksi niiden katseiden alla (ks. Derrida 2002). Voimme ymmärtää omat kykymme ja mahdollisuutemme myös niiden kanssa jaettuina kykyinä ja mahdollisuuksina. Voimme myös ei-inhimillisten eläinten kekseliään käyttäytymisen yhtä lailla välineellisenä ja oman ruumiin tai ulkoisten esineiden kautta tapahtuvana kuin oman suhteemme teknologioiden tuottamiseen. (Grosz 2005, 138; Nussbaum 2011, 18.) Tuntematon ja järjestäytymätön villiys on liitetty toiseuden pohdintaan suhteissamme domestikoituneisiin eläinlajeihin, jolloin villiyyden ja kesyyden avulla asetetaan binäärioppositioihin myös etuoikeuden ja kamppailun sekä pääoman ja kaaoksen käsitteet (Halberstam 2014, 147). Ihmisten suhdetta ei-inhimillisiin eläimiin voidaan käsitteellistää myös kyvykkyyden jatkumon avulla huomioiden 2000-luvulla voimakkaassa kasvussa olevat mielenterveysongelmat ja liittämällä niiden hoitoon mukaan otettuja ei-inhimillisiä eläimiä koskevat kulttuuriset muutokset (Wlodarczyk 2019, 88). *HASin* parissa pyritään siten ymmärtämään ei-inhimillisten eläinten performatiivisuutta monin tavoin. Muiden eläinten ihmisiin myönteisesti vaikuttava performatiivisuus yhdistää niiden toiseuden aina myös muihin keskenään risteäviin eroihin. (Lloro-Bidart 2018, 263.) Meidän ihmisten tulisi ottaa toisten toiseus vakavasti ja uusia toimintatapoja kehittämällä muotoilla uudelleen, mitä me yhdessä olemme ja millaiseksi me yhdessä olemme muuttumassa (van Dooren, Kirksey & Münster 2016, 16). Suhteemme ja suhtautumisemme ei-inhimillisiin eläimiin on ongelmallinen. Meidän tulisi muistaa uusia ajattelemisen, tutkimisen ja tietämisen tapoja kehittäessämme, millaisessa luontokulttuurisessa ja monilajisessa ongelmavyhdissä niiden kanssa tällä hetkellä elämme. (Haraway 2016, 40.)

Tällaiset posthumanistiset lähtökohdat virittävät sosiologista eläintutkimusta lähestymään ihmisten ja muiden eläinten inklusion mahdollisuuksia ja tutkimaan sen seurausten materiaalisuutta monilajisesti asettunein menetelmin. Tutkielmani eroaa tavanomaisesta yhteiskuntatieteellisestä eläintutkimuksesta kontekstiherkkyytensä ja kuntoutustilanteissa muodostuvien me-identiteettien muutoksen analyysin perusteella. Ihmisistä ja ei-inhimillisistä eläimistä muodostuvia hybridejä voidaan pohtia vuorovaikutuksessa ja jatkuvassa kontaktissa olevina materiaalis-semioottisina solmuina (Haraway 2008, 4). Näissä solmukohdissa, joita Haraway kutsuu kontaktialueiksi, keskenään erilaiset ruumiit ja merkitykset muokkaavat toisiaan ja pysyvät toisiinsa kietoutuneina. Ihmisen kohdatessa muiden lajien yksilöitä, muodostuu ennakoimattomasti jokin uudenlainen ”me”,

yhteen kietoutuneiden lajien ja identiteettien muodostelma. Latourin ja Harawayn innoittaman sosiologisen ja posthumanistisen ajattelun avulla pyrin muodostamaan uudenlaista tapaa, miten nämä suurista kahtiajaoista uudelleenrakentuvat hybridit muodostuvat. Millaisia ovat etenkin materiaalisesti tarkasteltuina ja kuvailtuina luontokulttuurit, posthumanismin myötä murtunut ihminen ja se eläin, jota olisi Derridan (2002) mukaan hyvä ajattelussa seurata ja kenen kanssa olisi Harawayn (2008) näkökulmasta hyvä ajatella?

Käytän tutkielmassani aiemmin ei-inhimillisten eläinten ja ihmisten välisen vuorovaikutuksen sosiologiassa käsitteellistetystä pari-identiteetistä nimitystä me-identiteetti kiinnittäen sen tutkimukseni aikaisiin puhetapoihin (Sanders 2003, 413). Me-identiteettien monimutkaisuuksia ymmärtääksemme voimme tutkia, mitä työ ei-inhimillisten eläinten kanssa on, miten sitä koetaan ja performoidaan (Hamilton & Taylor 2013, 137). Haraway kuvailee eläimet ihmisille merkityksellisiksi toisiksi, jolloin eläinkäsityksen muuttuminen tapahtuu yhdessä ihmiskäsityksen muuttumisen kanssa, kielellisten merkitysten ollessa toisistaan erottamattomia ja erilajisten olentojen ollessa lähtökohtaisesti heterogeenisen katsannon edessä. Hän tarkoittaa toiseuden merkityksellisyydellä vuorovaikutussuhdetta, joka muodostuu elämäntapojen ja epäharmoniassa tapahtuvien muuttuvien toimijuuksien yhdistyessä. (Haraway 2003, 7.) Sekä Harawayn että Sandersin näkökannat ovat muuttaneet käsitystä ihmisen ja eläimen välisestä suhteesta ja vuorovaikutuksesta sosiaalitieteissä, ja 2000-luvun alussa heidän työnsä ovat käsitelleet ensisijaisesti juuri ihmisen ja domestikoituneiden eläinlajien välisiä suhteita. Me-identiteetteihin kohdistetaan identiteettityötä, jossa ei-inhimillisen eläimen toimintaa ja kokemuksia selitetään ja perustellaan, jotta jaettava identiteettiä voitaisiin esittää, parantaa ja tarvittaessa korjata (Sanders 1990; 2003, 413).

3.1 Kontaktialue

Donna Harawayn *When Species Meet* -teoksessa (2008, 216–217) määrittelemä kontaktialueen (engl. *contact zone*) käsite on tutkielmassani kuvaillun vuorovaikutuksen mahdollinen ja tavoiteltu lopputulema. Aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa terapiaeläinten mielentilojen sovittaminen yhteisiin tavoitteisiin on kuvailtu yhdeksi työn mahdolliseksi haasteeksi (Hautamäki ym. 2018, 45). Terapeutit haluavat, että kuntoutuskoirat pystyvät sitoutumaan kuntoutustavoitteiden saavuttamiseen ja siten voisivat auttaa keventämään eläinavusteisten menetelmien käyttämisestä koituvaa taakkaa. Peilaan tutkielmassani kontaktialueen käsitettä ei-inhimillisten eläinten mielentilojen tarkastelemiseen siten, että monilajinen analyysi on rakentunut kontaktialueen syntyperää etsiväksi.

Kontaktialueen käsitettä voidaan peilata esimerkiksi tutkimuskirjallisuudessa kuvailtuun terapiaeläimen senhetkisen mielentilan sovittamisena yhteisten tavoitteiden kanssa työskentelyyn (Hautamäki ym. 2018, 45). Kuntoutuskoirien halutaan sitoutuvan kuntoutustavoitteiden saavuttamiseen ja näin ollen keventävän eläinavusteisten menetelmien käyttämistä koituvaa taakkaa terapeutille.

Kontaktialueen käsitteellistäminen voidaan toteuttaa kolmen välivaiheen avulla. Ensinnä huomioidaan domestikaation muodostama rakenteellinen asymmetrinen valta-asetelma ihmisen ja ei-inhimillisen eläimen välillä. Toisena nähdään, että kontaktialue muuttaa tätä sosiaalista suhdetta kanssaolemisen, vuorovaikutuksen ja keskinäisen ymmärryksen kautta huolimatta vallan asymmetriasta. Kolmantena kontaktialueen määrittelyssä on olennaista kahdesta edeltävästä vaiheesta johdettu järkeily, jonka perusteella kontaktialue tarkoittaa sekä kielellistä että materiaalista tapaa siirtää ihmistoimija pois vallan, alistamisen ja kontrollin paikalta. Harawayn ajattelua tutkimusaineistoni analysoimiseen soveltaen kyse ei tällöin ole ihmisestä ja eläimestä, vaan tietystä fysioterapeutista, tietystä kuntoutujasta ja tietystä kuntoutuskoirasta tiettyinä vuorovaikutuksen hetkinä (Haraway 2008, 208).

Kontaktialue voidaan nähdä koira-avusteisessa fysioterapiassa työn, terapian ja leikin sekoittumisena, jossa monilajinen vuorovaikutus jatkuvasti järjestelee uudelleen tietoa ja valtaa. Se on monilajisen vuorovaikutuksen muoto, jossa kaikki kolme kontaktialueen käsitteellistämisen välivaihetta toteutuvat. Näin ollen kontaktialueelle johtavan vuorovaikutuksen seurauksilla on tähdellinen merkityksensä eläintyön inhimillisten olosuhteiden jäsentäjänä. Ihmisen ja eläimen välisen valtasuhteen uusintamista ja siitä muistuttamista vuorovaikutuksen aikana ei kuvailla kontaktialueen avulla, vaan kontaktialueen etäännyttämisellä. Kontaktialueen etäännyttämisessä voidaan tarkastella Donna Harawayn ajattelua niin kutsutusta kontaktin reunavaikutuksesta (2008, 217–218). Reunavaikutuksella Haraway tarkoittaa jossakin historiallisesti latautuneessa kontekstissa intersektionaalisesti risteävää ja materiaalisesti kietoutunutta muodonmuutosta, jossa lajienvälinen yhteinen kieli ja kohtaaminen eivät muodostu kontaktialueen sisäpuolella. Biologisten lajien välinen riippuvuussuhde on tai ainakin voi olla vuorovaikutuksessa kaksisuuntainen, minkä vuoksi olen kirjoittanut koirasta mieluummin domestikoituneena kuin domestikoituna lajina. Kuten emme Harawayn sanoin tee ihmisinä yksiselitteisesti molekyyleistä ekosysteemejä (emt. 218), myös vuorovaikutus koira-avusteisen fysioterapian aikana on monilajista ja riippuvuussuhteiden uudelleenpohdinnalle on aina sijansa.

Olen käsitellyt analyysissäni kontaktialueen reunoja kesytettyinä terapiatyön tavoitteellisuuden ja kuntoutuskoiran koulutushistorian vuoksi. Hyödynnän analyysissä kontaktialueen reunoilla kiertäessäni myös emotionaalisen työn käsitettä sekä pinta- ja syvänyyttelemisen teoriaa (Hochschild 2012). Ne kiinnittyvät terapeutin tekemään palkkatyöhön ja kuntoutujan sensitiivisyyden huomioimiseen myös kuntoutuskoiran välityksellä. Yhdistäen emotionaaliseen työhön myös vuorovaikutuksessa tapahtuvan emotioiden sirkulaation (Ahmed 2014). Tutkimuksessani emotionaalista työtä kuvaillaan kuntoutujien ja kuntoutuskoirien välisen jaetun mielentilan tavoitteen avulla, mikä on yksi terapian keskeisistä tavoitteista ja samalla kontaktialueen muodostumisen tärkeä lähtökohta. Kontaktialue on yksilöiden välisten monilajisten suhteiden rakentumisen keskeinen näkökulma ja niiden mahdollinen lopputulema. Sitä pyritään lähestymään me-identiteettien muodostamisen avulla (Sanders 2003, 412).

3.2 Monilajisen työelämän keskeiset käsitteet

Olen käyttänyt tutkielmani havainnointi- ja haastatteluaineiston analyysin inspiraationa Francis Greenin *Demanding Work* -teoksessa käsitellyjä subjektiiviseen työhyvinvointiin ja työn laadun mittaamiseen kiinnittyneitä käsitteitä. Teoksen pääkäsitteinä ovat palkkio, taito, sitoutuminen, autonomia sekä turvallisuus palkkioihin kiinnittyneesti (Green 2006, 170). Tutkimuksessani Greenin käsitteet monilajistuvat ja sen vuoksi osin muuntuvat.

Kuntoutuskoirien toiminta ihmisten kanssa perustui *palkkioiden* avulla toteutettuun koulutukseen. Palkkion voi jo itsessään nähdä olevan monilajiseen työelämään soveltuva käsite, sillä palkkiot vahvistavat työhön sitoutumista tai palkkioiden eteen ponnistelemista (em. 82). Terapeutit olivat opettaneet palkitsemisen avulla kuntoutuskoirille useita taitoja ja niiden suorittamiseen erilaisia vihjeitä, kuten vihjesanoja tai elevihjeitä, joiden avulla kuntoutuskoirat osasivat suorittaa ihmisen vaatiman taidon. Kuntoutuskoirien soveltuvuustestissä kiinnitettiin myös huomiota palkkioihin, sillä koirien pitäessä ihmiskontakteja turvallisina ja kiinnostavina, ne voivat pitää myös toimintaa vieraan ihmisen kanssa palkitsevana. Kuntoutuskoirat saivat terapiaharjoitteiden aikana palkkioita taitojen suorittamisesta, mutta jotkut asiat nähtiin niille palkitsevina sellaisenaan.

Kuvailen tutkielmassani fysioterapeutti–kuntoutuskoira–kuntoutuja-vuorovaikutusta käytännönläheisesti *taidon* käsitteen avulla. Taidot jaetaan sisällöllisesti monimutkaisiin, vuorovaikutteisiin ja motorisiin taitoihin (em. 29). Taitojen kategoriarajat ovat joustavia, sillä koira-

avusteisen fysioterapian aikana kuntoutuskoirille opetettuja motorisia taitoja käytettiin osana vuorovaikutusta, jonka kulkuun motoriset taidot vaikuttivat. Aiemmin motoriset taidot saattoivat siten muuttua työssä vuorovaikutteisiksi taidoiksi. Kuntoutuskoirien taidot olivat lähtökohtaisesti toiminnallisia ja funktionaalisia eli kuntoutuskoirat osallistuivat kuntoutujien kuntoutukseen tehden harjoitteita yhdessä heidän kanssaan. Kuntoutuskoirien tekemää työtä koskevat taitovaatimukset muodostavat myös uusia kysymyksiä työn onnistumisesta, kuten turvallisuudesta ja mielekkyydestä. Uusien taitojen omaksumista ja käyttöönottoa on pidetty kirjallisuudessa hitaana ja myös kuntoutuskoirien tapauksessa se edellyttää niiden pitkäkestoista kouluttamista eläintyöhön. (em. 26.) Taitojen avulla kuntoutuskoirien tekemä eläintyö ihmisten kanssa ja heitä varten voidaan erottaa ei-inhimillisten eläinten olemassaolollaan tekemästä tai ainoastaan ihmisiä varten tehdystä työstä (ks. Coulter 2016, 60).

Kolmantena käsitteenä käytetty *sitoutuminen* yhdistää ihmisten työelämän tutkimuksessa esimerkiksi työn vaativuuden siitä saataviin palkkioihin, jolloin suuremmat tai monipuolisemmat palkkiot voivat, vaikka eivät yksiselitteisesti, parantaa työntekijän sitoutumista työhönsä (Green 2006, 82). Eläintyön kontekstissa kuntoutuskoirat eivät voi vaikuttaa sitoutumisellaan palkkioiden suuruuteen, mutta ne voivat ponnistella palkkioiden eteen niille opettujen taitojen varassa. Näin ollen on tarpeellista hahmotella sitoutumisen käsitettä eläintyön monilajisessa kontekstissa erottaen sen ihmisten työhyvinvoinnin tutkimuksesta. Työhön sitoutumista on ihmisten työhyvinvointia käsittelevässä tutkimuskirjallisuudessa kuvailtu affektiiviseksi organisaatioon samastumiseksi ja kiinnittymiseksi, rationaaliseksi työn jatkuvuuden tavoitteluksi ja normatiiviseksi sosiaalisten paineiden tai omien arvojen vuoksi organisaatioon sitoutumiseksi (Saari & Pyöriä 2012, 42). Työhön sitoutuminen yhdistetään myös työssä menestymiseen kaksisuuntaisena ilmiönä, jolloin sitoutuminen ja menestys voivat ruokkia toisiaan ja parantaa tyytyväisyyttä, tehokkuutta ja tuottavuutta (em. 43). Sitoutumisen kannalta keskeisessä asemassa on työtahtiin vaikuttaminen (em. 46). Eläintyön tutkimuksen kannalta on olennaista tunnustaa ihmisen ja ei-inhimillisen eläimen yhtenevät tilannekohtaiset intressit, mutta erottaa domestikoituneet eläinyksilöt ihmisten jakamasta henkilökohtaisiin arvoihin ja työorganisaation normeihin sitoutumisesta. Tämä on myös yhteiskuntatieteelliselle eläintutkimukselle tärkeä menetelmällisen kasvun paikka, jotta ihmisen ja muiden eläinten erottaminen toisistaan voisi johtaa käytännön tason antispesistiseen toimintaan myös eläintyön konteksteissa sekä herkistää meitä tunnustamaan samankaltaisuuksiamme. Kuntoutuskoirien sitoutuminen voidaan ajatella jatkuvuussitoutumisen kautta, jolloin ne tekevät eläintyönsä ihmisten kanssa ja heitä varten havaittavien vaatimusten mukaisesti opetettuja palkkioita vastaan (ks. Saari & Pyöriä 2012, 51).

Käsittelen tutkimuksessani kuntoutuskoirien *autonomiaa* käytännön vuorovaikutustilanteissa muuttuvana. Autonomia linkittyy tilannetajuun ja yhdistää näin ollen taidon ja tilannetajun toisiinsa. (Green 2006, 94.) Taidollisen osaamisen ja autonomian suhde ei ole tarkoituksenmukaisesti tasapainotettu, sillä kuntoutuskoirien työ on kategorisesti ihmisten kanssa ja heitä varten tehtyä. Taitojen opettamisen tarkoituksena ei siten ole tehdä kuntoutuskoirista autonomisempia toimijoita, vaan rationalisoida niiden eläintyöläisyyttä ihmisten työelämässä. Ei-inhimillisistä eläimistä ajattelemisen ja tuntemisen tavat vaikuttavat siihen, miten ihmiset niitä kohtelevat. Suhtautumisemme omiin tapoihimme voi muuttua herkemmäksi juuri eläinten kohtelun kautta. (Hamilton & Taylor 2013, 7.) Sen vuoksi kuntoutuskoirien autonomiaan tiivistyy niiden historia ja nykyhetki hyvin käytännönläheisillä ja tilannekohtaisilla tavoilla. Toisaalta autonomian avulla voidaan lähestyä myös aiemmassa kirjallisuudessa pohdittua lajienvälisen oikeudenmukaisuuden käsitettä. Sillä viitataan eläintyön rikastamiseen, mutta tutkielmassani käsittelen kuntoutuskoirien mahdollisuuksia vahvaan autonomiaan kutsumalla niitä osaksi eläintyön inhimillisiä olosuhteita. (Coulter 2016, 157.)

Koira-avusteisessa fysioterapiassa kuntoutujien kokemukset kuntoutuskoirien kanssa perustuvat toiminnallisiin harjoitteisiin, jotka helpottavat kohtaamisia kuntoutuskoirien kanssa. Niiden avulla muodostettavat me-identiteetit ovat performatiivisia ja edellyttävät toistamista. Fysioterapeuttisten harjoitteiden avulla terapeutit voivat auttaa kuntoutujia navigoimaan me-identiteettien muodostamisen yhteydessä, jotta kuntoutajat voivat löytää heille soveltuvat tavat tuntea kuntoutuskoirien kanssa (Hamilton & Taylor 2013, 31). Tarkoitin terapeuttien orientaatioilla niitä monilajisen vuorovaikutuksen muodostamisen tapoja, joilla terapeutit ohjasivat kuntoutujia ja kuntoutuskoiria tekemään harjoitteita yhdessä. Terapeuttien orientaatioiden avulla tavoiteltua kuntoutujien ja kuntoutuskoirien välisten me-identiteettien rakentumista voidaan käsitteellistää emotionaaliseen työhön kuuluvan pinta- ja syvänäyttelemisen avulla (Hochschild 2012, 37–40). Kuntoutuskoirille ennalta opettujen motoristen taitojen hyödyntäminen voidaan nähdä niiden tekemänä pintanäyttelemisenä terapiaharjoitteiden asetelmien ja terapeuttien tehtäväorientaatioiden vallitsemisen ajan. Yksittäisen harjoitteen kesto ja sisältö on osapuolten välinen sosiaalinen sopimus siitä, kuinka kauan ulkoisten palkkioiden avulla järjestelty pintanäytteleminen kestää, miltä sen käytännössä pitäisi näyttää ja miten sen halutaan päättyvän. Yksi fysioterapeuttinen harjoite on kuin terapeutin käsikirjoittama monilajinen performanssi, minkä vuoksi ymmärrän terapeuttien tehtäväorientaatiot koira-avusteisen fysioterapian käsikirjoituksina. Terapeuttien avulla kuntoutuskoirien toimintaa kuntoutujien kanssa voidaan myös kuvitella, sanoittaa ja fyysisesti tuntea.

Tällaiset motivoimisen ja emotionaalisen tukemisen tekniikat ovat institutionaalisesti hyväksytyjä syvänäyttelemisen tapoja (Hochschild 2012, 49). Esimerkiksi kuntoutuskoirien aktiivinen läsnäolo ja niiden kuntoutujille tuoma motivaatio voidaan tulkita merkityksellisen toisen performoimana kannustamisena ilman arvostelua. Siten terapeutit voivat muodostaa työtään edistäviä tuntemisen sääntöjä (em. 58–59).

3.3 Tutkimuskysymykset

Ensimmäinen tutkimuskysymykseni on: Millaista ihmisen ja ei-inhimillisen eläimen välinen monilajinen vuorovaikutus on koira-avusteisessa fysioterapiassa?

Toinen tutkimuskysymykseni on: Mihin erontekoihin ihmisen ja eläimen välinen eronteko yhdistyy ei-inhimillisten eläinten ihmisten kanssa ja heitä varten tekemässä eläintyössä?

Kolmas tutkimuskysymykseni on: Miten koira-avusteisessa fysioterapiassa olevien me-identiteettien muuttumista voidaan mallintaa?

4 Tutkimusmenetelmä ja -aineisto

4.1 Monilajinen etnografia

Monilajinen etnografia on 1990- ja 2000-lukujen taitteen aikoihin muodostunut antropologisen tutkimuksen metodi ja tieteellisen kirjoittamisen genre. Aiemmin ei-ihmislajeja on pidetty lähinnä marginaalissa ihmiskulttuurin taustamaisemana, ihmisten ravintona ja symboleina inhimillisessä ajattelussa. (Kirksey & Helmreich 2010.) Monilajinen-etuliitettä voidaankin ajatella adjektiivina, etnografiaa jonkinlaisena kuvailevana sanana. Monilajisen etnografian avulla tutkimuskysymykset ovat voimakkaita ja episteemisesti sosiaalisesti rakentuneita. Niiden avulla voidaan tarkastella lähemmin, miksi ja miten ei-inhimillisistä eläimistä tuottamamme tieto vaikuttaa voimakkaasti käsityksiimme niistä ja meistä. (ks. Hamilton & Taylor 2013; Haslanger 2016.) Lähtökohtaisesti ei-inhimilliset eläimet on nähty osana luonnon aktiivista kiertokulkua omissa ekologisissa lokeroissaan, tekemässä vaihtokauppaa oman selviytymisensä ehdoilla muun ympäristön kanssa. Monilajinen etnografia on taustaltaan luonnontieteellisen tutkimuksen inspiroimaa, mutta sen piirissä tunnustetaan ihmiselämän olevan kaikissa muodoissaan monilajisesti muodostunutta ja tavoitellaan ihmisen uudelleen käsittämistä ihmiskeskeisen kuplan puhjettua. (Van Dooren 2016, 2.) Monilajisuus eroaa ennalta määräytyneistä sosiaalisista järjestyksistä, lineaarisista hierarkioista ja kuhisee toimijoiden monimuotoisuuden vuoksi.

Kuvailen tutkielmassani aineistolähtöisesti ja käytännönläheisesti koira-avusteisen fysioterapian tapahtumia ja kuntoutuskoiran aktuaalista toimintaa osana ihmisten tavoitteellista kuntoutusta. Monilajisesti työstä ja kulttuurista etnografisesti kirjoittaminen on suuri haaste, kun sekä ihminen että muut lajit huomioidaan tasapuolisesti ja ei-inhimillisen eläimen rooli määritellään kielellisesti (Hamilton & Taylor 2013, 165–166). Avaan ei-inhimillisistä eläimistä etnografisesti kirjoittamista laajemmin ja erikseen aiheelle varatussa alaluvussa 4.3. Eläinavusteisen terapian terapeutteja ja kuntoutuskoiria voidaan tutkia monilajisesta tulokulmasta käsin erilaisina ja yhdessä toimivina terapeutteina, ei ainoastaan nähden, ajatellen ja kokien eläintä ihmisen työn välineenä. Ei-inhimillisen eläimen osallisuuden vakavasti ottaminen nostaa esiin ihmiskeskeisten tutkimusmenetelmien haavoittuvuuden ja avaa samalla muutoksen tekemisen mahdollisuuksia – unohtamatta kuitenkaan laajempia sosiaalisen, kulttuurisen tai poliittisen analyysin välineitä (Swanson 2017, 84–85).

4.2 Aineiston kuvaus

Toteutin pro gradu -tutkielmani osana Kelan rahoittamaa ja Kuntoutussäätiön toteuttamaa hanketta Eläinavusteiset interventiot kuntoutuksessa – kentän kartoitus ja laatukäsikirjan yhteiskehittäminen. Keräsin tutkimusaineiston touko–heinäkuussa 2019 kahdessa suomalaisessa kuntoutuskeskuksessa, jotka tarjosivat koira-avusteista fysioterapiaa yhtenä kuntoutuksen muotona. Tämän tutkimuksen aineisto sisälsi seuraavat materiaalit:

- osallistuva havainnointi yhdeksän kuntoutuskerran ajan sekä havainnointikertojen aikana kirjoitetut muistiinpanot ja kuvattu videomateriaali
- kenttäpäiväkirja (aineistolainauksissa käytetty lyhennettä PVK)
- fysioterapeutin haastattelu (lyh. H1)

Tutkimuksen aineisto koostuu pääasiallisesti fysioterapeutti–kuntoutuskoira–kuntoutuja-kolmikoiden välisen vuorovaikutuksen havainnoinneista koira-avusteisen fysioterapian kuntoutuskertojen aikana. Havainnoin kahden fysioterapeutti–kuntoutuskoira-työparin ja kuuden kuntoutujan yhdistelmien välistä vuorovaikutusta. Osallistuin havainnoijana yhteensä yhdeksään kuntoutuskertaan ja toteutin kuntoutustilanteista erillisen kahdenkeskisen haastattelun toisen terapeutin kanssa. Kuntoutuskerrat olivat tunnin pituisia ja haastattelu kaksituntinen.

Tutkimukseni molempien kuntoutuskoirien kanssa oli suoritettu Koirat kasvatus- ja kuntoutustyössä ry:n työnäyttö ja fysioterapeutti–kuntoutuskoira-työparit toimivat näin ollen yhdistyksen diplomaimeina koirakoina, oikeutenaan käyttää kuntoutuskoiran nimikettä. Työnäyttö koostuu kolmesta osiosta: 1) koiran ja ammattihenkilön yhteistoiminnasta työtehtävissä, 2) koiran ohjattavuuteen liittyvästä osiosta eli ns. hallintaosiosta ja 3) koiralle tehtävästä eläinlääkärin terveystarkastuksesta, jonka jokainen koiranomistaja huolehtii oman eläinlääkäriensä kautta. (www.kasvatus-kuntoutuskoirat.fi.) Ennen työnäyttöä tutkimukseni fysioterapeutit, joita kutsutaan koirien ohjaajiksi, olivat suorittaneet lemmikkikoiriensa kanssa Koirat kasvatus- ja kuntoutustyössä ry:n järjestämän soveltuvuuskokeen sekä ammattikorkeakoulutasoisen, 10 opintopisteen laajuisen täydennyskoulutuksen.

Noudatin Tutkimuseettisen Neuvottelukunnan (TENK) ihmistieteiden eettistä ennakoarviointia ennen aineistonkeruuta. Pyrin antamaan sekä terapeuteille että kuntoutujille riittävästi yleistajuista tietoa tutkimuksestani ennen havainnointikertoja. Tutkimukseni fysioterapeutit välittivät

tutkimuksesta kirjallisesti antamani tiedot, tutkimustiedotteen ja suostumuslomakkeen, asiakkailleen ja heidän huoltajilleen sähköpostitse etukäteen. Tein ammattilaisille ja kuntoutujille erilliset tiedotteet ja suostumuslomakkeet. En itse ollut yhteydessä kuntoutujiin havainnointikertojen ulkopuolella. Tiedotteet tein visuaalisesti selkeinä Powerpoint-esityksinä, jotka tulostin pdf-formaattiin. Niiden osioissa käsiteltiin yleistajuisesti, mitä ja miten tutkitaan, missä kerättyä aineistoa säilytetään ja että osallistuminen on aina vapaaehtoista. Painotin vapaaehtoisuuden yhteydessä myös suullisesti, että tutkittavana olemisesta kieltäytyminen on mahdollista missä tahansa vaiheessa ilman seurauksia ja että tutkimuksesta ei aiheudu tutkittaville mitään haittaa.

Colin Robsonin (1993, 197) määritelmän mukaan tutkija on etnografista aineistoa kerätessään osallistuva havainnoija. Käytännössä vietin aineistoa kerätessä terapeuttien ja kuntoutuskoirien kanssa myös tauot, joiden aikana saatoimme esimerkiksi tutustua kuntoutuskeskuksen tiloihin, ulkoilla ja keskustella heidän työhistoriastaan. Olin työparien mukana vastaanottamassa kuntoutujia, osallistuin keskusteluihin harjoitteiden välisten hengähdystaukojen aikana ja autoin tarvikkeiden keräämisen ja kantamisen kanssa aina tarvittaessa. Ensimmäisillä havainnointikerroilla osallistuin keskusteluihin hieman vähemmän, kun kirjoitin havainnoista aktiivisemmin muistiinpanoja ja opettelin videoimaan harjoitteita. Aluksi yritin rajata videokuvaa siten, ettei kuntoutujia pystyisi tunnistamaan materiaalista lainkaan, mutta fysioterapian toiminnallisuuden vuoksi tämä oli mahdollista vain joissain harjoitteissa. Kuvaamaani videomateriaalia olen säilyttänyt tietoturvalisellä kovalevyllä, enkä pyytänyt erikseen suostumusta videomateriaalin näyttämiseen. Terapeuttien välittämien pyyntöjen perusteella lähetin kuntoutujaa koskevan videomateriaalin kuntoutujille heidän omaan käyttöönsä.

Etukäteen terapeuteille ja kuntoutujille antamieni tietojen lisäksi selitin heille ensimmäisillä tapaamiskerroilla havainnointini tarkoituksen vielä sanallisesti, jonka jälkeen allekirjoitimme suostumuslomakkeet. Mainitsin vielä erikseen kuntoutujille, etten aio kysyä eikä heidän tarvitse kertoa kuntoutuksessa käymisen syitä, vaan että seuraan kuntoutuskoirien työskentelyä ihmisten kanssa. Huomioin kuntoutustilanteiden sensitiivisyyden siten, että kuntoutujat tiesivät aina, kun videokamera oli päällä ja heidän toimintaansa kuntoutuskoirien kanssa kuvattiin. Terapeuteille painotin, että olen kiinnostunut kuntoutuskoirien työskentelystä sellaisenaan. Aineistokeruun kannalta fysioterapeutti–kuntoutuskoira-työparit tuntuivat monilajiseen tutkimukseen sopivilta, sillä kuntoutuskoirat olivat jo kokeneita vuorovaikutteisessa työssään, ne työskentelivät ihmiselämää vilisevissä kuntoutuskeskuksissa, eikä osallistumiseni vaikuttanut häiritsevän niiden keskittymistä kuntoutujiin. Varmistimme terapeuttien kanssa aina erikseen sijaintini terapioiden eri tiloissa, jotta

asentoni tai läheisyyteni eivät houkuttelisi kuntoutuskoirien huomiota pois kuntoutujista harjoitteiden aikana. Tämän yksityiskohdan merkitys korostuu alaluvussa 6.3, jonka aikana kuvailen yhtä kuntoutuskoirien aiempaan koulutukseen perustuvaa monilajisen kontaktin tapaa.

Olen käsitellyt tutkimusaineistoa aineistolähtöisen analyysin mallin mukaisesti pyrkien luomaan siitä teoreettisesti yhtenäisen kokonaisuuden (Tuomi & Hirsjärvi 2018, 80). Erotin teoreettiseen viitekehykseen kirjoittamani asiat aineiston jäsentelyyn, luokittelun ja kuvailemisen ajaksi siinä määrin, että tavoitteeni ei ollut tarkoitushakuisesti istuttaa havainnointi- ja haastatteluaineistoa suoraan johonkin olemassa olevaan teoriaan, vaan tarkastellen aineistoa esimerkiksi eläintyön sateenvarjomaisen luokittelun kautta. Aineiston teemoittelussa inspiraation lähteeksi nousi Francis Greenin (2006) *Demanding Work* -teoksen neljä subjektiiviseen työhyvinvointiin ja työn laadun mittaamiseen kiinnittynyttä pääkäsitettä. Nimesin käsitteitä hyödyntäen luvun 6 alaotsikot. Etuna ja haasteena tutkimusprosessissa oli, ettei Donna Harawayn (2008, 216–217) kontaktialueen käsitettä ole aiemmin sovellettu monilajisessa etnografiassa vastaavalla tavalla käytännöllisesti sen materiaalisesta ulottuvuudesta huolimatta. Tutkimusaineiston käytännöllisyyden ansiosta pystyin myös kerrostamaan analyysiani vaihe vaiheelta sosiologisemmaksi ja kohti laajempia eläintyön, eläintyöläisyyden, domestikaation ja siihen kytkeytyneiden vallan asymmetrioiden tarkastelua.

Kirjoitin havainnointikertojen aikana kenttäpäiväkirjaa varten yksittäisiä muistiinpanoja, kuten avainsanoja tai harjoitteiden avainasioita. Kuntoutuskoirien osallisuus teki monista tilanteista nopeatempoisempia ja vaikeammin seurattavia kuin pelkästään kahden ihmisen välisen keskustelun seuraamisesta. Vaikka kirjoitin kenttäpäiväkirjaa aina mahdollisimman pian havainnointikertojen jälkeen, koin menettäväni merkittävän osan monilajisuuden kannalta olennaisista nyansseista. Kuntoutuskoirien aiempaan kouluttamiseen liittyvää materiaalia, kuten koulutussuunnitelmia tarkkoine sisältöineen, ei ole vielä olemassa. Sen vuoksi täydensin kenttäpäiväkirjaa litteroimalla kuvaamaani videomateriaalia yksityiskohtaisen tarkasti. Käytännössä tuotin tutkimusaineiston lähes kokonaan itse, sillä vain haastattelun sain hankkeen kautta valmiiksi litteroituna. Etenkin videomateriaalin tarkasteluun käytin paljon aikaa ja lähestyin sitä monesta eri näkökulmasta ennen tulosluvuissa 5 ja 6 esittämiäni rakenteita ja luvussa 7 esittämäni kolmivaiheista vuorovaikutuksen muutosprosessia.

Etnografina kirjoittamani tiheä kuvaus monilajisesta vuorovaikutuksesta koira-avusteisessa fysioterapiassa perustui lokaalien asioiden lokaaliin tarkasteluun. Kuntoutuskoirilla voidaan ajatella olevan globaalisti tarkasteltuna suhteellisen vahva autonomia eläintyöläisinä. Niiden subjektiivisiin

kokemuksiin, kuten mielentiloihin, kiinnitettiin jatkuvaa huomiota (Hautamäki ym. 2018, 45). Monilajisen vuorovaikutuksen nyanssien tunnistaminen edellytti harjoitteiden videointia, jotta pystyin palaamaan aineistoni monilajisiin kontaktin hetkiin aina tarvittaessa. Ilman monilajista etnografiaa ja mahdollisuutta toistaa samoja videoklippejä lukuisia kertoja olisin kadottanut osan kuntoutuskoirien aktuaalisen toiminnan merkitsevyydestä tutkimuksessani. (vrt. Hamilton & Taylor, 166–167.) Aineistonkeruun aikana kuntoutujat usein kertoivat minulle avoimesti terapiakokemuksistaan ja kuntoutumisestaan kuvaillen sitä ruumiillisena ja emotionaalisena kontaktina kuntoutuskoirien kanssa. Ihmisten ja muiden eläinten jakamissa työympäristöissä ei-inhimillisten eläinten avulla voidaan merkityksellistää ihmisen tekemää työtä yllättävien käännteiden kautta. Koira-avusteinen terapiatyö tehtiin kuntoutuskoirien kanssa, ympärillä ja ympäröimänä. Niiden aktuaalisella toiminnalla ihmisten kanssa on jatkuvia ja pysyviä vaikutuksia ihmisten toimintaan. Sen vuoksi kuntoutuskoiratkin nähdään tutkimuksessani merkityksellisinä sosiaalisina toimijoina ja eläintyöläisinä. (em. 167–169.)

4.3 Eläintyöstä etnografisesti kirjoittaminen

Tutkimukseni eläintyön muoto, eläinten ihmisten kanssa ja heitä varten tekemä työ, edellyttää tieteellisen kirjoittamisen näkökulmasta useiden kielellisten konventioiden huomioimista. Pyrin esimerkiksi tietoisesti välttämään koira-avusteisen fysioterapian kuvailemisessa spesismi-antispesismi-kahtiajakoa sekä asettamaan ihmisen ja ei-inhimillisen eläimen erilaiset ja toisinaan kohtaavat intressit Tuomivaaran (2018) ajattelemaan jatkumoon. Näin pyrin toteuttamaan myös kielen tasolla tutkimukseni monilajisia tavoitteita. Nina Lykke (2010, 195–196) käsittelee ei-inhimillisen eläimen kielellistä muuntamista tieteellisessä kirjoittamisessa persoonattomaksi objektiksi kuudesta harawaylaisesta lähtökohdasta. Näiden lähtökohtien avulla ihminen voi tieteellisessä kirjoittamisessa ilmaista välineellisen suhtautumisensa ei-inhimillisiin eläimiin ja yhtä lailla ihminen voi niiden avulla oikeuttaa välineellisen hyödyntämisen tai käyttämisen ilman, että ei-inhimillisellä eläimellä olisi vastaavia mahdollisuuksia (Haraway 2008, 206). Tarkemmin ja dikotomisesti ottaen eläimenä olemisen ei ole ihmisenä olemista ja päinvastoin – kuntoutuskoira ei voisi saada täysivaltaista terapeutin roolia koira-avusteisessa fysioterapiassa. Esittelen seuraavaksi kuusi Lykken kuvailemaa lähtökohtaa opinnäytteeni teoreettisen viitekehyksen osana ja suhteutan ne osaksi laajempaa ja lajirajojakin ylittävää keskustelua intersektionaalisuudesta.

Ensimmäisenä, Lykken ja Harawayn kuvailemia lähtökohtia mukaillen, olen tietoisesti valinnut käyttää opinnäytetyöni aineistossa olevaa puhetapaa kuntoutuskoirista yksilöinä se-pronominia käyttäen. Olisin voinut nimetä kuntoutuskoirat uudelleen ja erotella ne lisäksi sukupuoltensa perusteella, mutta valitsin antaa tutkimukseni ei-inhimillisille toimijoille arvon ja nimen niiden ihmisten kanssa tekemän työn ja roolin, en personoivan nimeämisen ja dikotomisen sekä performatiivisuutta ajatellen konnotatiivisen sukupuolittamisen, perusteella.

Biologiset lajit tilanteisesti yhteen liittävä kuntoutuskoiran koulutus, jota ihmisten kanssa tehtävä eläintyö pitkäjänteisesti edellyttää, kietoo inhimilliset ja ei-inhimilliset toimijat monimutkaisten välineellisten suhteiden ja valtarakenteiden sisään. Tällainen ajatus kääntää koirien domestikaation kesyttämisen prosessina enemmän kanssa-domestikoitumiseksi ihmisen kanssa, jolloin molemmat osapuolet ovat olemassa toisiaan varten. Tällöin olennainen kysymys on, keneksi tai miksi työparina työskentelevät terapeutti ja kuntoutuskoira yhdessä työskennellessään tulevat. (ks. Haraway 2008, 207–208.) Tieteellisen kirjoittamiseni toisena lähtökohtana on taksonomisen luokittelun mukaisen eläinlajin eli koiran nimeäminen kuntoutuskoiraksi. Kuntoutuskoira on soveltuvuuskokeen, eläinlääkärin terveystarkastuksen, ammattikorkeakoulutasoisen täydennyskoulutuksen ja työnäyttäjien myötä terapeutin ja hänen lemmikkikoiraansa yhdessä ansaitsema nimike (www.kasvatus-kuntoutuskoirat.fi). Kuntoutuskoirasta kirjoittaminen koirasta kirjoittamisen sijaan muuttaa koiraan lajina yhdistettäviä normatiivisia odotuksia ja havaitsemisen tapoja, mutta muistuttaa spesifisti kuntoutuskoiriin liittyvistä odotuksista. Kirjoitan koirasta vain, kun tarkoitan biologista lajia.

Kolmantena lähtökohtana pyrin osoittamaan ymmärrykseni etnografisen tutkimusmenetelmän osallistuvuudesta (Lykke 2010, 196). Kirjoitan kuntoutuskoirista ja ”niistä” fysioterapeuttien työpareina. Olen työskennellyt yli vuosikymmenen ajan eläinten kouluttamisen parissa yrittäjänä ja kuulunut vuodesta 2017 alkaen työryhmään, jonka kanssa aloitimme yliopistollisena täydennyskoulutuksena 20 opintopisteen laajuisen, Suomen ensimmäisen yliopistotasoisena eläinkouluttajien koulutuksen Tampereen yliopistossa. Positioni vuorovaikutuksessa koiraavusteisen terapian osallistuvana havainnoijana oli ilmiselvä ja kentällä työskentelevät informanttini myös ilmaisivat tutkimukseni kiinnostavuuden ja tarpeellisuuden eksplisiittisesti. Etnografian osallistuva havainnoija on läsnä myös ei-inhimillisille eläimille osin sellaisilla aistimisen tavoilla, jotka ovat meidän ihmisten tavoittamattomissa. Näin ollen, neljäntenä tieteellisen kirjoittamisen lähtökohtana, olen kirjoittanut itseni tutkimusmenetelmän toteuttajana omaan tekstiini minämuodossa.

Viidentenä lähtökohtana sitoudun eettisesti niin kuntoutuskoiria arvostavaan kohteluun kirjoittamisen avulla, mutta myös ihmiskuntoutujien anonymiteetin suojelemiseen. Olen käsitellyt analyysiluvuissa useita ihmisen ja ei-inhimillisen eläimen välisiä kontaktin hetkiä, joiden avulla kontaktin hetkistä voi muodostua yksilöllisesti terapeuttisia kuntoutujille. Koira-avusteista kuntoutusta kuvailevasti ja ei-arvottavasti lähestyvä toimintatapani poikkesi aineistokeruun aikana terapeuttien esittämistä odotuksista osallistuvaa havainnointia kohtaan. Eräs fysioterapeutti esimerkiksi vitsaili kesken kuntoutuskoiran ohjaamisen, että ”saamme [hän ja kuntoutuskoira] pian huonon arvosanan, jos et nyt mene tuonne”. Lisäksi tutkimukseni fysioterapeutin haastattelussa kerrottiin tutkimustyöni yhdestä odotuksesta terapiasessioiden riskien arvioimiseen. Tällainen tieteellisen kirjoittamisen lähtökohta on nähdäkseni erityisen tärkeä huomioida koira-avusteisen fysioterapian viitekehyksessä. Se nimittäin suhteutuu hyvin läheisesti kuntoutujien tarpeeseen saada kuntoutussuunnitelman mukaista terapiaa (vrt. Lykke 2010, 197). Ihmistieteellisen eläintutkimuksen arvottavuus perustuu tavanomaisesti sen yhdistämiseen luonnontieteellisen tiedontuotannon kanssa, esimerkiksi seuraamalla ei-inhimillisten eläinten elekieltä ja tulkitsemalla niiden merkityksiä ihmisten kanssa tapahtuvan vuorovaikutuksen aikana (Hatch 2007). Tutkielmani etnografiset tavoitteet kohdistuivat kuitenkin ensisijaisesti vuorovaikutustilanteiden lähtökohtien ja seurausten analysoimiseen.

Kuudentena ja viimeisenä ei-inhimillisestä eläimestä etnografisesti kirjoittamisen lähtökohtana korostan tutkielmani monilajista otetta. Ihmisen vaikutus terapeuttien orientaatioiden kautta kuntoutuskoirien toimintaan kuntoutujien kanssa on monimerkityksistä, mutta ei kaikkea vuorovaikutusta määrittelevää. Tutkimusaineistoon monilajisesti tarttumalla käänän terapeuttisten harjoitteiden aikaisen monilajisen vuorovaikutuksen alkamaan myös kuntoutuskoirien näkökulmasta. Monilajisessa tutkimuksessa havainnoinnin myötä muodostuvat merkityksenannot voivat näin ollen säilyttää vankan tasapainon materiaalisten suhteiden kanssa, vaikka tieteellinen kirjoittaminen olisi ihmisen kielellä tehtyä.

5 Orientaatiot monilajisen vuorovaikutuksen taustalla

Esittelen tämän luvun aluksi, millaisissa ympäristöissä koira-avusteista fysioterapiaa harjoitettiin tutkimuksessani. Sen jälkeen analysoin kahden alaluvun avulla luokittelemani terapeuttien orientaatiot. Orientaatioilla tarkoitan terapeuttien kuntoutuskoirille järjestämiä mahdollisuuksia ja tapoja olla kontaktissa kuntoutujien kanssa. Kolmannessa alaluvussa kuvailen orientaatioiden välistä suhdetta.

Jokaisen kuntoutuskerran aikana koira-avusteisessa fysioterapiassa oli lisäksi läsnä kolme keskeistä osapuolta. Fysioterapeutin kanssa terapian toteuttamiseen osallistui tämän työparina työskentelevä kuntoutuskoira ja asiakkaana oleva kuntoutuja. Koira-avusteisuus oli kirjattu yhtenä terapiamuotona kuntoutujien yksilöllisiin kuntoutussuunnitelmiin, joiden ensisijaisena tavoitteena oli parantaa henkilöiden fyysistä toimintakykyä. Lisäksi kuntoutuskertoja saattoi olla seuraamassa esimerkiksi nuorten kuntoutujien huoltajat, mutta minun tai heidän osuutensa eivät suoraan liittyneet terapian aikaisten tapahtumien kulkuun. Kuntoutuskoirat oli opetettu olemaan läsnä ensisijaisesti terapeutin ja kuntoutujan kanssa.

Koira-avusteista fysioterapiaa toteutettiin yhtenä kuntoutuksen muotona kuntoutuskeskuksissa, jotka tarjosivat monipuolisesti kuntoutus-, terapia- ja hoivapalveluita eri-ikäisille ihmisille. Koira-avusteinen fysioterapia tapahtui kuntoutuskeskusten terapiahuoneissa, käytävillä, portaikoissa, auloissa ja kuntosaleilla. Fysioterapeutit määrittivät, miten terapiakertojen tilat ja ajankäyttö rajautuivat kuntoutuskoirien kanssa yksilöllisesti kunkin kuntoutujan kohdalla. Kuntoutuja saatettiin esimerkiksi noutaa kuntoutuskoiran kanssa aulasta ja kävelyttää terapiakerran ensimmäisenä harjoitteena kuntoutuskeskuksen läpi terapiahuoneeseen, jolloin fysioterapia alkoi heti kuntoutujan, terapeutin ja kuntoutuskoiran kohdatessa. Terapeuttiset kävelyharjoitukset kuntoutuskoirien kanssa saatettiin myös aloittaa vasta erillisinä harjoituksille varatuissa tiloissa, lattiaan merkattua ja ennalta suunniteltua rataa tai reittiä pitkin. Koira-avusteinen fysioterapia oli kuntoutuskoiran työhön varatulta ajankäytöltään vaihtelevaa, sillä koira-avusteisuus saattoi alkaa vasta ihmisten välisen kuulumisten vaihtamisen ja harjoitteisiin huolellisesti valmistautumisen jälkeen tai heti kohdatessa jokaisen kolmen osapuolen välisenä kuulumisten vaihtamisena. Fysioterapeuttisten harjoitteiden väliset taukojen hetket saattoivat yhtä lailla täytyä kuntoutuskoiran ja kuntoutujan välisellä rapsuttelulla ja leikkimisellä tai ihmisten välisellä keskustelulla kuntoutuskoiran katsellessa tilannetta sivummalta.

5.1 Tehtävääorientaatio

Tehtävääorientaatio perustui fysioterapeuttien kuntoutuskoirille ennalta opettamiin taitoihin, joiden avulla kuntoutuskoirat saatiin erilaisten elevihjeiden ja vihjesanojen avulla ohjaamalla tekemään kuntoutujalle suunniteltuja harjoituksia. Seuraavassa haastatteluotteessa terapeutti vastasi häneltä usein kysytyyn kysymykseen, montako erilaista taitoa tai tehtävää hänen työparinaan oleva kuntoutuskoira osaa:

...mä näkisin niin että koira osaa tiettyjä perustoimintoja ja niitä perustoimintoja eri esineille. Tai eri toimintoja, olipa sitten äänimerkistä tai käsimerkistä. Niin en osaa sanoa. Riippuu, miten niitä lajiteltais tai mikä temppu tai tempun osa laskettais mihinkin, koska jotakin tietyn tempun osa-aluetta voidaan hyödyntää monessa eri tehtävässä koiran kannalta, tai sit kuntoutuja voi olla monessa eri asennossa tai harjoittaa eri asioita. Et mun täytyy vastata, että en osaa sanoa [montako erilaista taitoa kuntoutuskoira osaa]. Siis satoja, loppuviimein. Ja nehän kaikki pohjautuu ihan arkena tehtäviin asioihin ja arkitemppuihin, hyvän mielen temppuihin ja semmoseen. Et sitten ne vaan tuodaan terapeutisiksi harjoitteiksi. (H1.)

Perustoiminnot ovat Greenin (2006) jaottelun mukaan motorisia taitoja, kuten esimerkiksi esineen nostaminen lattialta. Kuntoutuskoirat oli opetettu nostamaan erilaisia esineitä ja tuomaan niitä esimerkiksi ihmisen käteen tai viemään koriin. Kuntoutuskoiran näkökulmasta samojen opettujen taitojen hyödyntäminen voidaan nimetä noutamiseksi, siivoamiseksi ja koripallon pelaamiseksi. Kuntoutuskoiria ohjattiin tekemään tällaisia tehtäviä esimerkiksi sanallisesti kehottamalla, kädellä tai jalalla osoittamalla ja jopa katseella ohjaten. Kuntoutuskoiralta yksittäisen terapiakerran aikana vaadittavien taitojen määrä voi olla melko vähäinen, jos niitä luokitellaan esimerkiksi kävelemiseksi, kantamiseksi ja paikallaan odottamiseksi. Harvalukuisten, mutta eri tavoilla toteutettavaksi yleistettyjen taitojen avulla terapiaan soveltuvien tehtävien määrä on kuitenkin monikymmenkertainen. Ihmisten työelämässä palkitsemisen avulla tavoitellaan työntekijöiden sitoutumista vaihtelevaan ja tavoitteelliseen työhön (Green 2006 16–17; Saari & Pyöriä 2012, 42). Terapeutit pyrkivät varmistamaan toiminnan palkitsevuuden kuntoutuskoirien kohdalla niille ennalta opettujen taitojen monipuolisen soveltamisen avulla. Taitojen monipuolisen soveltamisen kautta kuntoutuskoirille asetetut käyttäytymisvaatimukset pysyivät joustavina. Näin ollen terapioiden aikaiset harjoitteet olivat myös kuntoutujille yksilöllisempiä ja mekaanista suorittamista vuorovaikutteisempia. Työelämän tutkimuksessa sitoutuminen suhteutetaan taidon, työn intensiteetin ja suorituskyvyn käsitteisiin. Työntekijän suorituskykyä voidaan pitää hyvänä ja työn tekemistä tehokkaana, jos sitä ei voida parantaa entisestään taitojen kehittämisen tai työn intensiteetin kasvattamisen avulla. Olennaista on huomioida, ettei suorituskyvyn jatkuvan parantamisen avulla

voida lineaarisesti parantaa työn tuottavuutta. (Green 2006, 47–48.) Tutkimuksessani kuntoutuskoirien viikkotyöaika oli kolme tuntia. Niiden työaika pidettiin riittävän lyhyenä myös sen vuoksi, että niiden taidolliseen kouluttamiseen perustuva sitoutuminen olisi riittänyt niiden tekemän eläintyön suorituskyvyn arviointikeinoksi. Työajan rajaaminen oli kuntoutuskoirien sitoutumisen arviointia selkeyttävä lähestymistapa sen ohella, että niille oli opetettuja erilaisia taitoja. Kuntoutuskoirien työpäivät myös vaihtelivat suuresti kuntoutujien vierauden ja tuttuuden sekä harjoitteiden aktiivisuuden ja staattisuuden välillä. Viikkotyöajan selkeä rajaaminen oli terapeuteille varmin tapa säilyttää kuntoutuskoirien sitoutuminen terapiakertojen aikana tapahtuviin harjoitteisiin ja samalla huolehtia niiden hyvinvoinnista.

Seuraavassa tehtäväorientaatiota kuvailevassa aineistolainauksessa kuntoutuskoiran tehtävänä on staattinen paikallaan makaaminen niin pitkään, kunnes kuntoutuja ohjaa sen pelaamaan koirien älypeliä:

Kuntoutuja asettelee koirien älypeliin käsin makupaloja ja niiden päälle jaloillaan muovipalikoita. Kuntoutuskoiran tulisi luvan saatuaan nostella muovipalikat paikoiltaan löytääkseen niiden alle piilotetut makupalat. Pelilaudan valmistelemisen ajan kuntoutuskoira makaa sfinksiä muistuttavassa asennossa pelilaudan vieressä seuraten aluksi katseellaan toisella puolellaan olevaa terapeuttia, edessään olevaa pelilautaa ja loppua kohden yhä kiinteämmin kuntoutujaa. Kuntoutujan jalkojen lopulta pysähtyessä kuntoutuskoira jää tuijottamaan tämän kasvoja, kuin tietäen saavansa seuraavaksi aloittamisluvan pelaamiseen. (PVK, 11.)

Erilaisten harjoitteiden taustalla vallitsevaa tehtäväorientaatiota kuvasti yleensä se, että kuntoutuskoirat seurasivat aktiivisesti katseellaan sekä terapeuttia että kuntoutujaa. Katseella seuraaminen pohjautuu kuntoutuskoirien toiminnan riippuvuuteen ihmisten päätöksenteosta. Kuntoutuskoirat saattoivat esimerkiksi saada vain ohjeen aloittaa niille pitkäkestoiseksi staattiseksi taidoksi opetetun odottamisen. Kuntoutuskoirat voivat kohdistaa staattisten tehtävien aikana katseensa terapeuttiin tai kuntoutujaan tai vältellä heidän katseitaan. Katsekontakti voi olla opetettuna taitoja sellaista ehdollista sosiaalisuutta ihmisten ja kuntoutuskoiran välillä, jonka ensisijaisena tarkoituksena oli tuottaa kuntoutujille yhdessä tekemisen kokemuksia. Katsekontaktin avulla monet sitä seuraavat vuorovaikutteiset asiat tulivat mahdollisiksi. Kuntoutuskoirien katseen kiinnittymistä kuntoutujiin tehtävien aikana kutsuttiin aktiiviseksi läsnäoloksi. Se oli yksi kuntoutuskoiralle opetetuista motorisista taidoista, joka oli muuttunut vuorovaikutteiseksi taidoksi.

5.2 Kontaktiorientaatio

Olen nimennyt kontaktiorientaatioksi tavan, jolla terapeutit tekivät kuntoutuskoirien ja kuntoutujien välisen vuorovaikutuksen vapaamuotoisuuden mahdolliseksi. Kontaktiorientaation aikana terapeutit saattoivat kannustaa kuntoutuskoiraa ja kuntoutujaa olemaan kontaktissa. Kontaktiorientaatiota kuvasti kuntoutuskoiran ja kuntoutujan välisen vapaamuotoisen vuorovaikutuksen mahdolliseksi tekeminen, mutta ei sen velvoittaminen.

Seuraavassa aineistolainauksessa on esimerkki tilanteesta, jossa kuntoutuja lopettaa kuntoutuskoiran ohjaamisen fysioterapeuttisen harjoitteen päättyessä, ja terapeutti ja kuntoutuja alkavat keskustella keskenään:

Pujotteluharjoitus päättyy kuntoutujan antaessa kuntoutuskoiralle kädestään viimeisen makupalan. Terapeutti aloittaa harjoitteesta keskustelemisen kuntoutujan kanssa, molemmat ihmiset kiinnittävät huomion toisiinsa. Kuntoutuskoira jää seisomaan kuntoutujan eteen odottaen. Kuntoutuja ottaa pari askelta hoitopöydän luo ja istuu sen päälle, jolloin kuntoutuskoira hyppää tämän viereen. Kuntoutuja ottaa kuntoutuskoiran kainaloonsa ja alkaa rapsutella tätä. (PVK, 12.)

Kontaktiorientaatio alkoi terapeutin aloittaessa keskustelun kuntoutujan kanssa sen jälkeen, kun kuntoutuja oli antanut kuntoutuskoiralle harjoitteen viimeisen palkkion. Kuntoutuja ja terapeutti eivät tavoitelleet kuntoutuskoiran huomiota harjoitteen jälkeen tai ohjanneet sitä tekemään mitään terapiakerran käsikirjoitukseen perustuvaa. Ensisijaisesti kuntoutuskoiran senhetkiset intressit saivat ohjata sen vapaamuotoista toimintaa terapiahuoneessa. Kontaktiorientaation ei aineistossani tarvinnut johtaa kuntoutujan ja kuntoutuskoiran väliseen suoraan katse- tai ihokontaktiin, vaan kuntoutuskoirille ja kuntoutujille annettiin mahdollisuus valita tekonsa senhetkisten tarpeidensa ja intressiensä mukaan esimerkiksi juomassa käymisen, lepäämisen ja lähekkäin olemisen välillä. Kontaktiorientaation aikana terapeutit olivat myös havainnoijia, jotka seurailivat kuntoutujien ja kuntoutuskoirien intressien kohtaamisia tai kohtaamatta jäämisiä.

Toisinaan kontaktiorientaatio saattoi alkaa kuntoutuskoiran sivuuttamisella terapeutin ja kuntoutujan välisen keskustelun alkaessa ja kuntoutuskoiran huomiotta jättämisellä heti aktiivisten tehtävääorientoituneiden harjoitteiden jälkeen, jolloin kuntoutuskoira saattoi hakeutua uudelleen kuntoutujan lähelle tavoittelemaan tämän huomiota. Tällaisia tilanteita voidaan ajatella luonnollisiksi koiran ja ihmisen välillä. Juuri ihmisen ja koiran välisen vuorovaikutuksen luonnollisuutta korostavan kontaktiorientaation aikana myös rakentui kuntoutujien ja kuntoutuskoirien kahdenvälinen

vuorovaikutussuhde. Ihmisen ja koiran välinen historia, jota voidaan kutsua kanssademestikoitumiseksi, ei suoraan johda kumppanuuksiin, vaan ne edellyttävät kontaktia ja joksikin yhdessä tulemista (Haraway 2003, 16–17).

Seuraavassa haastatteluotteessa on esimerkkikuvaus, jossa kerrotaan kuntoutuskoiran suhtautumisesta tutuksi tulleeseen kuntoutujaan:

Sillon myös huomaa, että se on ruvennu vinkumaan kun tää kyseinen kuntoutuja tulee. Et se malttamattomana on siellä omassa boksissaan, että se pääsee sen kuntoutujan luokse, niin... Kyllä, huomaa käytöksen eroja kyllä. (H1.)

Aiemmin kuntoutuskoiran kanssa vauhdikkaasti rapsutellut kuntoutuja herätti kuntoutuskoirassa tietynlaatuisen suhtautumisen. Terapeuttien kontaktiorientaation aikana tapahtuvaa kuntoutuskoirien suhtautumista kuntoutujiin pidettiin kuntoutuskoirien tilannekohtaisena näkökulmana ja kuntoutujasta muistamisen tapana. Kun ihminen pystyy tietämään ja arvaamaan ennalta hänen ja ei-inhimillisen eläimen välisen vuorovaikutuksen kulkua, hän pystyy sitoutumaan vuorovaikutukseen aiempaa tehokkaammin. Me-identiteetti muodostuu vuorovaikutuksessa ja muokkaa sitä. (Sanders 2003, 413.) Sen vuoksi terapeutit pystyivät kontaktiorientaation aikana seuraamaan ja refleктоimaan kuntoutuskoirien ja kuntoutujien välistä vuorovaikutusta ja sen muuttumista. Terapeutit esimerkiksi kuvailivat, mitä kuntoutuskoirat todennäköisesti halusivat tehdä tai mitä ne odottivat tapahtuvan tiettyjen kuntoutujien kanssa. Me-identiteettien avulla esitetään sekä yhteisiä että yksilöllisiä määritelmiä itsestä ja vallitsevasta tilanteesta (em. 413). Kontaktiorientaation avulla terapeutit voivat siten sanoittaa ja tulkita kuntoutuskoirien ja kuntoutujien välisten tiettyjen me-identiteettien ainutlaatuisuutta. Tällä tavalla terapeutit määrittivät kuntoutuskoirien kanssa yhdessä muodostamaansa käsitystä kuntoutujista ja vallitsevista tilanteista heidän kanssaan.

Kontaktiorientaation aikana tapahtui *luonnolliseksi* ajateltuja monilajisia asioita, kuten yhdessä rentoutumista ja spontaania vuorovaikutusta eli se erotetaan fyysisestä ponnistelemisesta ja terapiakerran suunnitelmallisuudesta. Kommunikoinnin rationalisoinniksi kutsutaan mallia, jossa sanotut asiat tulkitaan sen perusteella, kuka ne on sanonut. Työelämässä työntekijän ja esimiehen vastavuoroisen keskustelun sijaan itsen kertominen tehdään tällöin tavoilla, joissa valtasuhteet sekä ylittyvät että pysyvät yllä. Esimies kuuntelee, mutta määrittää kuulemansa omasta positiostaan. (Mannevuori 2015, 191.) Kuntoutuskoirien kohdalla niiden toimintaa sanoitti aina ihminen, joka tulkitsi niiden aktuaalista toimintaa itselleen ja tilanteelle edullisilla tavoilla. Tosiasiassa kuntoutuskoirien kommunikoinnin määrittelyvalta säilyi terapeutilla, sillä he opettivat myös

kuntoutujat tulkitsemaan kuntoutuskoirien toimintaa ja sen sopivuutta jonkinlaisena. Kontaktiorientaatio on eräänlainen koira-avusteisen fysioterapian aikaisen kommunikaation rationalisoinnin malli, joka rakentui kuntoutuskoirilta vaadittujen ominaisuuksien ja odotettujen tapojen varaan. Kuntoutuskoirat saivat toimia vapaasti ja intressiensä mukaisesti, mutta samanaikaisesti niiden toimintaa tulkittiin ennalta määrittänein tavoin ja odotuksin. Kuntoutuskoirilta odotettiin esimerkiksi omaehtoista kiinnostusta kuntoutujia kohtaan ja valmiutta luoda uusia tuttavuuksia heidän kanssaan.

Vuorovaikutteisen monilajisen työn kommunikaatiota rationalisoitiin inhimillistämistä sekä koiran ja ihmisen välistä historiaa jatkaen. Se perustui ihmisen tulkinnan mielekkyyteen ja koiran kommunikaation sopivuuteen. Kuntoutuskoirat määriteltiin aina yksilöllisyytensä ohella olemuksellisesti biologisen lajinsa edustajiksi, johon valtavirtakulttuurin käsitykset vaikuttavat (Sanders 2003, 409–410). Koiran sosiaalinen historia perustuu kuitenkin ensisijaisesti juuri ihmisen kanssa elämiseen ja kuntoutustyössä niitä voidaan kohdella eettisesti arvokkaasti asettamatta ihmisen tarpeita tärkeämmiksi (Zamir 2007, 122–123). Koira-avusteista fysioterapiaa tuotettiin vuorovaikutuksessa, jossa kuntoutuskoirat tekivät työnsä ja jossa niistä tuli merkittävä osa työpaikkaansa. Työn kulttuuristen ja subjektiivisten elementtien avulla vuorovaikutuksessa tapahtuvasta työstä voidaan tehdä houkuttelevampaa ja työntekijästä instituutionsa kasvot (Julkunen 2008, 141). Kuntoutustyön subjektiivisuuden voidaan ajatella monilajistuvan esimerkiksi tilanteessa, jossa asiakas huomaa kuntoutuskeskuksen aulan henkilöstötaulussa kuntoutuskoiran kasvokuvan.

Seuraavassa haastatteluotteessa terapeutti kuvailee monilajisen vuorovaikutuksen affektiivisuutta kontaktiorientaation aikana:

...kuntoutujia, joilla on vaikka masennustaustaa tai tosi paljon mielen alavireisyyttä eikä mielihyvää ehkä koe helposti juuri mistään enää, niin silloin mä oon oikeestaan onnellinenkin siitä, että se kuntoutujan vireystila nousee. Koiran vireystila nousee. Ne oikein ruokkii toinen toisiaan ja on hauskaa ja vähä naurattaa ja punaa tulee poskille kuntoutujalla ja selkeesti semmonen fyysinen, fysiologinen käynnistyminen tapahtuu siinä niin okei, rallatelkaa vaan. Mä vaan katon, ettei se mee liialliseksi. (H1.)

Koira-avusteisessa fysioterapiassa kontaktiorientaation aikana tapahtuva monilajinen vuorovaikutus muistutti esimerkiksi kiinnostunutta toisiinsa tutustumista, kevyttä jutustelua tai jopa innostavaa leikkiä. Koira-avusteisuuden vaikuttavuuden etuja tunnetaan juuri spontaanin vuorovaikutuksen, kuten kutsumisen ja tervehtimisen, lisääntymisenä (Vainio 2016, 76). Terapiamuodon toiminnallisen konseptin vuoksi kontaktiorientaation aikaisia tapahtumia käsiteltiin usein kuntoutujan ja

kuntoutuskoiran vireyden muuttumisen kautta. Joidenkin kuntoutujien kanssa terapeutit toivoivat kuntoutuskoirien innostuvan leikinomaiseen kommunikointiin kuntoutujien kanssa ja yhtä lailla he kannustivat kuntoutujia heittäytymään siihen mukaan. Kontaktiorientaatio vallitsi myös terapiakertojen loppurentoutusten aikana, jolloin kuntoutujat istuivat lattialla ja kuntoutuskoirat makasivat näiden jalkojen välissä syvään ja rauhallisesti hengittäen.

Terapeutit pyrkivät tunnistamaan jokaisen kuntoutujan kohdalla ne ilmiöt, jotka tekivät terapiasta kuntoutujille terapeutista. Terapeutit olivat opetelleet tuntemaan työparinaan olevat kuntoutuskoirat niin hyvin, että he pystyivät saamaan niiden avulla esiin eri kuntoutujien terapioiden kannalta olennaisia ilmiöitä. Kuntoutuskoirat tuleekin nähdä terapeuteille merkityksellisinä toisina. Merkityksellisten toisten kautta ihmiset voivat saada suoraa tietoa sosiaalista tilanteista, joiden avulla he määrittelevät myös itseään (Sanders 1990, 6). Terapeutit pystyivät kuntoutuskoirien tuntemisen, yksilöllisyyden ja kumppanuuden avulla ja niiden kanssa huomioimaan kuntoutujien tarpeet ja toimimaan yhdessä sosiaalisesti palkitsevasti. Keskeistä kontaktiorientaation aikana oli kommunikaatiotapojen sopivuus tai asianmukaisuus. Kommunikaatiotapojen asianmukaisuuden myötä ihminen ei päädy tilanteisiin, joissa hän joutuisi työskentelemään koiran muille ja itselleen aiheuttamien negatiivisten tunteiden lieventämiseksi (Sanders 2003, 413). Esimerkiksi toinen terapeuteista käytti ilmaisutapaa ”saamme [hän ja kuntoutuskoira] pian huonon arvosanan, jos et nyt mene tuonne” tilanteessa, jossa kuntoutuskoiran innokkuus häiritsi ihmisten välistä vuorovaikutusta. Tämänkaltaisia koiranomistajien selitystapoja käytetään tilanteissa, joissa halutaan vähentää koiran mahdollisesti aiheuttamaa harmia (Sanders 1990, 8–9).

Terapeutit myös sanoittivat kuntoutuskoirien toimintaa ja suhtautumista kuntoutujille terapian aikana toimien lajienvälisinä tulkkeina ja mediaattoreina. Esimerkiksi itkuisen kuntoutujan syliin kiipeävän ja ihmisen kasvoja nuolevan kuntoutuskoiran aikeet voitiin sanoittaa kuntoutuskoiran lohduttamisaikeiksi vähentäen kuntoutujan hämmentymistä kuntoutuskoiran toimintaa kohtaan. Sanoittamisen ja tilanteistamisen avulla terapeutit voivat vaikuttaa siihen, miten kuntoutujat tulkitsivat kuntoutuskoirien tekoja kontaktiorientaation aikana ja millaisena he oppivat kuntoutuskoirat yksilöinä ja fysioterapeutti–kuntoutuskoira-kaksikot työpareina tuntemaan. Kuntoutuskoirien työ kehystyi edellä mainittujen tekijöiden, omiin intresseihin perustuvan toiminnan sopivuuden ja sen tuottaman mielekkyyden, avulla ihmisten kanssa ja heitä varten tehdyksi työksi (Coulter 2016, 60). Kontaktiorientaation aikana se on tarkemmin ajateltuna ruumiillista työtä, sillä juuri kuntoutuskoiran ruumiin koskettaminen tuo kuntoutujalle lohtua ja voimavaroja (em. 74). Tuomivaaran (2018) ehdottaman jatkumoajattelun soveltaminen emotionaalisiin kontaktin hetkiin

tarkoittaisi ihmisen ja ei-inhimillisen eläimen sijoittamista kyvykkyyttä kuvaavalle janalle. Emotionaalisen vaikuttamisen näkökulmasta kuntoutuskoira voi olla tilanteisesti sekä terapeuttia että kuntoutujaa eli molempia ihmisiä kyvykkäämpi aktivoimaan masentunutta kuntoutujaa, vaikkakaan ei yksin. Ihmiset ja kuntoutuskoira eivät asetu toistensa vastakohdiksi, vaan sijoittuvat yhdessä tapahtuvan muuttumisen vuoksi toistensa lähelle kyvykkyyttä kuvaavalla janalla.

5.3 Liikettä orientaatioiden välillä

Olen kutsunut tässä luvussa terapeuttien kuntoutuskoirilleen järjestämiä mahdollisuuksia ja tapoja olla kontaktissa kuntoutujien kanssa terapeuttien orientaatioiksi. Aineistossani terapeuttien orientaatiot olivat ihmisten lähestymistapoja toteuttaa koira-avusteisia terapiakertoja ja ne saattoivat muuttua esimerkiksi terapeutin suunnitelman, kuntoutuskoiran käyttäytymisen, kuntoutujan voinnin ja nopean päätöksenteon myötä useita kertoja saman terapian aikana. Seuraavassa haastatteluotteessa kuvaillaan, millaista aineiston toisen kuntoutuskoiran työskentely oli sen työuran alussa:

Palikat lenteli ja sit se taas tarjos katsekontaktia [...] Se suoritti tosi hyvin. Se oli selkeesti kiihtynyt. Sit se rupes vaan lievenee kun se huomaa, että tässähän voi säädellä varmaan mielentilaa, että nää kestää tunnin nää terapiat... (H1.)

Kuntoutuskoiran taidoista puhuttiin suorituksina ja sen olemusta kuvailtiin kiihtyneeksi, aivan kuin suorituskykyä edellyttävissä kilpailutilanteissa. Koira-avusteisessa fysioterapiassa terapeuttien orientaatioiden tarve kumpusi lähtökohtaisesta erosta vuorovaikutteisen eläintyön ja pelkän mekaanisesti suorittamisen välillä. Kuntoutuskoirien haluttiin olevan mukana terapiassa *luonnollisesti* omana itsenään eli erityisenä persoonallisuuden saaneina ihmisten huomion kiinnittymisten kohteina, mutta samalla tietyn ehdoin ja käyttäytymisvaatimuksin. Terapiakertojen tavoitteellisuuden ajateltiin kuormittavan kuntoutuskoiria aina jossain määrin, sillä ne eivät olleet terapian aikaisen vuorovaikutuksen ensisijaisia kohteita tai jatkuvasti terapian keskiössä, vaan yhtenä osana sitä terapeuttien ja kuntoutujien kanssa. Jotta kuntoutuskoirat pystyisivät sitoutumaan työhönsä ja kestämaan liikaa kuormittumatta siihen säännösteltyyn kolmeen viikkotyötuntiin, niille oli tehty ennen työtehtävien kouluttamista ja työnäyttöjä soveltuvuustesti ja terveystarkastus.

Terapeuttien orientaatiot toivat joustavuutta monilajiseen vuorovaikutukseen. Ne laajentavat sosiologialle ominaista ajattelua purkamalla ihmisen ja eläimen välistä kahtiajakoa siitä lähtökohdasta, että vain meillä ihmisillä olisi sisäsyntyinen kyky puhua, toimia vapaasti ja elää

haluamallamme tavalla (Hamilton & Taylor 2013, 91). Kuntoutuskoirat pystyivät ilmaisemaan tilanteisia intressejään ihmisille ymmärrettävästi ruumiillisen toiminnan avulla ja tekemään tilanteisesti vaihtelevia valintoja. Kuntoutuskoirat olivat terapeuteille merkityksellisiä toisia ollessaan heille erottamattomia itsestä ja toisista ymmärtämisen kanssatekijöitä (ks. Sanders 1990, 6; Haraway 2003, 7–8). Käytännössä terapeutit pystyivät luomaan kuntoutuskoirien persoonallisuuteen ja biografiaan perustuvan kerrontatavan, jota he sovelsivat eri orientaatioissa ja jonka avulla he oikeuttivat lähestymistapoja työssä tekemilleen valinnoille (ks. Hamilton & Taylor 2013, 106–107).

Tehtäväorientoituneessa lähestymistavassa kuntoutuskoiria ohjattiin elevihjein ja sanallisin vihjein staattisiin tehtäviin, kuten makuulla odottamiseen, kun kontaktiorientaation aikana niiden ajateltiin ikään kuin omasta tahdostaan haluavan makoilla sopivan hetken tullen. Merkitsevä ero orientaatioiden välillä oli terapeutin tekemä päätös kuntoutuskoiralle määritellyn toiminnan aloittamisesta ja sen päättymisestä. Tehtäväorientaatiossa makoilun itsenäisesti keskeyttävä kuntoutuskoira ohjattiin käymään makuulle uudelleen, kunnes terapeutti tai kuntoutuja terapeutin ohjeistuksesta oli valmis ohjaamaan sen tehtävästä seuraavaan. Kontaktiorientaation aikana kuntoutuskoira voisi vain nousta makuulta ja kävellä juomakupilleen. Tehtäväorientaatio on siten kontaktiorientaatiota suoremmin ja välittömämmin kuntoutuskoiran käyttäytymiseen vaikuttava ja se voidaan nähdä fysioterapian toiminnallisen konseptin kannalta ihmisten tavoitteellista kuntouttamista varmistavana. Tehtäväorientaatioon esimerkiksi kuului sekä etukäteen että nopeasti tapahtuva suunnittelu, milloin ja miten ja kuinka monesti kuntoutuskoirat tulevat seuraavaksi jonkin tehtävän kuntoutujan kanssa tekemään. Kontaktiorientaatiossa kuntoutuskoiran toiminnan suunnittelu oli puolestaan epäsuorempaa ja terapeutit sanoittivat sitä vasta kuntoutuskoirien tekemien valintojen aikana tai keskustellen niistä kuntoutujien kanssa tapahtumisen jälkeen kuntoutujan suhtautumiseen perustuen. Orientaatioiden avulla terapiassa muodostuvia vuorovaikutuksen konflikteja ja osapuolten välisiä intressiristiriitoja voitiin usein estää muodostumasta. Orientaatioiden avulla valmistettiin ihmisten ja kuntoutuskoirien välistä sosiaalista ja kulttuurista liimaa, jonka avulla aktiiviset toimijat voidaan pitää kiinni heille yhteisissä tavoitteissa. Kulttuuriseen liimaamiseen liittyy olennaisesti näkemys ei-inhimillisille eläimille hyvistä ja sopivista toimintatavoista, joihin kuuluvat myös niille annettu mahdollisuus persoonallisuuteen, ystävyysien muodostamiseen, historiaan, nimeen, työnimikkeeseen ja puhtauteen. (Hamilton & Taylor 2013, 111.) Orientaatioiden avulla kuntoutuskoirat otettiin soveltuvana ja kyvykkäänä mukaan työn paikkoihin ja käytäntöihin. Niiden avulla kuntoutuskoirien nähtiin myös sitoutuvan työorganisaatioon ja kuntoutujille asetettujen tavoitteiden yhdessä saavuttamiseen. Eläintyön järjestäminen orientaatioihin perustuvilla

toimintatavoilla oli terapeuttien eettistä pääomaa (vrt. em. 12), joka muodostui juuri kuntoutuskoirien toiminnan sopivuuden ja työhön pystymisen kautta.

Aineistossani terapeuttien orientaatiot olivat tilanteisia ja keskenään vuorottelevia. Esimerkiksi kuntoutuskoirien omaehtoisesti ja ikään kuin sattumalta ja sopivasti aloittamaa rentoa makoilua kuntoutujan lähellä kuvailtiin kontaktiorientaation aikana luonnolliseksi ja spontaaniksi, kuntoutuskoiran haluksi tehdä niin. Kontaktiorientaatio on lähestymistapana siinä määrin antropomorfistista eli kuntoutuskoiran käyttäytymistä inhimillistävä, että kuntoutuskoiran odotetaan tunnistavan, millaiset teot olisivat eri tilanteissa sopivimpia. Inhimillistämistä voidaan ajatella myös tekniikkana, jonka avulla kuntoutuskoirat saivat uudenlaisia mahdollisuuksia. Kuntoutuskoirien pitkäkestoinen koulutus muodosti kuntoutuskoirista ja terapeuteista työtä ja leikkiä vuorovaikutuksessaan yhdistäviä työpareja sen sijaan, että he olisivat säilyttäneet ihmistä ja eläintä toisistaan erottavat kesyttäjän ja kesyyntyjän positiot (ks. Wadiwel 2018, 539–540). Kuntoutuskoirien toimintaa vuorovaikutteisessa työympäristössä koskivat niiden teoista jo ennalta tietäminen orientaatioiden avulla sekä selittäminen niiden aikana tai jälkikäteen. Kontaktiorientaation aikana kuntoutuskoirat voivat säilyttää *aidon* koiramaisuutensa, jota ei ole muokattu ja rationalisoitu systemaattisella kouluttamisella (ks. Mannevuola 2015, 142–144). Terapeutit halusivat säilyttää ja hyödyntää lemmikki- ja kuntoutuskoiriensa *aitouden* osana niiden käyttämistä työssä, johon niitä oli pitkäjänteisesti koulutettu. Tehtäväorientaatiosta kuitenkin puhuttiin aineistossani toisinaan kuntoutuskoiran tekemänä tottelemisena, joka liiallisesti toistettuna peittäisi kuntoutuskoiran omat intressit ja tekisi terapiasta vain mekaanista suorittamista. Kuntoutuskoirien omaehtoisen toiminnan kuntoutujien kanssa ajateltiin muuttavan vuorovaikutussuhteita jatkuvasti ja olevan siten arvokasta. Koira-avusteisessa fysioterapiassa vallitsi näin ollen kahden orientaation välillä vuorotteleva tulevaisuusnäkökulma, jossa terapeutin ja kuntoutuskoiran sekä kuntoutujan ja kuntoutuskoiran biografiat kietoutuvat toisiinsa luoden jatkuvasti jotakin uutta ja tuntematonta. Kuntoutuskoirat olivat molempien ihmisosapuolten lähellä heidän itse koettavina ja luultavasti juuri kahden erilaisen orientaation vuoksi ihmisiä nykyhetkeen pysäyttävänä. Niin terapeutit kuin kuntoutujat saattoivat pysähtyä, terapeutin orientaatiosta riippumatta, hämmästelemään kiinnostuneina kuntoutuskoirien toimintaa. Tällainen ei-inhimillisen eläimen kohtaaminen voi muuttaa ihmisen omaa historiaa, jos koemme esimerkiksi kuntoutuskoiran yllättäen kiinnostuvan meistä, jäävän lähellemme ja tutustuvan meihin. (ks. Kirksey & Helmreich 2010, 552; Armstrong 2014.)

Yksilölliseksi ja kommunikatiiviseksi kutsuttua uutta työtä koskevat vaatimukset sosiaalisesta sensitiivisyydestä ja vuorovaikutuskyvystä. Emotionaaliset taidot ja säännöt ovat nykyisin keskeinen

osa vuorovaikutustyötä. (Julkunen 2008, 145.) Myös koira-avusteisessa fysioterapiassa yhtenä tavoitteena on tuottaa kuntoutujille tiettyjä emootioita. Vaikka sosiaalisuus olisi esimerkiksi tehtäväorientaation aikana ja kontaktiorientaatioon verrattuna pinnallista, sen avulla halutaan vaikuttaa kuntoutujiin. Esimerkiksi terapeutin ohjaamana paikallaan makaavan kuntoutuskoiran ei välttämättä tarvitse olla omaehtoisesti katse- tai ihokontaktissa kuntoutujan kanssa, jos kuntoutujan tulee harjoitteen aikana itse silittää kuntoutuskoiraa itselleen mielekkäällä voimakkuudella. Samankaltaisia tuntemuksia voidaan kuitenkin tuottaa eri kuntoutujille niin tehtävä- kuin kontaktiorientaation seurauksena. Tällöin aineistossani esiintynyt orientaatioiden kielellinen erottelu mekaanisen suorittamisen ja *aidon* vuorovaikuttamisen välillä olisi harhaanjohtavaa. Vaikka terapeutit pyrkivät orientaatioiden avulla rationalisoimaan kuntoutuskoirien toimintaa terapiakertojen aikana, monilajinen vuorovaikutus oli jatkuvassa ei-rationaalisessa muutoksessa. Tutkimuskirjallisuudessa ei-inhimillisiä eläimiä pidetään keskeisinä merkityksenantojen sekoittajina. Mekaanisen ja siten merkityksettömän suorittamisen sijaan työ niiden kanssa on luovaa ja kollektiivista. (Hamilton & Taylor 2013, 16.) Kuntoutuskoirien aktuaalinen toiminta ja kuntoutujien kokemus siitä yhdessä terapeuttien orientaatioiden kanssa estää eläintyön aikaisten tapahtumien ja kommunikaation ennakoitavan rationalisoinnin. Kuntoutuskoirat vaikuttavat läsnäolollaan niitä koskeviin ja niiden kanssa vuorovaikutuksessa muodostuviin merkityksenantoihin. Se, millainen kontakti kuntoutujien ja kuntoutuskoirien välillä perustuu *aitoon* persoonalliseen kiinnostukseen, voi olla vasta terapeuttien tulkinta yksittäisistä kontaktin hetkistä.

6 Kontaktialueen reunoilla

Esittelen tässä luvussa kolme tutkimukseni terapeuttien käyttämää monilajisen kontaktin muodostamisen tapaa. Ne tapahtuivat terapeuttien tehtäväorientaatioiden aikana ja perustuivat siihen. Kontaktin muodostamisen tapojen avulla terapeutit pystyivät järjestämään fysioterapeuttisia harjoituksia käsikirjoitetusti kuntoutujien ja kuntoutuskoirien välille. Neljännessä alaluvussa käsittelen terapeuttien orientaatioiden muuttumisen hetkiä ja niiden lopputulemia kuntoutuskoirien autonomian näkökulmasta. Viidennessä alaluvussa esitän tulkintani, mitä koira-avusteisessa fysioterapiassa muodostuville me-identiteeteille tapahtuu kontaktialueen reunalla.

6.1 Palkkioiden avulla kontaktiin

Tehtäväorientaatio perustui terapeuttien kuntoutuskoirille opettamiin taitoihin, joiden avulla kuntoutajat pystyivät tekemään heille suunniteltuja harjoitteita. Terapeutit kertoivat ennen harjoitteiden tekemistä kuntoutujille millaisia elevihjeitä tai vihjesanoja käyttämällä he saavat kuntoutuskoiran suorittamaan tietyn taidon heidän kanssaan. Kuntoutuskoirien ja kuntoutujien välinen kontakti perustui palkkioiden avulla muodostetussa kontaktissa koulutuspalkkioiden, kuten syötävien makupalojen tai noudettavan pallon, käyttämiseen.

Palkkiot, kuten kuntoutujien käsissä olevat kuivalihasta valmistetut makupalat, olivat selkeitä ja käytännöllisiä kontaktin hetkien rajanpiirtäjiä niin kuntoutujille kuin kuntoutuskoirille. Heidän välinen kontakti alkoi kuntoutujien näyttäessä kuntoutuskoirille käsissä olevia makupaloja ja päättyi kuntoutujien näyttäessä tyhjiä käsiä. Domestikoituneiden eläinten ymmärtämisessä kesyyttä pidetään ennakoitavana, pysyvänä ja järjestäytyneenä normeihin sopeutumisenä. Domestikoitumisen voidaan ajatella johtaneen ei-villiyteen sen vuoksi, että domestikoituneet eläinyksilöt eivät enää vastusta ihmisen kontrollia. (Wadiwel 2018, 528.) Kuntoutuskoirien toiminta kuntoutujien kanssa voidaan tämän vuoksi nähdä palkkioiden avulla kesytettynä. Palkkioiden avulla muodostetussa kontaktissa kuntoutuskoirien toiminta kuntoutujien kanssa eroaa ennakoimattomista ja järjestäytymättömistä hetkistä ja muutoksista eli käsitteellisesti villeistä asioista. Palkkioiden avulla terapeuttien oli helppo osoittaa, milloin, mitä käytännössä, kuinka lähekkäin ja kuinka pitkään kuntoutajat ja kuntoutuskoirat tekivät harjoitetta yhdessä. Palkkioiden avulla muodostetussa kontaktissa kuntoutuskoirat olivat myös halukkaita ja kyvykkäitä katse- ja ihokontaktiin vielä tuntemattomien kuntoutujien kanssa. Vaikka kuntoutuskoirien ja kuntoutujien liikkeet sekoittuivat ja synkronoituivat toisiinsa, ne

säilyttivät sosiaalisen järjestyksen biologisten lajien välillä. Kuntoutujat ohjasivat liikehtimistä omien kyvykkyyksiensä rajoissa ja ei-inhimillinen eläin seurasi heidän liikehtimistään mahdollisimman kesytetysti terapeutin suunnitteleman käsikirjoituksen mukaan. Edellisessä luvussa kirjoitin, että terapeuttien orientaatioiden avulla kuntoutuskoirat otettiin soveltuvina ja kyvykkäinä mukaan työn käytäntöihin ja nähtiin niiden sitoutuminen työn tekemiseen ihmisten kanssa ja heitä varten. Ihmisen ja eläimen yhtäaikainen sijoittaminen kesyyden ja villiyyden väliseen jatkumoon on kyvykkyyden jatkumon lisäksi toinen eläintyön ja eläintyössä muodostuvien eläinkäsitysten kannalta keskeinen kahtiajako (ks. Tuomivaara 2018).

Kuntoutuskoirien toistuvan palkitsemisen huomioiminen oli aineistossani keskeistä kuntoutuskoirien ja kuntoutujien välisen vuorovaikutuksen ja katse- ja ihokontaktin muodostamisen kannalta. Kuvailen seuraavan kenttäpäiväkirjaotteen avulla noin minuutin kestoista fysioterapeuttista harjoitetta, jossa kuntoutuja seisoa harjoitteen ajan tasapainolaudalla ja ohjasi kuntoutuskoiraa kiertelemään kahdeksikkoa jalkojensa välissä.

Kuntoutuskoira hyppää harjoitteen aluksi kuntoutujan jalkoihin tasapainolaudalle tämän näyttäessä käsissään olevia makupaloja polviensa korkeudella. Harjoitteen aikana kuntoutuja ohjaa kuntoutuskoiran pujottelua jalkojensa välissä näyttämällä kuntoutuskoiraa palkitsevaa kättä eri puolillaan. [...] Tasapainolaudan heilahtaessa voimakkaammin ja kuntoutuskoiran ottaessa käännökseen vauhtia lattian kautta, terapeutti hihkaisee: ”Oi, se onkin vaikee se vasen puoli teille molemmille!” [...] Makupalojen loppuessa kuntoutuja avaa tähän asti suljettuna olleet kätensä ja hieraisee polviaan kääntyen samalla vilkaisemaan takanaan seisovaa terapeuttia. ”Oliks siinä?”, kysyy terapeutti. Kuntoutujan myöntävän vastaamisen jälkeen terapeutti astuu kuntoutujan ja kuntoutuskoiran eteen ja ohjaa kuntoutuskoiran käsimerkillä viereiselle jumppamatolle odottamaan makuulla hengähdystauon ajan. (PVK, 16–17.)

Harjoitteen selkeiden, tehtäväorientoituneiden, puitteiden ohella sen varsinainen käsikirjoitus ja rakenteellisesti ennakoitu kulku toteutuivat vasta kuntoutujan ohjaillessa kuntoutuskoiraa pujottelemaan jalkojaan. Tehtäväorientaatio palkkioiden avulla muodostetussa kontaktissa näkyi juuri siten, että kuntoutujalla oli kuntoutuskoiraa liikkumaan ja kanssaan harjoittelemaan houkuttelevia makupaloja käsissään. Kuntoutuja päätti harjoitteen aikana palkkioiden antamisen sopivan hetken ja kuntoutuskoira oli terapiassa mukana aktivoimassa ja motivoimassa ihmisen itselleen toteuttamaa kuntoutumista sillä lähtökohdalla, että terapeutti oli antanut harjoitteen toteuttamiseen kielelliset ohjeet ja tavoitteet. Palkkioiden avulla muodostetun kontaktin keskeinen tekijä olikin, että niiden avulla pyritään varmistamaan kuntoutuskoirien halukkuus lähikontaktiin kuntoutujien kanssa ja pysyvyys siinä koko harjoitteen ajan.

Palkkioiden avulla muodostetun kontaktin merkitys oli toisilleen vieraiden kuntoutujien ja kuntoutuskoirien välisen me-identiteetin muodostamisessa. Kutsun kuntoutujien ja heidän terapeuttisen kumppanilajinsa välistä yhdessä tekemisessä muodostuvaa identiteettiä aiemmassa kirjallisuudessa käytetyn pari-identiteetin käsitteen sijaan me-identiteetiksi (ks. Sanders 2003, 412.) Kuntoutujien ja kuntoutuskoirien jaetuista näkökulmista palkkiot olivat ”meidän” ja harjoitteet jatkuivat palkkioiden käyttämisen ajan. Harjoitteiden yksityiskohdat saattoivat olla vaikeita kuntoutujien näkökulmista ”meille” molemmille. Yleistajuisen kielenkäytön avulla ei-inhimillisten eläinten kanssa työskentelevät ammattilaiset voivat irtaantua ammattikuntansa kliinisestä kielenkäytöstä ja esiintyä hienovaraisesti (Hamilton & Taylor 2013, 142). Kuntoutuskoiria ja kuntoutujia vuorovaikutuksessa yhdistävä emotionaalinen kielenkäyttö voi tällöin auttaa kuntoutujia harjoitteiden ponnistelemista vaativissa kohdissa. Fysioterapeutti–kuntoutuskoira-työparien työskentely edellytti tehtäväorientaation ja palkkioiden avulla muodostetun kontaktin ennakoituista käsikirjoituksista huolimatta jatkuvaa lajienvälistä yhteistyötä. Työelämän tutkimuksessa on keskusteltu siitä, miten vuorovaikutuskyvyn ja työvoimalle koulutettujen taitojen avulla työpaikkojen perinteiset hierarkiat kerrostuvat uusilla tavoilla. Tämän ajatellaan johtuvan muun muassa siitä, että työpaikoilla on viime vuosikymmeninä pyritty turvautumaan taitoihin ja vuorovaikutukseen aiempaa enemmän. (Green 2006, 27.) Kolmen osapuolen välinen vuorovaikutus luo ei-rutiininomaisuutta koira-avusteiseen fysioterapiaan, jolloin terapeuttien tulee luottaa kuntoutuskoirille ennalta opetettuihin taitoihin. Palkkioiden avulla muodostettu kontakti oli aineistossani yksinkertaisin kontaktin muodostamisen tapa, jonka avulla fysioterapeuttisten harjoitteiden käsikirjoittaminen oli mahdollisimman suoraviivaista ja kuntoutujien onnistumista varmistavaa.

Palkkioiden avulla muodostetussa kontaktissa kuntoutuja ja kuntoutuskoira asettuivat biologisesta lajierosta huolimatta kyvykkyyden jatkumoon lähekkäin ja vierekkäin. Biologisten lajien välinen sosiaalinen järjestys linkittyi tehtäväorientoituneisiin ja palkkioiden avulla muodostettua kontaktia hyödyntäviin harjoitteisiin kolmella tavalla. Ensinnä kuntoutuskoirien kyvykkyys kuntoutujien ohjaamiin tehtäviin oli ennalta varmistettua, jotta ne pystyivät toteuttamaan fysioterapeuttisen harjoitteen kenen tahansa kuntoutujan kanssa tämän kyvykkyydestä tai tuttuudesta riippumatta. Toisena kuntoutujien kyvykkyydet ohjasivat harjoitteiden kulkua, jolloin tehtäviinsä soveltuvat kuntoutuskoirat osallistuivat harjoitteisiin kuntoutujien senhetkiseen ohjaukseen mukautuen aina varmistetusti ja riittävän kyvykkäinä. Kolmantena ihmisen ja ei-inhimillisen eläimen välinen ja domestikaatioon perustuva sosiaalinen järjestys säilyi muuttumattomana, sillä annetut ruokapalkkiot olivat eläinperäisiä ja ihmiset antoivat niitä koirille omien kykyjensä rajoissa. Ihminen ja koira

lähentyivät biologisina lajeina erkaantuen muista lajeista palkkioiden avulla muodostetun kontaktin aikana esimerkiksi kuivattujen palkkiokalkkunasuikaleiden kautta, joita kuntoutuja ja kuntoutuskoira saivat rutiininomaisesti yhteisenä harjoituksena terapiakertojen alussa. Kyvykkyyden jatkumoon kuntoutujaihminen ja kuntoutuskoira asettuivat lähekkäin elävinä, tekevinä ja toisiaan vastaavina. Näin ollen koira-avusteisesta fysioterapiasta piirtyi erityislaatuinen ja kanssa-domestikoitumista kuvastava luontokulttuurin muoto, joka on mahdollista juuri koirille. Tällaista biologisen lajin ja ruumiillisen kyvykkyyden eroista riippumatonta luontokulttuurin muotoa voidaan tarkastella lajienvälisen oikeudenmukaisuuden kautta (Coulter 2016, 160). Rajattu konteksti voi ohjata ihmisiä korostamaan kuntoutuskoiran kohtelua erillään muiden ei-inhimillisten lajien ja muiden koirien kohtelusta, jolloin lajienvälinen oikeudenmukaisuus kohdistuisi vain koiraan, mutta ei yleisesti ei-inhimillisiin eläimiin.

6.2 Kontakti kuntoutuskoirien taitoja hyödyntäen

Kutsun tutkimuksessani *taidoiksi* kuntoutuskoirille valmiiksi opetettuja liikeratoja, asentoja, yksittäisiä tehtäviä ja tehtäväsarjoja. Taidot voivat olla aktiivisia, kuten kuntoutujien jalkojen välissä kahdeksikon pujotteleminen käsimerkkien tai ruokapalkkioiden avulla ohjattuna, tai staattisia, kuten paikallaan makaaminen kylkiasennossa tassujen rasvaamisen ajan. Taitoja kuvailemalla voidaan kuvailla yleistajuisesti, mitä kuntoutuskoirat osaavat käytännössä tehdä. Terapeutit ohjasivat kuntoutujia käyttämään kuntoutuskoirille opetettuja taitoja esimerkiksi kertomalla lyhyesti, mitä he voivat harjoitteen alussa kuntoutuskoirille sanoa ja mitä kuntoutuskoirat sen seurauksena tekevät.

Kuntoutuskoirien taitoja hyödynnettiin tehtäväorientaation aikana. Seuraavassa aineisto-otteessa kuvailen lyhyesti koira-avusteisen harjoitteen, jonka onnistuminen perustui kuntoutuskoiralle opetettuihin taitoihin:

Kuntoutuskoira makaa sfinksiasennossa kuntoutujan ja terapeutin välissä jumppamatolla. Kuntoutuja istuu kuntoutuskoiran takana hoitopöydällä, terapeutti puolestaan istuu polvillaan kuntoutuskoiran edessä makupalakippo polviensa välissä. Kuntoutuskoiran tehtävänä on maata paikallaan asentoa vaihtamatta ja katsoa terapeuttia tai makupalakippoa sen aikaa, kun kuntoutuja silittelee kuntoutuskoiran selkää jaloillaan. (PVK, 14.)

Esimerkkitilanteen tavoin kuntoutuskoiria palkittiin myös niiden taitoja hyödyntävien koira-avusteisten harjoitteiden aikana. Terapeuttien ei tarvinnut kuntoutuskoirien kanssa jaetun historian

vuoksi muodostaa kontaktia kuntoutuskoirien kanssa palkkioiden avulla houkutellen. Kun harjoitteessa oli kolme aktiivista osapuolta samaan aikaan ja kuntoutuskoira jäi terapeutin ja kuntoutujan väliin, terapeutti ohjasi kuntoutuskoiraa tekemään sille opettuja taitoja pitkäkestoisesti ja palkitsi kuntoutuskoiraa satunnaisesti niiden suorittamisesta. Harjoitteessa hyödynnetyt kuntoutuskoiran taidot eli katsekontakti edessään olevaan ihmiseen sekä paikallaan makaaminen olivat staattisia taitoja ja harjoite puolestaan käsikirjoitettu tehtäväorientaation avulla.

Taitojen hyödyntäminen oli eräs keskeinen kuntoutuskoirien toimintaan suunnitelmallisesti vaikuttamisen tapa, jonka avulla kuntoutuskoirien oleminen ja tekeminen määrittyivät terapiassa läsnäolevaksi. Seuraavassa haastatteluotteessa terapeutti kertoo, mitä hän tarkoittaa kuntoutuskoiran aktiivisella läsnäololla:

...fysioterapiassa etenkin on toiminnallinen konsepti. Ihmisen on tarkoitus tehdä asioita ja mä vierastankin sitä ajatusta, että monihan luulee että koira vaan makaa vaikka siinä hoitopöydällä ja hengaillee, kun kuntoutuja harjoittelee. Niin ei, se hengailu jää yleensä tosi vähiin. Tokihan koira saattaa jonkun kuntoutujan terapian aikana maata staattisesti eri asennoissa kuntoutujaa vasten tai ns. katsellen sitä kuntoutujaa. Että tokihan semmosta staattisempaa toimenkuvaa voi olla, mutta sekinhän on toiminto koiralle. Et sille on rakennettu kesto siihen, et se maltaa olla määrättyssä asennossa ja kattoo sitä kuntoutujaa ihan konkreettisesti. Että jos se vaan jättäis vaikka sen makoilun ja kattomisen kesken ja menis... Pesis haarojaan tai menis omaan boksiinsa tai tekis jotain muuta, niin monelle kuntoutujalle se ois aika... Se ei oo läsnäolevaa, joten myös se toimintona se odottaminen ja aktiivinen läsnäolo on kyllä tärkeä toiminto myös. (H1.)

Kuntoutuskoirien taitojen hyödyntämisen erotti palkkioiden avulla muodostetusta kontaktista kuntoutuskoirien palkkioiden saamisen välittömyys ja mahdollisuus niiden saamiseen. Ruokapalkkioiden näkyvillä oleminen oli kuntoutuskoirille ensisijainen vihje ruokapalkkioiden saamisen mahdollisuudesta, jolloin palkkio oli varma kuntoutuskoiran taitojen rajoissa ilman tarkkaa aikamäärettä. Kuntoutuskoirat oli opetettu olemaan aktiivisesti läsnä myös staattisesti suoritettavien tehtävien ajan eli suuntaamaan huomionsa palkkion mahdollisuuden suuntaan. Tutkimukseni terapeutit erottivatkin puheessaan koirien ”hengailamisen” terapiahuoneessa staattisista tehtävistä. Itsekseen hengailleva kuntoutuskoira ei välttämättä kiinnittäisi huomiota ihmisiin ja olisi kuntoutujan harjoitteen aikana aktiivisesti läsnä. Kuntoutuskoirien taitojen hyödyntäminen tapahtui toisinaan tarjoten niille mahdollisuuksia itsenäisempään päätöksentekoon sen näkemyksen varassa, että ne tunnistavat ihmisen asennon perusteella ilman ruokapalkkioiden tai lelujen esittelyä, millaisten taitojen avulla niillä oli tilanteinen mahdollisuus palkkioihin ja sosiaaliseen kontaktiin. Ei-

inhimillinen eläin tuodaan näin ollen terapiakontekstiin sosiaalisena toimijana, jonka kanssa terapeutin on mahdollista harjoittaa terapiaa yhdessä.

Taitojen hyödyntämisen avulla muodostettu kontakti voi rajautua tilallisesti esimerkiksi hoitopöydälle, jonka päällä kuntoutuja istuu kuunnellessaan fysioterapeutin ohjeita tulevasta harjoituksesta. Kuntoutuskoirien ja fysioterapeuttien samanaikainen aktiivinen läsnäolo ja katsekontakti kuntoutujaan jakoi kuntoutujien huomion vaihtelevaan heidän välillään. Pitkäkestoisissa staattisissa taidoissa kuntoutuskoirien läsnäoloa sanoitettiin malttamisen käsitteen avulla – ne maltoivat pysyä määrättyssä asennossa koko ihmislähtöisen tehtäväorientaation ajan. Taitojen hyödyntäminen voi siten näyttäytyä terapeutin puheeseen ja omaan toimintaansa keskittyvälle kuntoutujalle kuntoutuskoiran hengailuna ja siten kontaktiorientaation aikaisena toimintana. Tehtäväorientaation ja kuntoutuskoiran taitoja hyödyntävän kontaktin keskeisenä tavoitteena on kuntoutuskoiran kanssa vuorovaikuttamisen sekä sen läsnäolon näyttämisen ja tuntuminen kuntoutujalle mahdollisimman luontevalta ja ei-pakotetulta. Ei-inhimillisten eläinten aktiivinen läsnäolo vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa olisi eläimiä inhimillistävä näkökulma, jos ihmisten rutiininomaiset kohtaamiset ja vuorottainen toisiinsa vaikuttaminen muiden eläinten kanssa jätettäisiin huomioimatta (Hamilton & Taylor 2013, 148). Esimerkiksi kuntoutuskoirien ohjaaminen ainoastaan ruokapalkkioiden avulla saattaisi sivuuttaa koirien kyvyn omaksua taitoja ja osallistua vuorovaikutukseen ihmisten kanssa niitä käyttäen.

Haastattelemani fysioterapeutti kertoi vierastavansa yleistä käsitystä, jonka mukaan kuntoutuskoira vain olisi terapiassa mukana kuntoutujan harjoittellessa aktiivisesti. Kuvailen seuraavan aineistolainauksen avulla, millaista kuntoutuskoirien ”hengaileminen” saattoi olla:

Terapeutti ja kuntoutuja seisovat paikoillaan hoitopöydän edessä ja valitsevat tarvikkeita seuraavaan harjoitteeseen. Kuntoutuskoira makoilee hoitopöydän alla varjossa kuin odottaen, milloin sen vuoro koittaa. Ihmisten alkaessa liikkumaan kuntoutuskoira nousee ja lähestyy kuntoutujaa heiluttaen häntäänsä. [...] Terapeutti, kuntoutuja ja kuntoutuskoira seisovat hoitopöydän vieressä, kuntoutuja terapeutin ja kuntoutuskoiran välissä. Terapeutti on hetkeä aiemmin kiinnittänyt vyölaukun mallisen makupalalaukun kuntoutujan vyötärölle ja muistuttanut kuntoutujaa terapian kulusta sanomalla: ”Sinusta tulee nyt se herkkuautomaatti. Se olet sinä, enkä minä.” Kuntoutuskoira katselee kuntoutujaa häntäänsä liehuvasti heilutellen ja näyttää kiinnostuneelta tämän vyötäröllään kantamasta makupalalaukusta. Kuntoutuja katsoo kuntoutuskoiraa takaisin, kun terapeutti kuiskaa hänelle takaa: ”Sano sille, että tule tänne”. Kuntoutuja saa kuntoutuskoiran kiipeämään hoitopöydälle ”Tule!”-kutsulla. (PVK, 18–19.)

Kuntoutuskoiran hengaileminen terapiahuoneessa tapahtui kontaktiorientaation aikana, jolloin terapeutin näkökulmasta kuntoutuskoira sai tehdä haluamallaan tavalla. Kontaktiorientaation aikana näkyi terapeutin luottamus kuntoutuskoiran toiminnan sopivuuteen siten, että kuntoutuskoira osasi hyödyntää mahdollisuudet pieniin levähdystaukoihin ja tulla oma-aloitteisesti ihmisten luo ennen kuin sitä tarvitsi erikseen kutsua. Kuntoutujan rooli herkkuautomaattina kertoi kuntoutujalle siitä, että hän tuli ohjaamaan kuntoutuskoiraa terapeutin ohjaamalla tavoilla ja palkitsemaan kuntoutuskoiraa taitojen aikaansaamisen jälkeen. Kuntoutuskoiran näkökulmasta palkkioiden mahdollisuus liittyi ensisijaisesti kuntoutujaan. Terapeutti varmisti makupalalaukun käyttämisen avulla, että kuntoutuskoira oli aktiivisesti läsnä kuntoutujan kanssa. Käytännöllisesti katsoen terapeutin tehtäväorientaatio alkoi palkkioiden tullessa kuntoutuskoiralle havaittavasti mahdolliseksi eli hetkenä, jolloin se havaitsi kuntoutujan makupalalaukun ja jonka myötä sen aktiivinen läsnäolo kuntoutujan kanssa varmistui. Ensimmäinen tehtäväorientaation aikana hyödynnetty taito toteutettiin vihjesanan avulla vasta sen jälkeen, kun terapeutti oli varmistunut sekä kuntoutujan että tämän kautta kuntoutuskoiran mukautumisesta hänen orientaation muutokseen.

Terapeutit kertoivat kuntoutujille ennen harjoitteita, millaisin elevihjein tai vihjesanoin he saisivat kuntoutuskoirat esimerkiksi nousemaan hoitopöydälle ja pysymään sen päällä. Tällä tavalla terapeuttien tehtäväorientaatio saattoi alkaa kuntoutujille kerrotuista ohjeista. Kuntoutujakohtaisesti ohjeet saattoivat olla kuntoutuskoirien taitoja kuvailevia, jolloin kuntoutujat pystyivät jo ennalta kuvittelemaan heidän ja kuntoutuskoirien välistä vuorovaikutusta. Toisaalta ohjeita saatettiin antaa myös ainoastaan harjoitteen aikana. Seuraavassa aineisto-otteessa kuvailen tilanteen, jossa kuntoutuja ohjasi kuntoutuskoiraa onnistuneesti, vaikka hän ei tehnyt juuri terapeutin kertomaan ohjeen mukaisesti:

Kun kuntoutuskoira seisoo hoitopöydän päällä, sen ja kuntoutujan kasvot ovat samalla korkeudella. Terapeutti kuiskaa kuntoutujalle jälleen ohjeita: ”Sano sille, että käy siihen”. Kuntoutuja katsoo terapeuttia, keskeyttää kuntoutuskoiran kaulan silittelyn ja laskee kätensä alaspäin vyötärön korkeudelle kohti makupalalaukkaa. Kuntoutuskoira käy makuulle hänen edessään. (PVK, 20.)

Kuntoutuskoirien taitoja voitiin hyödyntää sekä sana- että elevihjeiden avulla, jolloin keskenään erilaisilla kuntoutujilla oli tasapuolisemmat mahdollisuudet onnistua kuntoutuskoirien ohjaamisessa harjoitteiden aikana. Terapeuttien tehtäväorientaation yhtenä tavoitteena oli tulkintani mukaan, ettei

heidän tarvitsisi puuttua kuntoutujien ja kuntoutuskoirien väliseen vuorovaikutukseen harjoitteiden aikana. Tämän tavoitteen varmistamiseksi kuntoutuskoirat oli opetettu olemaan aktiivisesti läsnä kuntoutujien kanssa eli yksittäisinä taitoina esimerkiksi katsomaan heitä ja odottamaan heidän edessään.

Vuorovaikutustaitojen ja motoristen taitojen yhdistyminen toisiinsa oli hyvin tavallista koira-avusteisessa fysioterapiassa. Kuntoutuskoirille opetettuja motorisia taitoja hyödynnettiin vuorovaikutteisissa tilanteissa, jolloin niitä myös tulkittiin vuorovaikutteisina taitoina. Yhdessä harjoitteessa kuntoutuskoiran edessä alaspäin laskeutuvat kuntoutujan kädet näyttäytyivät elevihjeenä makuulle menemisestä, kun toisessa harjoitteessa sama kuntoutuskoira ei välttämättä liikahtanutkaan saman kuntoutujan saman eleen jälkeen. Tällaiset tilannekohtaiset vaihtelut terapian aikana olivat omiaan kuntoutujien ja kuntoutuskoirien välisten me-identiteettien muodostumiseen. Vaikka tehtäväorientaatio perustui kuntoutuskoirille aiemmin opetettuihin taitoihin, niiden haluttiin täsmällisesti tottelemisen sijaan olevan yhteistyössä ja vuorovaikutuksessa ihmisten kanssa. Toisin sanoen eri kuntoutujat ohjasivat kuntoutuskoiria omilla käsialoillaan. Siten taitojen hyödyntäminen kuntoutujakohtaisesti erilaisia vihjeitä käyttämällä oli terapeuttien eräänlainen taktiikka kuntoutuskoiran sosiaalisten poikkeuksien hyväksymiseen (Hamilton & Taylor 2013, 159). Kuntoutuskoirien rooli eläintyöntekijöinä eläinavusteisessa terapiassa on ensisijaisesti vuorovaikutteinen ja läsnä oleva, siis aktiivinen ja professionaalinen. Aktiivinen käyttäytyminen voitiin kauttaaltaan tulkita eläintyöläiseen kohdistuvia odotuksia vastaavaksi.

6.3 Hiljaisen ohjaamisen avulla muodostettu kontakti

Kutsun hiljaisen ohjaamisen avulla muodostetuksi kontaktiksi monilajisen vuorovaikutuksen tapaa, jonka avulla terapeutit ohjasivat kuntoutuskoirien toimintaa kuntoutujien kanssa. Ohjaus tapahtui suoraan hienovaraisten eleiden avulla tai välillisesti auttaen esimerkiksi sijaintia muuttamalla. Hiljaisen ohjaamisen avulla terapeutit onnistuivat tarvittaessa korvaamaan tai täydentämään kuntoutujien käyttämiä vihjeitä sekä selkeyttämään harjoitusasetelmia eli varmistamaan tehtäväorientaation käsikirjoituksen toteutumisen.

Seuraavassa haastatteluluotteessa valotettiin hiljaisen ohjaamisen selkeyttä koira-avusteisessa fysioterapiassa:

...huomaan että se (kuntoutuskoira) on yhtään epävarma mitä siltä odotetaan ja kauanko sen pitää olla missäkin, niin mä näytän katseella tai sitten käsimerkillä. Ja se ei sekota kuntoutujaa. Ja näitä mä saatan käyttää myös, että jos kuntoutuja ei ihan saa onnistumaan jotain viestintäänsä koiralle ja koira kattoo mua vähän epävarmasti, että oliko toi maahan vai istumaan mitä kuntoutuja pyytää, niin mä saatan vähä kuntoutujan takaviistossa näyttää koiralle katseella et se oli maahan. Niin koira suorittaa varmasti ja kuntoutuja saavuttaa varman onnistumisen sillä omalla yrityksellään. (H1.)

Terapeutti kuvaili kuntoutuskoiran hiljaisen ohjaamisen olevan vähäeleistä ja mahdollisimman ei-häiritsevästi kuntoutuskoiran ja kuntoutujan väliseen toimintaan puuttuvaa. Aineistossani hiljaisen ohjaamisen avulla tavoiteltiin kuntoutuskoirien avulla kuntoutujille tuotettua emotionaalista tukea, onnistumisen kokemusten varmistamista. Kuntoutujien harjoitteiden onnistuminen varmistettiin kuntoutuskoirien avulla tukien kuntoutujien kyvykkyyttä heitä itseä kuntouttaviin harjoitteisiin. Kuntoutujien asennot fysioterapeuttisten harjoitteiden aikana saattoivat vaatia heidän keskittymistään niin voimakkaasti, että kuntoutujille oli luontevaa jakaa kuntoutuskoiran ohjaaminen puoliksi terapeuttien kanssa. Hiljaisen ohjaamisen ei siten ollut tarkoitus olla piiloista tai puolesta tekevää, vaan ensisijaisesti onnistumisia varmistavaa. Jos terapeuttien sijainnit auttoivat ohjaamaan kuntoutuskoiria, silloin he olivat olennainen osa harjoitteiden asetelmia esimerkiksi seisomalla kuntoutuskoirista katsottuna aivan niiden vieressä tai kuntoutujien takana.

Kuvailen seuraavan haastatteluotteen avulla, miten hiljaisen ohjaamisen avulla muodostettua kontaktia perusteltiin monilajisen vuorovaikutuksen kannalta:

Ainakin alkuun koira oli vähän hätäsempi, silloin kolmisen vuotta sitten ja se ikään kuin ootti hirveellä tahdilla että tehtävä, tehtävä, tehtävä. Mutta mä silloin pyrin ottaan semmosta viestintää mun ja koiran välille, mikä ei näy sille kuntoutujalle mitenkään. [...] Että mä en joudu sitä käskyttään hirveesti että odota tai mitään sen semmosta, mikä vois tuntua käskyttävältä tai häiritsevältä jostain tosi herkästä kuntoutujasta vaikkapa. Tulis mieleen vaikka semmonen kuntoutuja, jolla on tosi dominantti kiintymyssuhde vanhempaan tai tosi dominantti puoliso esimerkiksi. Niin he ei halua yleensä kuulla mitään käskymuotosta sanaa tai muuta. Niin mä rupesin ottaa koiralle semmosia rauhallisia käsimerkkejä tai jopa katseella et mä näytän, että meepä maahan vaikkapa. Et mun ei tarvii sanoa sitä. Tää on edullista myös... Tai eduksi myös siinä kohtaa, jos on vaikka neurologinen kuntoutuja, jolla menee sekasin asiat silloin jos mä puhun kuntoutujalle itessään ja sit ohjeistaisin sanallisesti koira. Niin mä luulen, että tää voi olla yks semmonen osa-alue, mikä on ehkä vaikuttanu siihen et se koira tarkkailee mua. (H1.)

Terapeutti perusteli hiljaista ohjaamista haastattelussaan kolmella eri tavalla. Ensinnä hiljaisen ohjaamisen avulla muodostetussa kontaktissa terapeutti oli kolmantena osapuolena aktiivisemmin läsnä kuntoutuskoiran ja kuntoutujan välisessä vuorovaikutuksessa selkeyttäen sitä. Terapeutti voi

sanoittaa kuntoutujalle kuntoutuskoiran toimintaa ja tehdä siitä kuntoutujalle ymmärrettävämpää. Terapeutti voi myös auttaa kuntoutujaa hyödyntämään kuntoutuskoiralle opetettuja taitoja varmistamalla ohjauksen onnistumisen. Lisäksi yksittäisten taitojen ohjaaminen käsimerkeillä, silmänliikkeillä ja sanallisilla vihjeillä vaatii oletettavasti enemmän harjoittelua kuin pelkkien sanojen tai käsimerkkien opettaminen kuntoutuskoirille. Näin ollen kuntoutuskoirien työn vaatavuutta ja monimuotoisuutta voitiin lisätä hiljaisen ohjaamisen avulla kuitenkin lisäämättä samanaikaisesti eläintyön kuormittavuutta odottamalla kuntoutuskoirilta ihmismäistä ja normatiivista harkintaa. Toisena hiljaisen ohjaamisen avulla terapeutit pystyivät huomioimaan kuntoutujien sensitiivisyyden, sillä kuntoutuskoiria hiljaisesti ja piiloisesti ohjaamalla voitiin välttää niin imperatiivien käyttäminen puheessa kuin kuntoutuskoirien liikkumista hallitsevien tai estävältä näyttävien eleiden käyttäminen. Kolmantena, hiljaisen ohjaamisen avulla voitiin varmistaa ihmisten välisen vuorovaikutuksen selkeyttä ja jättää tilaa sille. Samanaikaisesti monilajinen vuorovaikutus voi säilyä kolmelle osapuolelle ymmärrettävänä.

Terapeutit hyödynsivät hiljaista ohjaamista monissa erilaisissa tilanteissa. Esimerkiksi neurologisten kuntoutujien kanssa tehtäväorientaatioon tehtiin selkeyttä kohdistamalla suurin osa puheesta kuntoutujille ja viestien kuntoutuskoirille elevihjeiden tai sijaintien avulla. Hiljaista ohjaamista voidaan pitää tehtäväorientaation antropomorfistisena muotona, koska kuntoutuskoirien ohjaamiseen kuului useita poikkeussääntöjä. Syynä oli kuntoutujien erityistarpeiden ja kokemuksen huomioiminen. Eläintyötä käsittelevässä kirjallisuudessa onkin painotettu erilaisten ratkaisujen ja vaihtoehtojen pohtimista, jotta eläintyön olosuhteet olisivat hyviä niin ihmisille kuin ei-inhimillisille eläimille. Hyvillä olosuhteilla voidaan tarkoittaa esimerkiksi materiaalsen ja kokemuksellisen hyvinvoinnin asettamista ensisijaiseksi. (Coulter 2016, 163.) Tutkimuksessani hiljaisen ohjaamisen avulla muodostetun kontaktin myötä kuntoutujat kertoivat harjoitteiden aikaisen itsenäisyytensä korostuneen ja terapeuttien fyysisen avustamisen vähentyneen harjoitteiden aikana. Esimerkiksi kävelyharjoituksissa terapeutit ovat saattaneet aluksi kävellä kuntoutujien vieressä ohjaten kuntoutuskoiria ja taluttaen kuntoutujia, mutta kuntoutujien pystyessä liikkumaan itsenäisemmin terapeutit ovat voineet vähentää sekä kuntoutujien taluttamista että kuntoutuskoirien ohjaamista. Hiljaisen ohjaamisen tarkastelu pidemmän aikavälin prosessina näyttää siten siltä, että lopuksi keskenään tutuksi tulleet kuntoutujat ja kuntoutuskoirat voivat tehdä harjoitteita itsenäisemmin terapeuttien seurattessa kauempaa. Kun terapiassa vapautuu aikaa ja tilaa kuntoutujien ja kuntoutuskoirien kahdenväliseen vuorovaikutukseen molempien itsenäisyyttä korostavan lähestymistavan kautta, muuttuu myös heidän me-identiteettinsä. Terapeuttien tehtäväorientaatio ja

sen aikana käsikirjoitetut monilajisen kontaktin muodostamisen tavat ulottuvat pitkälle, vaikka terapeutit näyttäisivät joissain harjoitteissa jättäytyvän ajan myötä taka-alalle.

6.4 Kuntoutuskoirien autonomian näkökulmia

Aineistossani terapeuttien orientaatiot perustuivat heidän tulkintoihinsa kuntoutuskoirien toiminnan sopivuudesta sekä niiden kyvykkyydestä oppimiseen ja muistamiseen. Kuntoutuskoirien toimiessa kontaktiorientaation aikana tilanteisiin sopivilla tavoilla kuntoutujien kanssa niillä oli mahdollisuuksia ilmaista senhetkisiä tarpeitaan ja intressejään. Tehtäväorientaation aikana kuntoutuskoiria katsottiin soveltuvuutensa lisäksi kesyinä ja sen vuoksi sosiaalisesti joustavina olentoina, jotka olivat kyvykkäitä oppimaan ja toistamaan niille ennalta opetettuja taitoja uusien ihmisten kanssa. Kuntoutuskoirien osaamat taidot venyivät ja taipuivat terapiassa ihmiseltä toiselle, esineestä seuraavaan ja sekunneista minuutteihin. Toisin sanoen kuntoutuskoirien jatkuvasti kuntoutujien kanssa muuttuva toiminta voitiin nähdä niille eläintyöläisinä tunnustetusta suhteellisen vahvasta autonomisesta asemasta.

Seuraavassa aineistolainauksessa kuvailen fysioterapeuttisen harjoitteen päättymisen hetkeä:

Harjoitteen päättyessä terapeutti siirtyy tilan keskeltä kuntoutujan ja kuntoutuskoiran vierestä seinustalle muutaman metrin päähän. Kuntoutuja on tehnyt useita istumaan nousuja kuntoutuskoiran maataessa hänen edessään jakkaralla. Kuntoutuja ja terapeutti ovat kolmisen minuuttia kestäneen harjoitteen aikana puhuneet, nauraneet ja liikkuneet. Kuntoutuja on palkinnut kuntoutuskoiraa useita kertoja ja silittänyt sitä ohimennen. Jonkin pari sekuntia kestäneen hetken seurauksena, kun istuvillaan oleva kuntoutuja ei lähdekään enää palkkion antamisen jälkeen laskeutumaan takaisin vaaka-asentoon, kuntoutuskoira pomppaa häntäänsä vispaten pystyyn seisomaan jakkaralla. Hetki näyttää siltä, että se olisi tunnistanut ihmisten pienistä, mutta tahattomista eleistä ja harjoitteen rytmin muuttumisesta loppumisen hetken ja nousi makuulta kuin antamaan aplodit kuntoutujalle. Tilanne huvittaa kuntoutujaa ja terapeuttia, kun kuntoutuskoira hyppää jakkaralta alas kuntoutujan jalkojen väliin seisomaan ja jää siihen rapsuteltavaksi. Kuntoutuskoiran häntä pyörii jokaiseen ilmansuuntaan ja se pitää koirien naurua tarkoittavaa huohottavaa ääntä. Terapeutti sanoo: ”Sä villitset mun koiran!”, johon kuntoutuja käsiään levittäen vastaa: ”En mä edes sano mitään!” ja terapeutti naurahtaa: ”Etkä sä edes tee mitään...” (PVK, 18.)

Tehtäväorientaation aikainen harjoite oli toteutettu hiljaisen ohjaamisen avulla, jolloin terapeutin poistuminen harjoitusasetelmasta johti kuntoutuskoiran näkökulmasta valintaan kahden eri vaihtoehdon välillä. Tehtäväorientaation säilyttävä vaihtoehto tarkoittaisi hiljaisen ohjaamisen jatkumista taitoja hyödyntäen. Tämä olisi kuitenkin edellyttänyt terapeutin poistuttua

kuntoutuskoiran vierestä, että kuntoutuja olisi jatkanut harjoitetta tehtäväorientaation mukaisesti. Kuntoutuskoiran näkökulmasta sekä terapeutin poistuminen sivummalle että sen seurauksena tapahtunut ohjaamisen keskeytyminen näyttäytyivät kuntoutuskoiralle tunnusmerkkeinä terapeutin orientaation muuttumisesta kontaktiorientaatioksi. Tehtäväorientaation aikaiset palkkiot eivät olleet enää saatavilla.

Terapeutin paikaltaan poistuminen harjoitteen päättyessä sai merkityksen ennakoimattomana muutoksenteckona. Hiljaisen ohjaamisen avulla muodostettu kontakti on esimerkiksi terapeutin sijaintiin perustuva tehtäväorientaation muoto. Terapeutin sijainnin vaihtuminen voidaan näin ollen tulkita niin kontaktin muodostamisen tavan kuin orientaation muuttumiseksi. Aineistolainauksessa kuntoutuskoiran omaehtoinen valinta lähestyä kuntoutujaa ja ehdottaa rapsutteluhetkeä herätti ihmisten välillä naurua ja avasi spontaanisti uuden keskustelunaiheen. Emotionaalisen työn näkökulmasta toimijoiden välinen sosiaalinen vaihto voi olla suoraa ja improvisoitua. Suoraan vaihtoon kuuluu olennaisena sääntöjen noudattaminen, kun improvisoituun vaihtoon yhdistetään esimerkiksi leikki tai huumori. (Hochschild 2012, 76–77.) Aineistolainauksessa kuvailtu kuntoutuskoiran tilanteeseen sopivan toiminnan performoiminen voidaan tulkita improvisoituna. Se johti uudenlaiseen tuntemiseen osapuolten välillä. Kuntoutuskoiran aloitetta villistä rapsutteluhetkestä kuntoutujan kanssa ei ainoastaan hyväksytty, vaan se myös johti uudenlaiseen yllättävään kontaktin ottamiseen. Kuntoutuskoiran villiintymisen jatkuminen nauratti ihmisiä ja tartutti ilahtunutta mielentilaa osapuolten välille. Yllättävä ja odottamaton, ikään kuin kuntoutuskoiran itse käsikirjoituksen ulkopuolella improvisoitu sosiaalinen vaihto sai kiitollisen vastaanoton. Terapeutti sanoitti puheellaan kuntoutuskoiran toimintaa ”suukottelun” aikana tulkiten kuntoutuskoiran pitävän kuntoutujaa ”ihanana, kuten kaikki muutkin”. Emootioiden tarttuminen ja kiertäminen tapahtui kolmen osapuolen välillä kuntoutuskoiran tilannetajuisesta aloitteesta ilman terapeutin käsikirjoitusta tai kuntoutujan aloitetta (ks. Ahmed 2014, 8). Ihmisten ja ei-inhimillisen eläimen sijainnit kesyyttä ja kyvykkyyttä kuvaavien jatkumoiden varrella lähenivät toisiaan, jolloin koira-avusteista fysioterapiaa voidaan kuvailla tilanteisilta mahdollisuuksiltaan antispesistisenä, tasapuolisesti jokaista intressiosapuolta huomioivana.

Työelämän tutkimuksessa tilannetajun ajatellaan edellyttävän hyvin osattuja taitoja. Taidot eivät kuitenkaan suoraan vahvistaa työntekijän autonomiaa. Autonomia riippuu ensisijaisesti mahdollisuuksista hyödyntää tilannetajua. Näin ollen työntekijän ja esimiehen välinen luottamus vaikuttaa suoraan työntekijän autonomiaan. (Green 2006, 94). Työn olosuhteiden ajatellaan vaikuttavan siihen, miten työntekijät sitoutuvat työpaikkaan. Esimerkiksi jatkuvuussitoutumisella

tarkoitetaan työn tekemistä vaatimusten mukaisesti palkkaa vastaan. (Saari & Pyöriä 2012, 51.) Kuntoutuskoirien toimintaa voidaan tulkintani mukaan kehystää jatkuvuusitoutumiseksi eläintyöhön opetetun ja terapeuttien tehtäväorientaatioon pohjautuvan aktiivisen läsnäolon kautta. Terapeuttien orientaatiot tarjoavat kuntoutuskoirille tunnistettavia mahdollisuuksia erilaisin tavoin saatavista palkkioista. Orientaatiomuutoksen hetkellä myös mahdollisuus saatavilla olevista palkkioista muuttuu. Kuntoutuskoirien kommunikaation rationalisointi kuitenkin tuottaa orientaatiomuutoksien myötä ennakoimattomuutta niiden toimintaan kuntoutujien kanssa. Kyse on yksinkertaisesti siitä, että terapeutit rationalisoivat ensisijaisesti omaa toimintaansa kuntoutuskoirien kanssa ja heijastavat sitä kuntoutujien ja kuntoutuskoirien välille. Se, millaisia palkkioita kuntoutuskoirat kuntoutujien kautta tavoittelevat, perustuu niiden omiin senhetkisiin intresseihin ja kuntoutujien tarjoamiin mahdollisuuksiin.

Seuraavassa haastatteluotteessa terapeutti kertoi ihmisten ja kuntoutuskoiran vuorovaikutuksesta ohjeiden varmistamisen näkökulmasta:

Ja näitä [käsimerkkejä] mä saatan käyttää myös, että jos kuntoutuja ei ihan saa onnistumaan jotain viestintäänsä koiralle ja koira kattoo mua vähän epävarmasti, että olisiko toi maahan vai istumaan mitä kuntoutuja pyytää, niin mä saatan vähä kuntoutujan takaviistossa näyttää koiralle katseella et se oli maahan. Niin koira suorittaa varmasti ja kuntoutuja saavuttaa varman onnistumisen sillä omalla yrityksellään. Niin tämmönen ainakin silloin kolme vuotta sitten vähensi sitä semmosta vähän koiran levottomuutta tai sitä mun sanallista käskytystä. Tää vois olla yks [koiran tilannetajun] osa-alue, mutta tokihan sitten mielellään aattelee myös että koira on tunneälykäs. [naurahtaa] Että se jotenkin osaa myös ite lukea tilanteita ja kuntoutujia ja tietää, mitä siltä odotetaan. (H1.)

Kuntoutuskoiran tilannetajaksi voidaan nimittää hetkiä, jolloin se osasi varmistaa työpariltaan kuntoutujan antaman vihjeen. Kuntoutuskoiran autonomisesti tekemä valinta tapahtui esimerkkitilanteessa tehtäväorientaation säilyttävällä tavalla. Kuntoutuskoirat voivat ansaita kuntoutujien kiitollisuuden näin ollen ensisijaisesti opettujen taitojen avulla tehtäväorientaation vallitessa. Kiitollisuus liitetään sosiaaliseen vaihtoon vaikuttaviin tuntemissäntöihin sekä vilpittömyyteen. Mitä voimakkaampi side osapuolten välillä vallitsee, sitä vastavuoroisemmaksi kiitollisuus voidaan ihmisten välillä kokea. (Hochschild 2012, 78.) Kuntoutujien kiitollisuus kuntoutuskoiria kohtaan muodostui samankaltaisilla tavoilla. Ensisijaisesti kuntoutujat pitivät kuntoutuskoirien omaehtoista toimintaa heidän kanssaan vilpittömänä. Omaa kuntoutumistaan pidemmällä aikavälillä muistellessaan kuntoutujat kertoivat myös olevansa äärimmäisen kiitollisia kuntoutuskoirille. Ensimmäiset onnistumiset kuntoutuskoirien kanssa itse yrittämällä olivat saattaneet saada huomattavasti suuremman merkityksen kuntoutuksen edetessä kohti tavoitteita. Sen

vuoksi kuntoutuskoirien autonomia oli myös vahvempaa tutuimpien kuntoutujien kanssa. Haastattelemani terapeutti kehysti hiljaisen ohjaamisen avulla muodostetun kontaktin vaikutuksen kuntoutuskoiran autonomiaan työparin ammatillisen kehittymisen ja jatkuvan oppimisen näkökulmiksi. Kuntoutuskoirille karttuneesta työkokemuksesta kerrottiin aineistossani samanlaisilla tavoilla kuin ihmisille työssä karttuvasta kokemuksesta, jolloin hyvin järjestettyjen työolojen uskottiin parantavan myös eläintyöläisten suoriutumista niille asetetuista työtehtävistä.

Taustavaikuttimina lemmikkikoirien muuttumisessa kuntoutuskoiriksi ja koira-avusteisen fysioterapian työpareiksi voidaan nähdä ihmisten kanssa ja heitä varten tehtävän eläintyön emotionaalinen ulottuvuus kahdella tavalla. Ensinnä koiran olemus domestikoituneena lajina ja sen historia ihmisen kanssa kuvastavat turvallista ja mielekästä lähikontaktia suuren yleisön silmissä. Mikäli sosiaalisen vaihdon yhteydessä vastaanottaja ei osoita kiitollisuutta, häntä kohtaan saatetaan peittelemättömästi osoittaa kiittämättömyyttä (Hochschild 2021, 81–82). Terapeuttien orientaatioiden kautta kuntoutuskoiria voidaan niiden toimintaa sanoittamalla ja ennakoimalla varjella ei-eettiseksi muuttuvalta kohtelulta. Näin tapahtui aineistossani myös kuntoutuskoirien vahvaa autonomiaa ilmentävinä kontaktin hetkinä. Nähdäkseni ei ole lainkaan sattumaa, että kuntoutuskeskusten käytävillä ja terapiahuoneissa sai liikkua työssä juuri koiria. Toisena, koiran ja ihmisen välistä sosiaalista järjestystä voitiin ylläpitää jatkuvan taitoihin perustuvan koulutuksen avulla, jonka myötä kuntoutuskoirilla oli mahdollisuus tämääntyyppiseen eläintyöläisyyteen. Eläintyöläisiksi soveltuvat koirayksilöt voitiin opettaa käyttäytymään kesyesti vieraiden ihmisten kanssa ja niiden voitiin antaa hallitusti villiintyä kuntoutujien kanssa. Eläinavusteisessa terapiassa vallitsevat vaatimukset emotionaalisesta työstä sopivat fysioterapeutti–kuntoutuskoira-työparien toimintaan terapiatyössä. Emotionaalisessa työssä työntekijän odotetaan tuottavan emootioita toisissa ihmisissä ja hallitsevan työssä ilmeneviä emootioita (Hochschild 2012, 147–148). Emootioiden tuottaminen ja hallinta vain jakautuvat työparien välillä hyvin poikkeuksellisilla tavoilla.

Kuntoutuskoirat osasivat aiemman analyysin mukaisesti aikaansaada vuorovaikutusta ihmisten kanssa tilanteissa, joissa niitä ei ollut ohjattu tekemään mitään. Seuraavassa aineisto-otteessa on esimerkkitilanne tauosta kahden kuntoutuskoiraa aktiivisesti osallistavan harjoitteen välissä:

Kuntoutuskoira on juuri siivonnut älypelin palikat yksi kerrallaan kuntoutujan kädessä olevaan koriin. Harjoitteen päätteeksi kuntoutuja nostaa korin hoitopöydälle ja terapeutti lähestyy kuntoutujaa alkaen puhua tälle. Kuntoutuskoira jää terapeutin ja kuntoutujan väliin ja yllättäen vuorovaikutuksen ulkopuolelle. Se lähtee kävelemään ympyrää heidän välissään ja vinkuu, jolloin terapeutti kutsuu puheensa keskeltä

kuntoutuskoiraa kerran. Kuntoutuskoira hiljenee, kääntää katseensa häneen ja istuu alas odottamaan. Ihmisten välinen keskustelu jatkuu, minkä seurauksena kuntoutuskoira nousee jälleen ja alkaa hiljaisesti vinkuen kiertää kehämäistä liikerataa. Terapeutti keskeyttää puheensa, kutsuu kuntoutuskoiraa ja näyttää tälle käsimerkkiä sanoen samaan aikaan: ”Pistäs maate siihen...” Kuntoutuskoira asettuu terapeutin eteen makuulle ja odottaa paikallaan seuraavan harjoitteen alkamiseen asti. (PVK, 11–12.)

Aineisto-otteen tilannetta on edeltänyt tehtäväorientaatio ja kuntoutuskoiran taitojen avulla muodostettu kontakti kuntoutujan kanssa. Edeltävä harjoite oli monivaiheinen ja useita kuntoutuskoiran taitoja hyödyntävä tehtäväsarja. Taidot voidaan jakaa motorisiin, vuorovaikutuksellisiin ja sisällöllisesti monimutkaisiin taitoihin (Green 2006, 29). Taitojen avulla muodostetun kontaktin kannalta sarjana toteutetuista motorisista taidoista tuli aineistolainasta vastaavissa harjoitteissa sisällöllisesti monimutkaisia taitoja eli tietyllä logiikalla eteneviä tehtäväsarjoja. Aineistolainauksessa kuntoutuskoiran ihmisten huomion herättävä liikkuminen ja ääntely olivat sen tilannekohtainen teko tehtäväorientaation päättymisen jälkeen. Kuntoutuskoiran autonominen toiminta – yleistajuisesti muotoiltuna sen pyyntö terapeutin huomion palaamisesta kiinnostumatta mahdollisuudesta ehdottaa rapsutteluhetkeä kuntoutujan kanssa – sai nopeasti aikaan uuden taitojen avulla muodostetun kontaktin hetken. Samalla kuntoutuskoiran toiminta johti terapeutin tehtäväorientaation palautumiseen. Aineistossani kuntoutujilla ei näyttänyt olevan johdonmukaista merkitystä sen suhteen, kenen kanssa kontaktin kuntoutuskoirat valitsivat tehtäväorientaation päättyessä. Sen vuoksi terapeutit eivät pystyneet ennakoiden käsikirjoittamaan kontaktiorientaation aikaista vuorovaikutusta, vaan suhtautuivat siihen kokeilevasti.

Keskustelimme edeltävän aineistolainauksen tilanteesta jälkikäteen terapeutille erikseen tekemässäni haastattelussa:

Ja silloin mä sallinkin vaikka mua vähän harmittaa et se ramppaa, mut mä sallinkin sille sen ramppaamisen koska se fyysinen liike on sille mielenhallintakeino... (H1.)

Kuntoutuskoiran ramppaamista eli kehämäistä kävelemistä ja ääntelyä kuvailtiin inhimillistämällä kuntoutuskoiran mielenhallintakeinona. Kuntoutuskoirat voivat eläintyöläisinä hyötyä niihin kohdistuvasta inhimillistämisestä. Etenkin teollisissa ruoantuotantoketjuissa ei-inhimilliset eläimet vieraannutetaan lajitovereistaan, omista ruumiistaan ja ihmisistä (Coulter 2016, 88). Koiraavusteisessa fysioterapiassa kuntoutuskoirat ovat erillään lajitovereistaan vain lyhyen osan elämästään ja niiden tekemällä työllä on tarkoitus rikastaa niiden sosiaalista elämää. Kuntoutuskoiran

itselleen kehittämä ”liike on lääke” -tyyppinen autonominen ja itsehoidollinen teko sallittiin, vaikkei se miellyttänyt terapeuttia.

Kuntoutuskoirien koulutuksen avulla oli pyritty varmistamaan, että niillä olisi työtilanteiden edellyttämiä taitoja, mutta samalla niiden autonomiselle toiminnalle annettiin tärkeä painoarvo. Sosiologit ovatkin pohtineet ihmisten työn laatua työtehtäviin, vaatimuksiin ja organisaatioon vaikuttamisen kautta (Green 2006, 96–97). Aineistolainauksen kuntoutuskoiran autonominen valinta rauhoittaa itseään näyttäytyy negaation, terapeutin harmistumisen, kautta. ”Ramppaamisen” ristiriitaiset vaikutukset kuvastivat kuntoutuskoiran autonomian ambivalenssia ja eläinavusteisen terapiatyön tarvitsemia tärkeitä antispesistisiä tavoitteita. Kuntoutuskoiran itsensä rauhoittaminen sallittiin itsehoidollisena käyttäytymisenä, mutta samalla se aiheutti negatiivisia ajatuksia terapeutille. Kuntoutuskoirien autonominen toiminta voi siten paljastaa terapeuttien piiloiset odotukset siitä, mihin valittujen orientaatioiden ja terapiaa varten tehtyjen käsikirjoitusten haluttiin johtavan. Näin ollen kuntoutuskoirien autonomiset valinnat saatiin nähdä myös siten, että kuntoutuskoiria aktiivisesti osallistavat tehtäväorientoituneet harjoitteet kuormittivat niitä. Silloin, kun tehtäväorientaation muuttuminen kontaktiorientaatioksi tarkoitti tauon alkamista, fyysisen liikehinnän ja päätyneessä harjoitteessa hyödynnettyjen taitojen jatkaminen paljasti, kuinka kuormittavia jotkin harjoitteet kuntoutuskoirille olivat. Samankaltaisesti kuntoutuskoirien ääntelyt huohottavasta hengittämisestä vinkumiseen ja haukahteluun näyttäytyivät terapeuteille kuntoutuskoirien itsenäisinä ja ei-opetettuina ilmaisutapoina niiden voinneista, tarpeista ja intresseistä. Esimerkiksi erään kuntoutuskoiraa innostavan kuntoutujan kanssa terapeutti ohjasi kuntoutuskoiran makuulle odottamaan, kun hän oli kertomassa kuntoutujalle seuraavasta harjoitteesta. Kuntoutuskoira heittäytyi vauhdikkaasti makuulle ja haukahti samanaikaisesti. Terapeutti sanoi naurahtuen: ”Oho! Se oli aika kova...” Tilanteet ja ihmisten odotukset määrittivät, olivatko kuntoutuskoirien kuonoista tulevat äänet toivottuja, vaikka samalla niitä ajateltiin kuntoutuskoirien mielentiloista kertovina. Kuntoutuskoirista pyrittiin pitämään työssä huolta, jotta terapeutit ja kuntoutajat pystyivät asettumaan proaktiivisesti niiden puolelle. Eläintyötä käsittelevässä kirjallisuudessa eläinten puolesta puhuminen ja tekeminen tapahtuu usein ihmisten työssä ja heidän tekemän työn kautta (Coulter 2016, 109). Tehtäväorientaation aikaiset äännelemiset oli pyritty poissulkemaan aiemman koulutuksen avulla, mutta kontaktiorientaation aikana niitä sanoitettiin muun muassa innostumisena, väsymisenä tai villiintymisenä. Kuntoutuskoirien autonomista toimintaa selitettiin siten mielentilojen avulla, joilla pyrittiin kuvailemaan kuntoutuskoirien tyytyväisyyden ja työparin vastuiden lopullista ulkoasua. Kuntoutuskoirilla oli jatkuva vaikutus työtilanteessa mukana oleviin ihmisiin. Niiden tilanteisista intresseistä

huolehtiminen toimijoiden eritahtisuudesta riippumattakin auttoivat tunnustamaan kuntoutuskoirien eläintyöläisyyden.

Seuraavassa aineisto-otteessa tehtäväorientaatio muuttuu jälleen kuntoutuskoiralle yllättäen kontaktiorientaatioksi aiempaa erilaisin lopputulemin:

Pujotteluharjoitus päättyy kuntoutujan antaessa kuntoutuskoiralle kädestään viimeisen makupalan. Terapeutti aloittaa harjoitteesta keskustelemisen kuntoutujan kanssa, molemmat ihmiset kiinnittävät huomion toisiinsa. Kuntoutuskoira jää seisomaan kuntoutujan eteen odottaen. Kuntoutuja ottaa pari askelta hoitopöydän luo ja istuu sen päälle, jolloin kuntoutuskoira hyppää tämän viereen. Kuntoutuja ottaa kuntoutuskoiran kainaloonsa ja alkaa rapsutella tätä. (PVK, 12.)

Palkkioiden avulla muodostetun kontaktin päättyessä terapeutti kiinnitti välittömästi kuntoutujan huomion, jolloin terapeutin tehtäväorientaation muuttuminen kontaktiorientaatioksi ei välittynyt kuntoutuskoiralle suoraan ohjauksen avulla. Tehtäväorientaatiota ei myöskään korostettu terapeutin toimesta esimerkiksi hiljaisen ohjaamisen avulla. Kuntoutuskoiran tilannetajuinen valinnan avulla muodostunut kontakti johti lopputulemaan, jossa vuorovaikutuksen kolmen osapuolen välillä säilyi yhteisymmärrys terapeutin orientaation muutoksesta huolimatta. Aineistolainauksen tilanteessa kuntoutujan ja kuntoutuskoiran mielentilat sopivat yhteen, vaikka kontaktiorientaatio alkoi yllättäen. Kuntoutuskoirien ja kuntoutujien jaetut biografiat saattoivat näyttäytyä tällä tavalla luontevina kontaktiorientaation aikaisina kontaktin hetkinä. Me-identiteetin rakentumisen kannalta katsottuna osapuolet halusivat olla kontaktissa keskenään sekä ohjatusti että yllättäen läpi terapiakerran tapahtumien.

Kuntoutuskoirien itsenäisesti tekemät tilanteiset valinnat herättivät tutkimukseni terapeuteissa ajatuksia koira-avusteisen terapiatyön turvallisuudesta ja jatkuvuudesta. Kuntoutuskoirilla voidaan katsoa olevan lähtökohtaisesti suhteellisen vahva autonomia ihmisten kanssa ja heitä varten tehtävän eläintyön muodon, biologisen lajinsa, saamansa pitkäkestoisen koulutuksen ja ihmislähtöisen terapiatyön eettisten periaatteiden näkökulmista katsottuna. Seuraavassa haastatteluotteessa terapeutti tarjosi kuitenkin vastaesimerkin, millaisella tavalla kuntoutuskoiran autonomiaa saatetaan käsitellä negatiivisten tapahtumien kautta:

... Ainakin ehdottomasti siinä jos mä huomaisin, että se ei haluais tulla töihin tai tehdä töissä asioita. Sillon se pääsis eläkkeelle. Jos se jostain kumman syystä hidastelis tehtävissään tai välttelis niitä tai mitä tahansa. Monesti noissa koulutuksessa tai materiaaleissa puhutaan, että jos koira murisee tai näykkäsee, niin sillon se joutuu pois

töistä. Mut mun mielestä se on aika kaukanen seikka. Et sitä ennen varmasti koiralla vois olla jo vaikka minkä näköstä semmosta toimintaa ja vihjettä käytöksessään, et sillä ei oo kivaa. Sillon oltas hyväksikäytön puolella, että sen eläimen negatiivisesta mielentilasta tai liiallisesta epävarmuudesta tai kivusta huolimatta se tuotas töihin. (H1.)

Kuntoutuskoirien autonomiset valinnat alkoivat jo ennen työpäivää. Ne pystyivät valitsemaan töihin mukaan lähtemisen tai jäämään aamuisin kotiin terapeuttien lähtiessä töihin. Terapiaeäinten työssä käyttäminen erotettiin niiden hyväksikäytöstä jo työtä ennakoivien tilannekohtaisten valintojen avulla. Koira-avusteisen fysioterapian ajateltiin tällä tavalla etenevän synkronoidusti ja kokonaisvaltaisesti kuntoutuskoirien käyttäytymisen kanssa. Kuntoutuskoirien työssä käyttämistä ensisijaisesti rajoittavat tekijät olisivat niiden kieltäytyminen terapiaharjoitteisiin osallistumiseen sekä vuorovaikutukseen kuntoutujien ja terapeuttien kanssa. Vastaavanlaiset näkemykset tarkoittivat, ettei kuntoutuskoirien käyttäminen työssä ollut ihmisen työn arvonn kannalta välttämätöntä sen tuottamasta lisäarvosta huolimatta. Terapeuttien näkökulmasta heidän tulee pitää kuntoutuskoirien hyvinvoinnista tarkasti huolta, jotta ne eivät joutuisi hyväksikäytön kohteiksi ihmisten työelämässä.

Eläinavusteista terapiaa käsittelevässä eläinfilosofiassa ei-inhimillisten eläinten käytön ja hyväksikäytön välinen rajanveto on määritelty melko yksiselitteisesti. Ei-inhimillisten eläinten työssä käyttämisen yhteydessä ihminen käyttää ei-inhimillistä eläintä apuna työssään huomatessaan sen hyödyttävän hänen taloudellista tai muuta hyvinvoinnin osa-aluetta. Tämä suhde muuttuu hyväksikäytöksi niissä tapauksissa, kun ihminen pyrkii parantamaan omaa hyvinvointiaan ei-inhimillisen eläimen hyvinvoinnin kustannuksella. Mikäli eläintyö esimerkiksi lyhentää ei-inhimillisen eläimen elinkaarta, vahingoittaa sen terveyttä, vähentää sen vapautta tai estää sitä käyttämästä kykyjään, puhutaan ei-inhimillisten eläinten hyväksikäytöstä. (Zamir 2006, 187–188.)
Terapeuttien sitoutuminen koira-avusteisuuden edellyttämään huolenpitoon, pitkäkestoiseen kouluttautumiseen ja terapiakertojen suunnitteluun merkitsivät eläinavusteisuuden olevan kuntoutuskoirille vain yksi niiden elämän osa-alueista.

Terapeuttien tavat määritellä kuntoutuskoirien autonomiaa ja suhtautua siihen merkityksellistivät, mitä kaikkea kuntoutuskoiran autonomia oli ja mitä sen odotettiin olevan. Tutkimuksessani kuntoutuskoirien autonomiaa kuvailtiin toisinaan työturvallisuuden puutteiden ja työstä kieltäytymisen eli toisinaan negatiivisten määreiden varassa, mikä voi kuvastaa yleistä käsitystä eläintyöhön liittyvistä huolenaiheista. Terapeuttien toteuttaman eläintyön partikulaarisemmassa tarkastelussa huomioitiin kuitenkin, että kuntoutuskoirilla haluttiin olevan kivaa työssä. Viimeaikaisessa suomalaisessa tutkimuskirjallisuudessa eläinavusteisille menetelmille yhteisiksi

standardeiksi onkin toivottu eettisten periaatteiden, turvallisuussuunnitelmien ja laatukriteerien laatimista (Hautamäki ym. 2018, 56). Laajemmin eläintyön laadun positiiviset määreet käsittävät kansainvälisessä tutkimuskirjallisuudessa autonomian lisäksi joustavuuden, liikkumisen ja nauttimisen yhdessä työn emotionaalisten vaatimusten kanssa, joiden avulla voidaan muokata ei-inhimillisen eläimen kokemusta sen tekemästä työstä ihmisten kanssa (Coulter 2016, 84).

Kuntoutuskoirien ei tutkimuksessani ajateltu ansaitsevan eläkkeelle pääsemistä työllään, vaan ne saavuttaisivat eläköitymisen joka tapauksessa. Kuntoutuskoirien elämä, fyysinen terveys tai muut hyvän elämän mahdollisuudet eivät olleet vaarassa, vaikka niitä käytettiin ihmisten työssä. Kuntoutuskoirien positiivinen mielentila nähtiin tarpeelliseksi työn onnistumisen ja jatkuvuuden näkökulmista, sillä fysioterapia on toiminnallista ja kuntoutuskoirien haluttiin motivoivan kuntoutujia kuntouttamaan itseään. Kuntoutuskoirien elinkaaren näkökulmasta ihmisten kanssa ja heitä varten tehtävän eläintyön hyödyt ja edut, kuten varma eläkkeelle pääseminen, takuu työn kohtuullisesta kuormittavuudesta, sosiaalisesti rikastava työympäristö, työn vaatimukseen riittävä koulutus ja eläintyöläisen sovittaminen oikeaan työympäristöön, näyttäytyivät eläintyön inhimillisten olosuhteiden kannalta harkittuina ja ihmisten tekemään työhön suhteutettuna yhteneviltä (Coulter 2016, 163.) Eläintyön tekemisen inhimilliset olosuhteet ovat näin ollen hyviä niin ihmisille kuin muille eläimille. Coulterin listaamiin eläintyön etuihin voidaan lisätä työn ja tekijän yhteensopivuus, joka varmistettiin koirayksilön soveltuvuuden kautta ennen kuntoutuskoiraksi kouluttamisen aloittamista (ks. Green 2006, 40–41).

6.5 Kontaktialueen reunalta

Esitin tässä luvussa terapeuttien tehtäväorientaation aikana käytettyjä monilajisen kontaktin muodostamisen tapoja ja käsittelin orientaatioiden välistä muuttumista kuntoutuskoirien näkökulmista. Tehtäväorientaation aikana monilajisen kontaktin tapahtumat pyrittiin käsikirjoittamaan, mutta kontaktiorientaatio ja etenkin orientaatioiden välisten siirtymien hetket näyttäytyivät käsikirjoittamattomina ja siten ennakoimattomina. Toisinaan niiden saamat merkitykset olivat ambivalentteja ja siksi mieleen jääviä. Kuntoutuskoirien yllättävät teot saattoivat esimerkiksi jäädä harmittamaan terapeutteja tai ilahduttamaan kuntoutujia riippuen siitä, mitä he olivat kuntoutuskoirilta odottaneet.

Tutkimukseni kuntoutuskoirat asuivat ja elivät terapeuttien kanssa, olivat heidän itse kouluttamiaan ja työskentelivät vain heidän kanssaan. Tällainen lähtökohta tulee huomioida erityislaatuisena eläintyön lähtökohtana (DeMello 2012, 204). Kuntoutuskoirilla oli työympäristöissään lähtökohtaisesti vahva autonominen asema ja varmistetusti turvallinen eläintyön tekemisen ympäristö verrattuna lähes kaikkiin muihin eläintyöläisiin ympäri maailmaa. Niiden ruumiita ei muokattu työhön sopiviksi esimerkiksi geeniteknologioiden avulla, vaan niiden ruumiiden hallinta oli vuorovaikutteista ja palkitsemisen avulla taidolliseen opettamiseen perustuvaa. Kuntoutuskoirat nähtiin kyvykkäinä niin työhön kuin itseilmaisuuksiin, eikä niiden kesyyttä koskevat odotukset olleet aukottomia – ne pystyivät villiintymään kuntoutustavoitteiden kannalta sopivasti. Käyttäytymisenä kuntoutuskoirien autonomia oli lopulta hyvin tavanomaista, materiaalista ja emootioita voimakkaasti kiertämään ja tarttumaan lähettävää ympäriinsä kävelemistä, kasvojen nuolemista ja hännän heiluttamista. Voidaankin sanoa, että kuntoutuskoirien autonomian pohdinnoissa eettinen merkityksellisyys muodostui silloin, kun eläinyksilöä katsottiin autonomisena toimijana ihmisten kanssa. Eettisellä merkityksellisyydellä voidaan tarkoittaa tilannetta, jossa ollaan kiinnostuneita yksilöistä niiden edustamien biologisten lajin sijaan. Lajin perusteella voidaan ymmärtää ensisijaisesti toisen eläimen terveyteen tai älykkyyteen liittyviä yksityiskohtia. (Nussbaum 2011, 159.)

Kuntoutuskoirille mahdollisissa työn olosuhteissa piilee laajemmin työelämän, mutta etenkin eläintyön ja sen biologisten lajien potentiaalisten lippulaivayksilöiden tunnistaminen (vrt. Malone ym. 2014). Lippulaivalaji tai -yksilö kuvastaa kerroksisuutta, jossa esimerkiksi juuri koira on tutun lemmikkieläimen roolinsa lisäksi vaikuttamassa omistajana toimivan ihmisensä yhteiskuntaluokkaan, työkuulttuurin muutokseen ja taloudelliseen toimeentuloon kuvastaen ihmiselämän monilajisuutta (Malone ym. 2014, 40). Terapeutit halusivat varmistaa eläintyön onnistumisia ennalta ja jatkuvasti työn tekemisen aikana. Käytännön tasolla kuntoutuskoirat olivat eläintyöläisiä, jotka olivat ennen eläinavusteista työskentelyä suorittaneet soveltuvuustestin lisäksi taidolliseen kouluttamiseen perustuvat työnäytöt. Yksilöiden kykyjen tunnistaminen ja niihin huomion kiinnittäminen olivat keinoja suojata koirayksilöiden sosiaalisen toiminnan kautta käsitettyä arvokkuutta (Nussbaum 2011, 29).

Kontaktialueen reunalla olemisella voidaan tarkoittaa intressien ristiriidan tai neutraalimmin ilman voimakkaita ja valmiilla oletuksilla latautuneita keskinäisen ymmärtämisen solmukohtien havaitsemista (Haraway 2008, 217). Tulkintani mukaan kuntoutuskoirien autonomian suhteutuminen terapeuttien päätöksentekoon muuttuvia tai pysyviä orientaatioita koskien edusti tutkimukseni

materiaalista kiintopistettä kontaktialueen reunojen tunnistamisessa. Kontaktialueen reunoilla tapahtuvaa vuorovaikutusta voidaan tulkita reunavaikutuksen avulla, joka etäännyttää tai lähentää kontaktialuetta. Koira-avusteisessa fysioterapiassa terapeuttien orientaatiot ja harjoitteiden asetelmat alkaen kuntoutuskoirien koulutuspolusta työaikojen ja taukojen säätelyyn olivat ihmislähtöisiä tapoja, joiden avulla kontaktialueen vilttejä reuna-alueita pyrittiin kesyttämään ja kartoittamaan. Kuntoutujat tulivat kuntoutuskoirille ja terapeuteille terapiakertojen myötä tutummiksi, jolloin kuntoutuskoirien ja kuntoutujien väliset me-identiteetit aiheuttivat uudenlaisia vuorovaikutuksen solmukohtia. Tehtäväorientaation aikana ne saattoivat johtaa terapeuteille aiempaa varmemmin ennakoitaviin, mutta kontaktiorientaation aikana toivottuihin, yllättäviin tai toisinaan ambivalentteihin lopputulemiin. Kontaktialueen reunavaikutus tarkoitti tutkimuksessani työparien ja kuntoutuja–kuntoutuskoira-me-identiteettien yhteen kietoutumista uudenlaisiksi terapeutti–kuntoutuskoira–kuntoutuja-me-identiteeteiksi. Tätä monilajisen vuorovaikutuksen muotoa kutsun terapeuttiseksi villiintymiseksi, jota tarkastelen lisää seuraavassa luvussa.

7 Kontaktin silmässä

Tutkimuksessani koira-avusteinen fysioterapia kuului ihmisten kanssa ja heitä varten tehdyn eläintyön kategoriaan (Coulter 2016). Syvennän tässä luvussa, millaisia lopputulemia monilajisella vuorovaikutuksella oli. Analysoin aineistossani esiintynyttä puhetta mielentiloista ja esittelen siitä johtamani terapeutin villiintymisen käsitteen. Kuvailen mielentiloja aineistolainauksen avulla tarkastellen niitä emootioiden kiertämisen ja tarttumisen kautta osana kuntoutuskoirien ja kuntoutujien välisten me-identiteettien muodostumista. Me-identiteettejä ja niiden muuttumista havainnoimalla voidaan ymmärtää, mikä tekee koira-avusteisesta fysioterapiasta terapeutista.

7.1 Jaetussa mielentilassa kohti kontaktialuetta

Tutkimukseni kuntoutuskoirat olivat työssään kokeneita ja tavanneet kymmeniä kuntoutujia yli 100 terapiakerran aikana. Niiden ja terapeutin välille muodostunut ammattimainen me-identiteetti saattoi pitkän työkokemuksen ansiosta vahvistaa kuntoutuskoirien autonomiaa ja edesauttaa terapeutin orientaatioiden muuttumisen hetkien tunnistamista. Kuntoutuskoiraksi tuleminen voidaan tarkastella kuntoutuskoirien autonomian kannalta paradoksaalisena prosessina, sillä se edellytti toistuvasta ja kuntoutujien vaihtuessa toisteisesta tehtäväorientaatiosta hyötymistä tavoilla, jotka korostivat kuntoutuskoirien kesyyttä ja kykyä mukautua ihmisten työelämän tavoitteisiin. Samalla kuntoutuskoirat oppivat itsenäisemmin navigoimaan terapeutin orientaatioiden välillä. Olennaisinta kuntoutuskoirien autonomian tulkinnoissa näyttääkin olevan aika. Se oli me-identiteettien, mielentilojen ja monilajisen kontaktin muodostamisen taustalla vaikuttava osatekijä, jota ei voitu sivuuttaa, nopeuttaa tai palauttaa taaksepäin.

Kasvatus- ja kuntoutuskoirien kanssa työskentelevät ovat aiemmassa kirjallisuudessa nimenneet mielentilan eläinavusteisen terapian mahdolliseksi haasteeksi. Tarkkasanaisesti he tarkoittivat eläinten vaihtelevia mielentiloja sekä asiakkaiden ja terapiaeläinten senhetkisten mielentilojen yhteen sovittamista (Hautamäki ym. 2018, 45.) Terapeutit ja etenkin niiden välisten siirtymien osin ennakoimattomat hetket sekä kuntoutujan ja kuntoutuskoiran jaetun mielentilan aikainen kontakti lopputulemineen voisivat tarjota ihmisten näkökulmasta eläintyön rationalisoimisen ratkaisuja näihin mahdollisiin haasteisiin. Terapeutin huoli sopivista mielentiloista on normatiivisesti eläintyössä tapahtuvaa kommunikaatiota rationalisoiva lähtökohta. Kuntoutuskoirien pitkäkestoinen koulutus voi paradoksaalisesti estää jaetun mielentilan muodostumista erottamalla

ihmisosapuolten kuntoutuskoirien kanssa muodostamat me-identiteetit toisistaan. Toisaalta kuntoutuskoirien taitoihin perustuvaa koulutusta hyödyntämällä jaetun mielentilan aikaansaaminen koettiin tutkimuksessani mahdolliseksi. Toisin sanoen terapeuttien tehtävä- ja kontaktiorientaatiot eivät suoraan tuottaneet jaettuja mielentiloja kuntoutujien ja kuntoutuskoirien välillä. Silti orientaatiot olivat ensisijainen lähestymistapa niiden tuottamiseen.

Mielentila määritellään ihmistieteissä yleisesti tapojen aiheuttajana. Tiettyyn mielentilaan assosioituu taipumus helpottaa omaa oloaan tai hankkia mielihyvää toistamalla aiemmin hyödylliseltä tuntunutta käyttäytymistä. Aiemmin mielentiloja on käsitelty tavan ja vaiston varaisina ilmiöinä, mutta nykyisin tietoisuuden ulkopuolella vaikuttavien automaattisten mekanismien lisäksi ulkoisiin tapahtumiin reagoiminen nähdään tietoisesta ja tarkoituksenmukaisesta kontrollin säätelyn lopputuloksena. (Gendler 2008, 552–553.) Aineistossani toinen fysioterapeuteista mainitsi, että tunnin kestävien terapiakertojen myötä kuntoutuskoira oppi työuransa alkuvaiheessa säätelemään mielentilaansa kiihtymystä rauhoittavasti ja suorittamaan sille annetut tehtävät rauhallisemmin ilman kiirehtimistä. Mielentilan säätely tarkoitusmukaisesti laajentaa käsitystä koiran ymmärryksestä ajankulkuun. Vastaavanlaiset näkemykset siirtävät kuntoutuskoirien omaehtoisen toiminnan ihmislähtöiseen terapiaan sopivaksi ja antavat niille subjektiviteetin, ymmärryksen omasta suhteestaan toisiin ja aikaan. Kyse ei ole siitä, voiko koiran ja ihmisen aikakäsitys olla metafyyysisesti samanlainen, vaan ihmiselle tapahtuvasta muutoksesta, jos työparina toimiva kuntoutuskoira otetaan tosissaan aina sen subjektiviteettia myöten.

Seuraavassa aineistolainauksessa terapeutti kysyi kuntoutujalta lyhyesti kuntoutuskoiran mielentilasta:

Ihmisten sopimuksesta kuntoutuskoira saa harjoitteen aikana makupalan joka toisen pujottelun jälkeen. Tehtävä saa sen kiihdyttämään vauhtia. ”Perä heittää, kun mennään niin vauhdilla”. Kun makupalat loppuvat, kuntoutuskoira istuu kuntoutujan viereen, kunnes uusi sarja pujottelua alkaa. ”Kohta pääset”, terapeutti sanoo koiralle. ”Mitä arvelet, mikä on koiran mielentila”, terapeutti kysyy kuntoutujalta, joka naurahtaa välittömästi. ”Noo aika innokas”. (PVK, 5.)

Aineistossani kuntoutuskoirien mielentiloja kuvailtiin usein adjektiivien avulla. Kuntoutuskoirat saattoivat olla esimerkiksi ”innokkaita” tai ”kiihtyneitä”. Mielentilojen avulla tarkennettiin, miten kuntoutuskoirat tekivät niille ohjattuja tehtäviä. Kuntoutuskoirille sanoitetuilla mielentiloilla oli käytännönläheisiä vaikutuksia terapiakertojen kulkuun, sillä innokkuus tai kiihtynyt olemus saattoivat johtaa rauhallisempiin tehtäviin tai pidempiin taukoihin. Jotta kuntoutuskoirien mielentilat

voisivat kohdata kuntoutujien mielentilojen kanssa, terapeutit pyrkivät jatkuvasti arvioimaan, millainen on terapian tiettyyn hetkeen sopiva mielentila. Kuntoutuskoirien mielentilojen sopivuus määrittyi kuntoutujien mielentilojen avulla tulkintani mukaan siksi, että työparien me-identiteetit haluttiin säilyttää sosiaalisissa tilanteissa ammattimaisina. Samalla kuntoutuja–kuntoutuskoira-me-identiteettien rakentuminen toivotunlaisiksi sai hedelmällisiä lähtökohtia.

Seuraavan haastatteluotteen avulla voidaan esittää, miten terapeutti oli ohjannut kuntoutujaa rauhoittamaan itseään kuntoutuskoiran kanssa:

Monia kuntoutujia mä ohjaankin joskus, että ne ihan sallii itteensäkin moikata sitä koiraa rauhallisemmin tai silittää sitä rauhallisemmin. Usein kyse on yliviirityneestä ihmisestä, joka on usein kipeä. [...] Eli tää kuntoutuja on jo itte ihan semmonen väpättävä, virittävä ja hänen toimintonsa ois kauheen hätäisiä. Niin silloin mä monesti ohjaan, että rauhallisemmin ja koirakin sitten rauhoittuu paremmin eikä villitse sitä kuntoutujaa taas. (H1.)

Terapeutti kertoi ohjanneensa kuntoutujaa silittämään kuntoutuskoiraa rauhallisempaan tahtiin, jolloin kuntoutuja onnistui näkemään kuntoutuskoiran rauhoittumisen ja tuli siten tietoisemmaksi oman toimintansa vaikuttavuudesta toiseen ja itseensä. Terapeutin kontaktiorientaation avulla voitiin tällä tavalla käsikirjoitetusti seurata kuntoutujan ja kuntoutuskoiran välistä emootioiden tarttumista ja kiertämistä. Kun myönteiset emootiot tarttuivat osapuoliin ja kiersivät heidän välillään, voitiin tilannetta ajatella koira-avusteisen fysioterapian mukavuusalueena. Mukavuusalueella tarkoitetaan vaivattoman ja miellyttävän olemisen ja hyvinvoinnin tilaa. Sen vallitessa voidaan tuntee uppoutumista mukavuusalueelle tavalla, joka yhdistää ruumiit saumattomasti toisiinsa. (Ahmed 2014, 147–148.) Jaettu mielentila voidaan määrittellä mukavuusalueena, jonka lähtökohtana on lupaus ruumiillisen epämukavuuden katoamisesta. Kuntoutujat voivat haastatteluotteen kaltaisin tavoin reflektoida omaa toimintaansa ja sen lopputulemia terapeuttien orientaatioiden myötä. Kontaktiorientaation käsikirjoitetut seuraukset edellyttivät tutkimuksessani myös ohjattua siirtymistä orientaatioiden välillä. Toisaalta jaettujen mielentilojen ja me-identiteettien muodostumisen ajattelemisessa päädytään ylimääräisten erontekojen tekemiseen. Ensinnä emootiot ovat jollain tavalla tekemistä, toisten kanssa lähentymistä tai etääntymistä. Toiseksi kykymme erottaa kaksi asiaa toisistaan ei vielä tarkoita niiden olevan toisistaan erillisiä. (em. 209–211). Olen erottanut toisistaan kontakti- ja tehtäväorientaatioiden aikaista toimintaa kuntoutujien ja kuntoutuskoirien välillä kuvaillakseni, millaista monilajista vuorovaikutusta terapeutit pyrkivät järjestämään. Lähtökohtaisesti terapeuttien orientaatioiden avulla pyrittiin aikaansaamaan ihmisen ja koiran välistä vuorovaikutusta tavoilla, joissa ihminen tai koira voisivat olla keitä tahansa. Ihmisen ja koiran väliset

emootiot olivat näin ollen normatiivisesti määriteltyjä ja terapiaan liittyvien tuntemissäntöjen mukaisia.

Jaettu mielentila tarkoitti tutkimuksessani kuntoutujien ja kuntoutuskoirien välistä monilajista vuorovaikutusta, jonka aikana kuntoutujat kykenevät käyttämään kuntoutuskoirille opetettuja taitoja ja niiden kykyjä mahdollisimman itsenäisesti oman kuntoutumisensa edistämiseksi. Monilajisen vuorovaikutuksen avulla he alkavat muodostaa kokemuksellisesti ainutlaatuista vuorovaikutussuhdetta yhteisymmärryksessä kuntoutuskoirien kanssa. Jaetun mielentilan aikana kuntoutujat ja kuntoutuskoirat vapautuvat kahdenväliseen kontaktiin, jonka myötä heidän me-identiteettinsä rakentuu tietynlaiseksi emotionaaliseksi siteeksi osapuolten välillä. Kuntoutujat saattoivat esimerkiksi aineistonkeruun aikana näyttää minulle oma-aloitteisesti, millaisista harjoitteista he ovat kuntoutuskoirien kanssa yhdessä erityisesti pitäneet ja mitä kuntoutuskoirat ovat heidän kanssaan halunneet tehdä. He pystyivät siten tekemään itsenäisiä aloitteita myös tehtäväorientaatioon.

Terapeutit pystyivät kontaktiorientaation avulla jossain määrin käsikirjoittamaan kuntoutujien ja kuntoutuskoirien välistä toimintaa, mutta lähinnä yhdessä kiihtymisen ja rauhoittumisen välisellä janalla. Kuvailen seuraavan haastatteluoitteen avulla kuntoutujan ja kuntoutuskoiran välistä fysiologista käynnistymistä terapian alussa:

Sitten taas on näitä kuntoutujia, joilla on vaikka masennustaustaa tai tosi paljon mielen alavireisyyttä eikä mielihyvää ehkä koe helposti juuri mistään enää, niin silloin mä oon oikeestaan onnellinenkin siitä, että se kuntoutujan vireystila nousee. Koiran vireystila nousee. Ne oikein ruokkii toinen toisiaan ja on hauskaa ja vähä naurattaa ja punaa tulee poskille kuntoutujalla ja selkeesti semmonen fyysinen, fysiologinen käynnistyminen tapahtuu siinä niin okei, rallatelkaa vaan. Mä vaan katon, ettei se mee liialliseksi. [...] Kun siinä on joku funktio ja se eläin pötköttää nautinnollisesti siinä sen edessä, niin kuntoutuja huomaa että wau, sehän nauttii tästä kun mä teen tätä. Niin siinäkin on taas semmonen markkeri että no, onhan se nyt vieläkin ihan v-mäinen se harjotus kun tää on vaikee tehdä, mutta nyt siinä on se funktio ja mä teen tolle tyypille hyvää tuolla. (H1.)

Terapeutin kontaktiorientaation aikana kehittyvä jaettu mielentila näkyi terapeutille kuntoutuskoiran ja kuntoutujan toisiaan ruokkivana toimintana ilmentäen heidän kahdenväliseen vuorovaikutukseen uppoutumista ja alkujaan erillisten mielentilojen yhteen sommittumista jaetuksi. Emootioiden tarttumisen ja niiden kiertäminen osapuolten välillä vuorovaikutuksessa, etenkin monilajisessa, voi olla hyvin vaikeasti kuvailtavissa ja määriteltävissä (Ahmed 2014, 8). Masennustaustaisen kuntoutujan vireystilan nousemista voitiin kuvailla nauramisen ja poskien punoittumisen avulla ilman

vastaavaa kuvailua kuntoutuskoiran fysiologiasta. Kuntoutuskoiran kerrottiin olevan kuntoutujan mukana rallattelemassa, nauttimassa ja pitämässä hauskaa, mutta sen mielentilojen kuvailemisen tarkkuus eroaa suuresti opetettujen taitojen tarkasta kuvailemisesta.

Emootioiden sirkulaarisuutta voidaan pitää monilajisen kontaktin alueena, jossa toiset vaikuttavat meihin ja jättävät meihin vaikutelmansa. Sirkulaarisuudella tarkoitetaan esimerkiksi toisen ruumiiseen liitettävien emootioiden jakamista ja niiden lähestymistä (em. 219). Kontaktin hetket, kuten tuttujen kuntoutujien ja kuntoutuskoirien välillä, voimistavat toiseutta representoivaan objektiin kohdistuvia ja siitä palautuvia emootioita osapuolten kohdatessa yhä uudelleen. Tämä prosessi voi tapahtua myös kaksisuuntaisesti esimerkiksi hetkissä, jolloin sekä ihminen että domestikoitunut lemmikkieläin osoittavat kiintymystä toisiaan kohtaan, korostaen luontokulttuurien materiaalisuutta. Emootiot ovat sosiaalisia, sillä ne muodostuvat vuorovaikutuksessa, jolloin niitä myös performoidaan toisille. (em. 194–196). Monilajisen vuorovaikutuksen emotionaalisuus kietoutuu näin ollen myös lajienväliseen valtaan ja oikeudenmukaisuuteen. Tutkimuksessani mielentilan sosiaalinen ja siten emotionaalinen jakautuminen osapuolten välillä muutti ihmisen ja ei-inhimillisen eläimen välistä valtasuhdetta tavalla, jossa kiintymyksen osoittaminen tulkittiin kaksisuuntaisena.

Tutkimuksessani erään kuntoutujan ja kuntoutuskoiran välinen tuttuus näkyi yhteisenä villiintymisenä. Seuraavan haastatteluoheen avulla kuvailen lyhyesti, miten kuntoutujan ja kuntoutuskoiran välisestä jaetusta mielentilasta on tullut heidän yksilöllisen toistensa tuntemisen tunnusmerkki:

JV: Niin, se kuntoutujahan oli aika nopee liikkeissään silloin kun ne rapsutteli ja piti kasvoja lähellä koira [..]

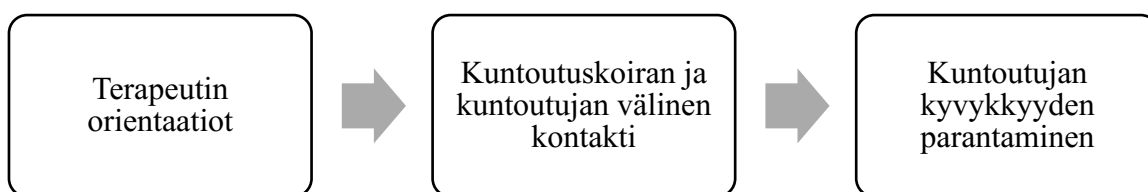
Terapeutti: Häntä vispas ja semmosta kujerrusta, että... Se kiihtyy siitä hirveesti, [...] Sillon myös huomasi, että se on ruvennu vinkumaan kun tää kyseinen kuntoutuja tulee. Et se malttamattomana on siellä omassa boksissaan, että se pääsee sen kuntoutujan luokse. (H1.)

Kuntoutujan nopeat kädenliikkeet kuntoutuskoiran kanssa rapsutellessa ja fyysisesti kasvojen vieminen kuntoutuskoiran lähelle, hännän vispaaminen ja ääneen kujertaminen olivat yleistajuisesti kuvailtuja yksityiskohtia kuntoutujan ja kuntoutuskoiran välisestä kontaktiorientoituneista hetkistä terapiakertojen alussa ja aikana. Ne toimivat kuntoutujan ja kuntoutuskoiran partikulaarisen me-identiteetin tunnusmerkkeinä, jotka ovat muodostuneet aiempien kontaktin hetkien myötä.

7.2 Terapeuttinen villiintyminen

Tässä alaluvussa hahmottelen kontaktialueen reunalta kontaktin hetkien myötä harawaylaiselle kontaktialueelle liikahtamista kolmivaiheisen prosessin avulla. Olen nimennyt vaiheet koiran ja ihmisen kanssa-domestikoitumista ajatellen. Kutsun harawaylaisen kontaktialueen muodostumista terapeuttiseksi villiintymiseksi tarkoittaen sillä kolmen osapuolen välille rakentuneen me-identiteetin emotionaalista luontokulttuurin muotoa. Havainnollistan tutkimukseni kautta jäsenyneet vaiheet pitäen silmällä sitä, miten Coulterin (2016) nimeämät eläintyön kategoriat voitaisiin huomioida ihmisten tavoitteellisessa, eläinavusteisessa kuntoutuksessa uusintamatta domestikoitumisen myötä muodostunutta valtasuhdetta ihmisten ja ei-inhimillisten eläinten välillä.

Ensimmäisessä vaiheessa (Kuva 1) ei-inhimillinen eläin näkyy ja tuntuu terapian tiloissa. Sen aikana terapeuttien orientaatiot määrittelevät kokonaisvaltaisesti, millaista kontaktia kuntoutujien ja kuntoutuskoirien välille voi koira-avusteisessa fysioterapiassa muodostua. Vuorovaikutuksen monilajisuus perustuisi tällöin ei-inhimillisten eläinten kykyihin osallistua ihmisten työelämän tavoitteisiin tekemällä kuntoutujat kyvykkäämmiksi. Kuntoutuskoirien ihmisten kanssa ja heitä varten tekemä eläintyö ammentaisi terapeuttien ja kuntoutuskoirien välisistä me-identiteeteistä. Monilajisen vuorovaikutuksen suunta on kuitenkin yksisuuntainen, aina ihmisistä ei-inhimillisiin eläimiin päin.

Kuva 1. Ensimmäinen vaihe.

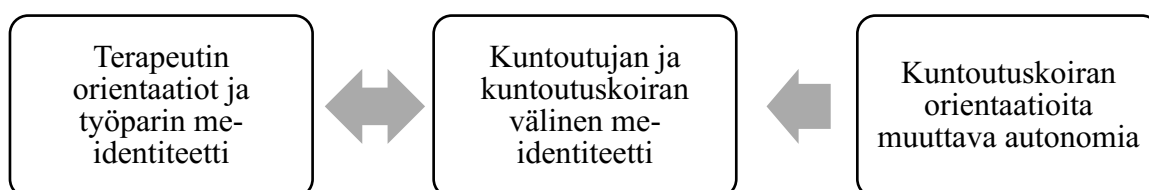
Ensimmäistä vaihetta voitaisiin kutsua orientaatiotarkaksi, sillä sen aikana kuntoutujien ja kuntoutuskoirien välinen vuorovaikutus olisi kauttaaltaan käsikirjoitettua. Eläintyön luokittelun mukaisesti lineaarisena kuvattu vaihe tarkoittaisi ei-inhimillisten eläinten ihmistä varten tekemää ja lähinnä tilallisesti ihmisten kanssa jaetusti tehtyä työtä (Coulter 2016, 91). Ensimmäisen vaiheen tarkastelu paljastaa syyn, miksi kuntoutuskoiran kutsuminen eläintyöläiseksi saattaisi olla ennemmin kielellinen kuin materiaallinen teko. Ihmisen domestikoimien eläinlajien ja monisyisemmän eläintyön

historiallisen ja kolonialistisen näkökulman kannalta relevantti ja huomioitava lähtökohta on siinä, kun ei-inhimillisille eläimille halutaan löytää toimijuutta ja ne halutaan siirtää ihmisiä tavoitteellisesti kuntouttavaan kontekstiin. Tietty koira siis ajatellaan yksilönä terapiaan soveltuvaksi. Biologisten lajien jakaman historian vuoksi ensimmäistä vaihetta ei voida sulkea pois tai kieltää sen olemassaoloa, vaan se tulisi nähdä yhtenä me-identiteettien muodostumisen tärkeänä perusteena.

Yksisuuntainen lineaarinen kuvaus ei edusta, edistä tai riittävästi huomioi vuorovaikutuksen monilajisuutta, vaan ei-inhimillisen eläimen käyttämistä ihmisten työssä, ihmisiä varten ja ihmisten sanelemin ehdoin. Lineaarinen näkemys eläinavusteisuudesta asettaa kulttuurin ja sosiaalisen ihmisten sfääriin ja eläimen luontoon ja biologiaan (ks. Tuomivaara 2018, 39–40). Kuntoutuskoirien dehumanisoiminen tarkoittaisi myös ihmisen ja eläimen välisen kahtiajaon uusintamista, sivuuttaen kuntoutuskoirien kyvykkyyden muuttumisen kuntoutujien kyvykkyyden muuttumisen ohella. Tällöin ei-inhimillisten eläinten autonomia rajautuisi lähtökohtaisesti ja pysyvästi selittämään luontoa kulttuurin ennakoimattomana rajoittajana, vaikka luonto olisikin todellisuudessa kulttuurin muodostumisen paikka, olosuhde ja elävöittäjä (ks. Grosz 2005, 43–44). Kuntoutuskoirilla ei näin ollen olisi sitä tilannetajua, mitä ne tutkimuksessani terapeuttien orientaatioiden muuttumisen hetkinä osoittivat.

Toisessa vaiheessa (Kuva 2.) ei-inhimillinen eläin lähestyy ihmistä kiinnostuen hänestä. Toisessa vaiheessa terapeutti että ei-inhimillinen eläin työskentelevät tunnustetusti yksilöinä ihmiskuntoutujan kanssa ja heidän välinen ammattimainen me-identiteetti on monilajisen vuorovaikutuksen keskeinen osatekijä. Työparin me-identiteetin värittävä yhteistoiminta näkyy kontaktissa kuntoutujaan, jonka kautta työparin me-identiteetti voi kehittyä edelleen. Sekä terapeutin orientaatio, työparin me-identiteetti että kuntoutuskoiran tilannetajun kautta vahvistuva autonomia voivat muuttaa terapiakertojen tapahtumien kulkua. Toinen vaihe kuvastaa kuitenkin tuntemissääntöjen pysyvyyttä, jonka mukaisesti työparin me-identiteetti on aina ensisijainen kuntoutujan ja kuntoutuskoiran väliseen me-identiteettiin nähden.

Kuva 2. Toinen vaihe.

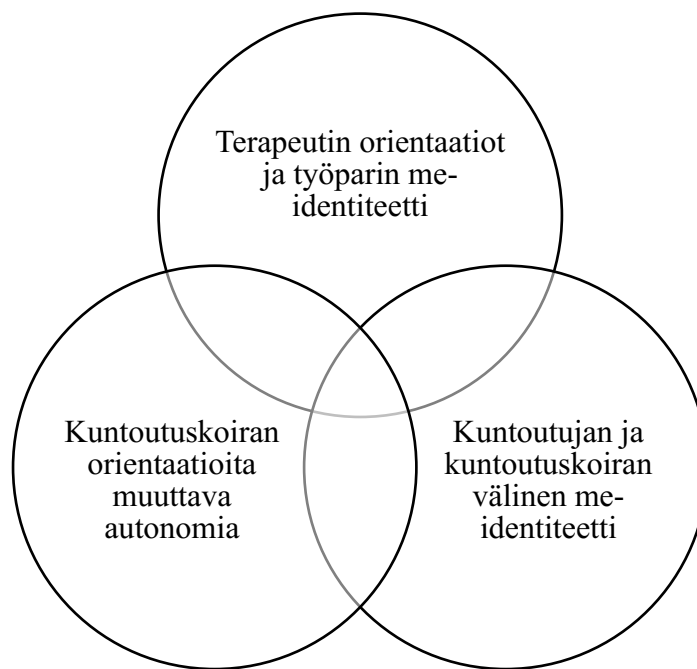
Toinen vaihe sisältää kaksi keskeistä lineaarista suuntaa. Ensimmäinen niistä on työparin me-identiteettiä hyödyntävä, esimerkiksi hiljaisen ohjaamisen avulla muodostetun kontaktin välityksellä, jolloin myös kuntoutujan ja kuntoutuskoiran välille voi muodostua terapiassa uusi me-identiteetti. Ensimmäinen suunta tapahtuu samanaikaisesti ja vuorottain toisen kanssa, jossa kuntoutuskoiran autonomia tunnustetaan ja kuntoutuskoiralla on mahdollisuus muuttaa terapeutin orientaatiota kuntoutujan kanssa tapahtuvan kontaktin välityksellä. Ei-inhimillisen toimijan subjektiviteetti voi määrittää tällöin uudelleen, mutta johtamatta kuntoutuskoiralle haitalliseen antropomorfismiin, jonka perusteella sen odotettaisiin sitoutuvan ja ponnisteleavan jaettujen normien ja tavoitteiden mukaisesti osana ihmisten työyhteisöä. Kuntoutuskoira voi puolestaan ponnistella kontaktin jatkuvuuden eteen niin terapeutin kuin kuntoutujan kautta tulevien palkkioiden vuoksi. Olennaisena eläinkäsitelmänä tulisikin muistaa, millaista kuntoutuskoiraksi tuleminen olisi, jos niiden kouluttaminen eläintyöläisiksi johtaisi autonomian jatkuvaan vahvistumiseen. Työelämäkontekstin vuoksi kuntoutuskoiran autonomia suhteutuu inhimillistämiseen siten, että sille asetetaan vuorovaikutuksessa tiettyjä ehtoja, jotka perustuvat terapeutin orientaatioihin. Sijoittamalla ihmisen ja koiran kesyyden ja villiyyden väliseen jatkumoon, koiran tulisi kuntoutuskoiraksi tulemisen aikana olla ikään kuin ihmistä kesympi, mutta samaan aikaan ihmistä valmiimpi liikkumaan jatkumossa. Kuntoutuskoiralle varattu ala kesyyden ja villiyyden välisessä jatkumossa on laeva ihmisen ja koiran erilaisten intressien vuoksi. Kuntoutuskoiran autonomia on tällöin monilajisen vuorovaikutuksen keskeinen ennakkoehto.

Kuntoutuskoira voi toisen vaiheen mukaan näyttäytyä terapeutille esimerkiksi kuntoutujan emootioiden objektina ja näin ollen palautteena terapeutin tekemään käsikirjoitukseen. Samoin kuntoutujan toiminta kuntoutuskoiran kanssa voi näyttäytyä terapeutille emootioiden turvallisuutta kuvailevina havaintoina. (ks. Ahmed 2014, 208.) Eläintyön luokittelun avulla tämän vaiheen käytännöllinen järjestäminen tarkoittaisi ei-inhimillisten eläinten ihmisten kanssa ja heitä varten tehtävää eläintyötä. Kuntoutuskoirille avautuu eläintyöläisinä tila tehdä työtä juuri tiettyjä kuntoutujia varten ja heidän kanssaan, jolloin ne voivat itse ilmaista millaisena ne kokevat erilaiset tilanteet (ks. Coulter 2016, 111). Kun kuntoutuskoiran kommunikointia rationalisoidaan ja tehdään kesyksi tuntemissääntöjä ylläpitäen, tuntemissäännöt siirtyvät koskemaan myös kuntoutujaa, jonka kanssa kuntoutuskoiran uusi me-identiteetti rakentuu.

Juuri ihmisten ja ei-inhimillisten eläinten käyttämiseen perustuva välineellinen suhde on se osatekijä, jonka avulla suhteiden symmetrioita ja asymmetrioita voidaan analysoida (Haraway 2008, 74). Mahdollisuus käyttää koiraa kuntoutuskoirana ja tunnustaa sen autonomia työssä olisivat tärkeitä

eläinavusteiseen työn lähtökohtia. Niiden kautta koira voi tulla kuntoutuskoiraksi ihmisen kanssa, kehystyä eläintyöläiseksi ja irtaannuttaa meitä ihmiskeskeisyyden mukavuuksista (ks. Haraway 2008, 73). Kuntoutuskoiran kyky ja mahdollisuus muuttaa terapeutin orientaatioita irtaantuisi tällöin näkemyksestä, jonka mukaan orientaatiot perustuisivat kuntoutuskoiralle ajateltuihin ominaisuuksiin sen sijaan, että ne olisivat erilaisia lähestymistapoja aiemmin opettujen taitojen hyödyntämiseen.

Kolmannessa vaiheessa (Kuva 3.) ei-inhimillinen eläin jää ihmisten lähelle ja muuttuu heidän kanssaan. Kolmannen vaiheen osatekijät ovat samat kuin toisessa vaiheessa, mutta lineaariset suunnat puuttuvat muodostaen jotain uutta. Tutkimuksessani kuntoutuskoirat tarjosivat fysioterapeuttien kanssa kuntoutujille motivaatiota, tukea ja varmuutta. Ne toimivat kuntoutujille osittaisina opettajina ja ystävinä (Haraway 2008, 76). Kolmannen vaiheen malli kuvaa monilajista vuorovaikutusta moniulotteisesti, jolloin yksikään kolmesta aktiivisesta toimijasta ei päädy toisten toiminnan objektiksi ja orientaatiot säilyvät kaikkien muutettavina.

Kuva 3. Kolmas vaihe.

Oleennaista kolmannessa vaiheessa on, että terapeutin orientaatiot ovat vain yksi tapa vaikuttaa monilajiseen vuorovaikutukseen ja jäsentää terapeutin toteuttamaa eläinavusteista työtä. Kolmas vaihe käsittää samaan aikaan vuorovaikutukseen olennaisesti kuuluvan ei-rutiininomaisuuden ja siihen sisään rakentuneen emotionaalisuuden. Mallissa kolmen aktiivisen toimijan välillä on kolme kahdenvälistä me-identiteettiä, joilla on yhteinen kollektiivista me-identiteettiä tarkoittava alue.

Mallin keskipisteenä olevaa kontaktin silmäksi kutsumaani leikkausaluetta kuvastaa kolmen toimijan välisen kontaktin rikastuminen luontokulttuuriseksi kontaktialueeksi (vrt. Haraway 2008, 6–7). Kontaktialueella valmiilla oletuksilla latautuneet lajienväliset keskinäisen ymmärtämisen solmukohdat alkavat purkautua (em. 217). Muissa leikkauspisteissä voi vielä muodostua kahdenvälistä vallan symmetriaan tai asymmetriaan perustuvaa kontaktia, mutta kontaktin silmässä vuorovaikutus johtaa emootioiden tarttumisen ja kiertämisen myötä terapian käsikirjoituksista irtautumiseen. Sen vuoksi kontaktin silmässä korostuu myös kollektiivisen me-identiteetin eroaminen kahdenvälisistä me-identiteeteistä. Kun kollektiivinen me-identiteetti rakentuu monilajisessa vuorovaikutuksessa, se on partikulaarinen muiden me-identiteettien tavoin. Se voi johtaa terapeuttiseen villiintymiseen tehden terapiasta kuntoutujalle terapeuttista ja eläintyöstä kuntoutuskoiralle hyvää. Terapeuttisella villiintymisellä tarkoitan tilannetta, jossa tuntemissäännöt uusiutuvat osapuolten kyvykkyyksien, lajieroista johtuvan valta-asemien ja kesyyden muuttuessa epäselviksi ja ennakoimattomiksi. Tulkintani mukaan juuri tällaista uutta kolmen osapuolen välisen jaetun mielentilan myötä muodostuvaa mukavuusaluetta Donna Haraway (2008) kutsuu kontaktialueeksi, jossa lajit kohtaavat.

8 Lopuksi

Tutkimukseni monilajisesta vuorovaikutuksesta koira-avusteisessa fysioterapiassa sijoittui yhteiskunta- ja kulttuuritieteellisen eläintutkimuksen kentälle. Terapeuttien tavoitteet rationalisoida kuntoutuskoirien ihmisten kanssa ja heitä varten tekemää eläintyötä perustuivat kuntoutuskoirien kyvykkyyteen ja kesyyteen. Samanaikaisesti terapeuttien orientaatiot ja monilajisen kontaktin muodostamisen tavat ajautuivat jatkuvaan ei-rationaaliseen muutokseen vuorovaikutuksen aikana. Ihmisten luomat käsikirjoitukset johtivat lopulta jalanjälkien seuraamiseen yhdessä luoduilla poluilla. Työkulttuurien monilajista muuttumista ja sen seurauksia voidaan ymmärtää yhdistämällä tutkimuksessa materiaaliset ja merkityssuhteet yhdessä ei-inhimillisten eläinten kanssa. Eläintyöläisten autonomian huomioimisen avulla voidaan rikastaa eläintyötä ja kehittää niiden kanssa inhimillisempiä työoloja. (Hamilton & Taylor 2013, 16; Coulter 2016, 157.)

Kuvailin koira-avusteisen fysioterapian aikana tapahtuvaa monilajista vuorovaikutusta kolmella tavalla. Ensimmäiseksi esittelin luvussa 5 työparien me-identiteetteihin perustuvat terapeuttien orientaatiot. Työparien ammattimaiset me-identiteetit korostivat ihmisten kanssa ja heitä varten tehdyn eläintyön performatiivisuutta ja kokemista. Performatiivisuuden kautta kuntoutuskoirien toisuus muodostui ihmiselle merkitykselliseksi toiseudeksi ja johti sen yhdistymiseen muiden risteävien erojen, lajin, kesyyden ja kyvykkyyden, kanssa. (Haraway 2003, 7; Sanders 2003, 413; Hamilton & Taylor 2013, 137; Lloro-Bidart 2018, 263.) Työparien ammattimaisten me-identiteettien performatiivisuus tapahtui osana emotionaalista työtä, jossa kuntoutuskoirien autonomialla oli erityinen rooli (ks. Hochschild 2012, 37–40). Toiseksi luokittelin luvussa 6 monilajisen kontaktin muodostamisen tapoja, jotka vertautuivat ihmisten subjektiivisen työhyvinvoinnin tutkimuksessa käytettyihin käsitteisiin (Green 2006, 170).

Kolmanneksi, luvuissa 5 ja 6, tarkastelin aineistoni avulla ihmisten ja ei-inhimillisten eläinten välistä vuorovaikutusta tutkivaa sosiologiaa monilajisuuden kautta. Kuntoutuskoirien taitoihin perustuvan koulutuksen ja niiden taitojen avulla ihmisille välittyvän tilannetajun perusteella koira-avusteinen fysioterapia voidaan luokitella eläinten ihmisten kanssa ja heitä varten tekemäksi työksi (Coulter 2016, 60). Kuntoutustyötä kuvaavasti kuntoutuskoirien ihmisten kanssa ja heitä varten tekemä eläintyö oli vuorovaikutteista, emotionaalista ja ruumiillista avaten tietä ei-inhimillisten eläinten kommunikaation ymmärtämiseen (em. 74–75). Siihen perustuen kuntoutujat pystyivät muodostamaan yksilöllisesti koettuja me-identiteettejä kuntoutuskoirien kanssa. Partikulaaristen me-

identiteettien tutkimisen kautta kuntoutuskoiria voidaan ajatella oman biologisen lajinsa lippulaivayksilöinä, joiden avulla eläintyöhön koulutettujen ei-inhimillisten eläinten yhteiskunnallinen merkitys avautuu tuoreesta näkökulmasta (vrt. Malone ym. 2014).

Aiemmassa tutkimuskirjallisuudessa eläinavusteisten menetelmien yhdeksi mahdolliseksi haasteeksi on nimetty eläinten mielentilojen sovittaminen yhteen asiakkaiden mielentilojen kanssa (Hautamäki ym. 2018, 45). Ensinnä, paikannan tutkimukseni kuntoutuskoirien mielentiloista puhumisen osaksi sosiaali- ja ihmistieteissä tapahtuvaa eläinkäännettä (DeMello 2012; Weil 2012; Pedersen 2014; Wilkie 2015; Tuomivaara 2018). Toiseksi, kuntoutuskoirien tilannetajuinen toiminta kuntoutujien kanssa saattoi johtaa emotionaalisten kontaktin hetkien ja emotioiden sirkulaation myötä mukavuusalueelle, jota kutsun jaetuksi mielentilaksi (ks. Ahmed 2014, 147–148, 196). Luvussa 7 esitellyllä tavalla kolmenvälisessä vuorovaikutuksessa aiemmin toisistaan erilliset me-identiteetit voivat yhdistyä kollektiivisiksi me-identiteeteiksi. Muutosprosessi aiheuttaa vuorovaikutuksen osapuolten laji-, kesyys- ja kyvykkyyserojen sotkeutumisen ennalta tuntemattomiin järjestyksiin. Nimitän tätä uudentyyppisen mukavuusalueen aikana tapahtuvaa tilanteista kokemista terapeutiksi villiintymiseksi. Terapeutista villiintymistä voidaan ajatella koira-avusteisessa terapiassa tavoiteltuna kolmantena orientaationa, joka voi muodostua pitkällä aikavälillä monilajisen vuorovaikutuksen ei-rationaalisten muutosten myötä. Tulkitsin terapeutin villiintymisen vastaavan harawaylaista kontaktialuetta, jossa valmiilla oletuksilla latautuneet keskinäisen ymmärtämisen solmukohdat alkavat purkautua ja lajienvälinen vuorovaikutus rikastua (Haraway 2008, 217).

Yhteiskunta- ja kulttuuritieteellisen eläintutkimuksen ihmiskeskeisyyteen puuttuva kritiikki on koskenut tutkijoiden kiinnostusta enemmän ihmisen eläimyyteen kuin ei-inhimillisiin eläimiin toimijoina ihmisen rinnalla. Tällöin ei-inhimilliset eläimet jätetään yksittäiseksi ja ihmisistä erotetuksi ryhmäksi. Vastaan tutkimuksessani tähän kritiikkiin monilajisuuden perusteellisella huomioimisella ja kiinnostumalla lajienvälisestä vuorovaikutuksesta ja sen seurauksista sellaisenaan. (Weil 2012, 20; York & Longo 2017, 35; Tuomivaara 2018.) Ajattelemalla ei-inhimillisiä eläimiä työssä, kirjoittamalla niistä aktiivisina toimijoina ihmisten kanssa ja tarkastelemalla niiden tekemää muutosta yhteiskuntaan, voimme aloittaa ei-inhimillisten eläinten tarkemman seuraamisen. Tässä suhteessa tutkimukseni eläintyöläisillä on mahdollisuuksia olla ihmisille kokemuksellisesti enemmän kuin eläimiä yksinomaan eläimyytensä vuoksi.

Kirjallisuusluettelo

Ahmed, Sara (2014) *The Cultural Politics of Emotion* (2nd edition). Edinburgh University Press.

Aisher, Alex & Damodaran, Vinita (2016) Introduction: Humane-nature Interactions through a Multispecies Lens. *Conservation and Society* 14:4, 293–304.

Armstrong, Philip (2014) “The Wonderment of This Taxonomy”. *Animals and Wonder From the Pre-Modern to the Modern*. Teoksessa Erika Andersson Cederholm, Amelie Björck, Kristina Jennbert & Ann-Sofie Lönnngren (toim.) *Exploring the Animal Turn. Human-Animal Relations in Science, Society and Culture*. Lund: Pufendorfinstitutet, 155–169.

Coulter, Kendra (2016) *Animals, work, and the promise of interspecies solidarity*. New York: Palgrave Macmillan.

DeMello, Margo (2012) *Animals and Society. An Introduction to Human-Animal Studies*. Columbia University Press.

Derrida, Jacques (2002) The Animal That Therefore I Am (More to Follow). *Critical Inquiry* 28:2, 369–418.

Gendler, Tamar (2008) Alief in Action (and Reaction). *Mind & Language* 23(5): 552–585.

Green, Francis (2006) *Demanding Work. The Paradox of Job Quality in the Affluent Economy*. New Jersey: Princeton University Press.

Grosz, Elizabeth (2005) *Time Travels. Feminism, Nature, Power*. Alley & Unwin.

Halberstam, Jack (2014) Wildness, Loss, Death. *Social Text* 32:4, 137–48.

Hamilton, Lindsay & Taylor, Nik (2013) *Animals at Work. Identity, politics and culture in work with animals*. Human-Animal Studies Series. Brill.

Haraway, Donna (2003) *The Companion Species Manifesto: Dogs, People, and Significant Otherness*. Chicago: Prickly Paradigm Press.

Haraway, Donna (2008) *When Species Meet*. Minnesota: University of Minnesota Press.

Haraway, Donna (2016) *Staying with the Trouble. Making Kin in the Chthulucene*. Duke University Press.

Haslanger, Sally (2016) What is a (social) structural explanation? *Philosophical Studies* 173, 113–130.

Hatch, Alison (2007) The View from All Fours: A Look at an Animal-Assisted Activity Program from the Animals' Perspective. *Anthrozoös* 20:1, 37–50.

Hautamäki, Lotta, & Ramadan, Farid & Ranta, Paula & Haapala, Eija & Suomela-Markkanen, Tiina (2018) *Eläinavusteinen terapia. Katsaus tutkimuskirjallisuuteen ja toimintaan Suomessa*. Kela: Työpapereita 140.

Hochschild, Arlie (2012) *The Managed Heart. Commercialization of Human Feeling*. Berkeley: University of California Press.

Kaarlenkaski, Taija & Ung-Lanki, Sari (2013) Ikkunoita ihmistieteelliseen eläintutkimukseen. *Elore* 20(1): 7–12.

Irvine, Leslie (2012). Sociology and anthrozoology: Symbolic interactionist contributions. *Anthrozoos: A Multidisciplinary Journal of The Interactions of People & Animals*, 25 (Supplement 1): 123-137.

Julkunen, Raija (2008) *Uuden työn paradoksit. Keskusteluja 2000-luvun työprosess(e)ista*. Tampere: Vastapaino.

Kirksey, Eben & Helmreich, Stefan (2010) The Emergence of Multispecies Ethnography. *Cultural Anthropology* 25:4, 545–576.

Koirat kasvatus- ja kuntoutustyössä ry:n järjestämä työnäyttö. <http://www.kasvatus-kuntoutuskoirat.fi/yhdistyksen-toiminta/tyonaytto/>. Viitattu 13.9.2020.

Latimer, Joanna & López Gómez, Daniel (2019) Intimate Entanglements: Affects, more-than-human intimacies and the politics of relations in science and technology. *The Sociological Review Monographs* 67:2, 247–263.

Latour, Bruno (2006) *Emme ole koskaan olleet moderneja*. Suomentanut Risto Suikkanen. Tampere: Vastapaino. Ranskankielinen alkuteos 1991.

Lloro-Bidart, Teresa (2018) A Feminist Posthumanist Multispecies Ethnography for Educational Studies. *Educational Studies* 54:3, 253–270.

Lykke, Nina (2010) *Feminist Studies. A Guide to Intersectional Theory, Methodology and Writing*. New York: Routledge.

Malone, Nicholas & Selby, Megan & Longo, Stefano (2014) Political-Ecological Dimensions of Silvery Gibbon Conservation Efforts. *International Journal of Sociology* 44:1, 34–53.

Nimer, Janelle & Lundahl, Brad (2007) Animal-Assisted Therapy: A Meta-Analysis. *Anthrozoös* 20:3, 225–238.

Mannevuori, Mona (2015) *Affektitehdas. Työn rationalisoinnin historiallisia jatkumia*. Suomi: Painosalama. Väitöskirja.

Motamedi-Fraser, Mariam (2019) Dog words – or, How to think without language. *The Sociological Review Monographs* 67:2, 374–390.

Nussbaum, Martha (2011) *Creating Capabilities. The Human Development Approach*. Cambridge: Harvard University Press.

Parathian, Hannah & McLennan, Matthew & Hill, Catherine & Frazão-Moreira, Amélia & Hockings, Kimberley (2018) Breaking Through Disciplinary Barriers: Human–Wildlife Interactions and Multispecies Ethnography. *International Journal of Primatology* 39, 749–775.

Pedersen, Helena (2014) Knowledge production in the “animal turn”: Multiplying the image of thought, empathy, and justice. Teoksessa Erika Andersson Cederholm, Amelie Björck, Kristina Jennbert & Ann-Sofie Lönngrén (toim.) Exploring the Animal Turn. Human-Animal Relations in Science, Society and Culture. Lund: Pufendorfinstitutet, 13–18.

Porter, Natalie (2018) Training Dogs to Feel Good: Embodying Well-being in Multispecies Relations. *Medical Anthropology Quarterly* 33:1, 101–119.

Robson, Colin (1993) *Real World Research: A Resource for Social Scientists and Practitioner-Researchers*. Cambridge: Blackwell Publishers.

Saari, Tiina & Pyöriä, Pasi (2012) Sitoutunut työntekijä: menestyksen merkki vai edellytys? Teoksessa Pasi Pyöriä (toim.) *Työhyvinvointi ja organisaation menestys*. Helsinki: Gaudeamus, 41–60.

Salonen, Kirsi (2020) *Kokonaisvaltainen luontokokemus hyvinvoinnin tukena*. Suomi: Tampere University Press.

Sanders, Clinton (1990) The Animal ‘Other’: Self Definition, Social Identity and Companion Animals. Teoksessa Marvin Goldberg, Gerald Gorn & Richard Pollay (toim.) *Advances in Consumer Research Volume 17*. Provo: Association for Consumer Research, 662–668.

Sanders, Clinton (1993) Understanding Dogs: Caretakers’ Attributions of Mindedness in Canine-Human Relationships. *Journal of Contemporary Ethnography* 22:2, 205–226.

Sanders, Clinton (2003) Actions Speak Louder than Words: Close Relationships between Humans and Nonhuman Animals. *Symbolic Interaction* 26:3, 405–426.

Swanson, Heather Anne (2017) Methods for Multispecies Anthropology. Thinking with Salmon Otoliths and Scales. *Social Analysis* 61:2, 81–99.

Taylor, Nik (2007) Human—animal studies: A challenge to social boundaries? *Proteus* 24:1, 1–5.

Tuomi, Jouni & Hirsjärvi, Anneli (2018) *Laadullinen tutkimus ja sisällönanalyysi*. Helsinki: Tammi.

Tuomivaara, Salla (2018) *Searching for the Roots of Exclusion: Animals in the Sociologies of Westermarck and Durkheim*. Väitöskirja. Kustannuspaikka tuntematon: Salla Tuomivaara, omakustanne.

Vainio, Iris (2016) *Oppilaiden spontaanin kommunikaation muutokset koira-avusteisessa erityisluokassa. Tapaustutkimus eräässä pääkaupunkiseudun koulussa*. Pro gradu -tutkielma. Erityispedagogiikka. Suomi: Helsingin yliopisto.

Van Dooren, Thom & Kirksey, Eben & Münster, Ursula (2016) *Multispecies Studies. Cultivating Arts of Attentiveness*. *Environmental Humanities* 8:1, 1–23.

Wadiwel, Dinesh (2018) *Chicken Harvesting Machine: Animal Labor, Resistance, and the Time of Production*. *The South Atlantic Quarterly* 117:3, 527–549.

Weaver, Harlan (2015) *Pit Bull Promises: Inhuman Intimacies and Queer Kinships in an Animal Shelter*. *GLQ: A Journal of Lesbian and Gay Studies* 21:2, 343–363.

Weil, Kari (2012) *Thinking Animal. Why Animal Studies Now?* New York: Columbia University Press.

Wilkie, Rhoda (2015) *Multispecies Scholarship and Encounters: Changing Assumptions at the Human-Animal Nexus*. *Sociology* 49:2, 323–339.

Wlodarczyk, Justyna (2019) *When Pigs Fly: emotional support animals, service dogs and the politics of legitimacy across species boundaries*. *Medical Humanities* 45, 82–91.

Yap, Esther & Scheinberg, Adam & Williams, Katrina (2017) *Attitudes to and beliefs about animal assisted therapy for children with disabilities*. *Complementary Therapies in Clinical Practice* 26, 47–52.

York, Richard & Longo, Stefano (2017) *Animals in the world: A materialist approach to sociological animal studies*. *Journal of Sociology* 53:1, 32–46.

Zamir, Tzachi (2006) The Moral Basis of Animal-Assisted Therapy. *Society & Animals* 14:2, 179–199.

Zamir, Tzachi (2007) *Ethics and the Beast. A Speciecentrist Argument for Animal Liberation*. Princeton University Press.